

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА**

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

**КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

ДО 40-РІЧЧЯ

**КАФЕДРИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені В.Н. КАРАЗІНА**

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 13

ХАРКІВ 2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

ДО 40-РІЧЧЯ
КАФЕДРИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. КАРАЗІНА

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 13

**ХАРКІВ
2012**

УДК 81'25

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 6 від 15 червня 2012 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: Л.М.Черноватий (докт.пед.наук, проф.)

Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)	Борсук К. М. (канд. псих. наук, доц.)
Фролова І. Є. (канд. філол. наук, доц.)	Микина Е. Г. (канд. філол. наук, доц.)
Ребрій О. В. (канд. філол. наук, доц.)	Мирошніченко В. М. (канд. філол. наук, доц.)
Ганічева Т. В. (канд. пед. наук, доц.)	Ємець О. В. (канд. філол. наук, доц.)
Голікова О. М. (канд. філол. наук, доц.)	Федоренко С. В. (канд. пед. наук, доц.)
Луцькіна Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)	Кальниченко О. А. (доц.)
Джандоєва П. В. (канд. філол. наук, доц.)	Дробязко О. Є. (ст. викл.)
Каминін І. М. (канд. філол. наук, доц.)	Купрієнко Ю. В. (викл.)
Осінська М. С. (канд. філол. наук, доц.)	Пільгуй Н. М. (викл.)

Адреса редакційної колегії:
61077, м. Харків-77, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови
тел. (057) 707-54-42

Григорович Я. Є. (відповідальний секретар)

In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. — Вип. 13. — Х. : НТМТ, 2012. — 204 с.

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого (політика, наука, техніка, спорт, синоптика, методика навчання іноземних мов, лінгвістика) та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу кінофільмів, казок, крилатих та ідіоматичних виразів, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва (переклад реалій, інновацій, аббревіатур, цитат, реклами).

Тексти подано в авторській редакції

ЗМІСТ

Августова М. В., Кальниченко О. А. Особливості перекладу драматичних творів (на прикладі українських та російських перекладів п'єси Джорджа Бернарда Шоу «Пігмаліон»)	7
Асєєва Н. А., Ганічева Т. В. Особливості англо-українського перекладу документів, що засвідчують особу	11
Бескоровайний Д. А., Кальниченко О. А. Володимир Державин як критик українського перекладу	17
Білоконь Л. В., Мартинюк А. П. Особливості перекладу англomовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою	21
Вітковська О. М., Осінська М. С. Лексичні особливості перекладу англomовних анотацій дисертацій українською мовою	25
Воропаєва О. Г., Мартинюк А. П. Особливості перекладу англomовних номінацій емоційного концепту СТРАХ українською мовою.....	31
Гайдар Д. О., Ребрій О. В. Ретроспективні методи дослідження перекладу	35
Голуб Ю. С., Дробязко О. Є. Проблеми перекладу художніх фільмів (на прикладі французьких фільмів).....	40
Гуськова Л. В., Ємець О. В. Прийоми перекладу українською мовою стилістичних засобів у англomовних лімериках.....	46
Дуднік К. С., Фролова І. Є. Динаміка реалізації стратегій очуження в англо-українському художньому перекладі (на матеріалі перекладів детективних романів)	50
Жуковська Ю. О., Фролова І. Є. Особливості реалізації стратегії одомашнення у перекладі англomовної дитячої літератури українською мовою (на матеріалі перекладів казок Оскара Вайльда)	56

Ільченко Т. О., Голікова О. М. Лексико-граматичні проблеми перекладу українською мовою англомовних науково-технічних текстів у сфері медицини та охорони здоров'я	62
Карамішева О. О., Лукьянова Т. Г. Специфіка перекладу англомовного кінодіалогу українською мовою	68
Клещова О. Є., Джандосєва П. В. Особливості лінгвістичних процесів у французькій медичній термінології	75
Ковеза В. Ю., Ребрій О. В. Протокол «міркуй уголос» як засіб дослідження когнітивних механізмів перекладу	82
Козлова О. В., Кальниченко О. А. Григорій Майфет як теоретик та критик перекладу.....	87
Кошляр Д. В., Мирошниченко В. М. Особливості формування, функціонування та перекладу українською мовою англомовних термінів у машинобудуванні.....	91
Левчук І. В., Черноватий Л. М. Структурні і мовні особливості англомовних та українськомовних анотацій дисертацій у галузі психології як чинники їх врахування при перекладі	98
Лібіна О. Є., Черноватий Л. М. Ступінь відповідності текстів оригіналу та перекладу в англомовних анотаціях авторів українських дисертацій у галузі зоології	106
Лісова О. А., Каминін І. М. Особливості відтворення українських реалій в англомовних перекладах	114
Лунёва А. А., Микина Е. Г. Отражение языковой ситуации в Шотландии при передаче шотландских топонимов на русский язык	120
Мар'єнко О. С., Черноватий Л. М. Особливості перекладу англійською та українською мовами анотацій дисертацій у галузі наук про землю та планети.....	123
Мельник А. О., Купрієнко Ю. В. Особливості перекладу українською мовою англомовних скорочень в економічному дискурсі	131

Місюра М. О., Пільгуй Н. М.

Особливості перекладу українською мовою
англомовних текстів спортивної тематики 137

Моткалюк А. В., Борсук К. М.

Британський римований сленг кокні
як проблема перекладу українською мовою 143

Надточий О. О., Мартинюк А. П.

Лінгвокультурні особливості англомовних анекдотів
та особливості їх відтворення в українському перекладі 146

Науменко О. І., Кальниченко О. А.

Особливості перекладів повісті М. В. Гоголя
«Тарас Бульба» українською мовою 154

Немилюшова Е. Е., Кальниченко О. А.

Володимир Миколайович Державин
як теоретик та критик перекладу 158

Олімпіюк М. М., Фролова І. Є.

Особливості перекладу англомовної юридичної
ермінології українською мовою 161

Родионова Т. А., Емец А. В.

Филологическая герменевтика как неотъемлемая
часть перевода поэтического текста Пауля Целана 166

Сабада О. О., Ребрій О. В.

Лексичні засоби відтворення фантастичної
художньої картини світу у перекладі англомовної
дитячої літератури українською мовою..... 171

Тайбова Е. З., Борсук К. М.

Особливості перекладу українською мовою
англомовних фразеологізмів з компонентом «ВОДА» 176

Ташченко Г. В., Черноватий Л. М.

Залежність вибору способу перекладу українською мовою
від структури англомовного терміна
тексту оригіналу (на матеріалі текстів з перекладознавства) 180

Ускова Д. І., Кальниченко О. А.

Передача національних образів в українських
та англійських перекладах повісті Миколи Гоголя
«Тарас Бульба» 187

Яблонська Ю. А., Дробязко О. Є.

Лінгвокультурна компетентність особистості перекладача..... 191

Яценко І. М., Федоренко С. В.

Особливості передачі емотивності англомовного
молодіжного лексику засобами української мови 198

Збірка, тринадцятий випуск якої присвячений 40-річчю кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, включає статті студентів старших курсів згаданого університету, зокрема, кафедри теорії та практики перекладу англійської мови (20 статей) і кафедри романських мов та перекладу (3 статті), а також студентів факультету міжнародних відносин Хмельницького національного університету (4 статті), кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (4 статті), кафедри теорії та практики перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (3 статті), факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (1 стаття) та факультету романо-германської філології Донецького національного університету (1 стаття).

Статті підготовлені за матеріалами дипломних досліджень і є першими кроками авторів на шляху до самостійної наукової роботи. Звідси і назва збірника, *In Statu Nascendi*, яку з латини можна приблизно перекласти як «На початку шляху» або «У стані зародження».

Цього року, як і завжди, збірка присвячена теоретичним та прагматичним проблемам перекладознавства. Зокрема, розглядаються теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого перекладу (медицина, наука, машинобудування спорт, економіка, юриспруденція, перекладознавство, діловодство), стратегій та історії перекладу, методики досліджень у перекладознавстві та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу поезії, прози, анекдотів, кінофільмів, драматичних творів, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва (переклад реалій, фразеології, топонімів, сленгу, скорочень) та питання компонентного складу перекладацької компетентності.

Попри певну поблажливість до початківців, не можна не відзначити безумовний науковий потенціал авторів переважної більшості робіт. У зв'язку з цим залишається лише побажати їм подальших кроків на тернистому шляху складного й захоплюючого наукового пошуку, який є запорукою прогресу та добробуту людства.

Відповідальний редактор, професор кафедри
теорії та практики перекладу англійської мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. пед. наук, професор Л. М. Черноватий

УДК 811.161.1'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ (на прикладі українських та російських перекладів п'єси Джорджа Бернарда Шоу «Пігмаліон»)

Августова М. В., Кальниченко О. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті розглянуто художню своєрідність драматичних текстів, окреслено проблематику їх відтворення у перекладі. Досліджено складність перекладу драми та особливості застосування перекладацьких прийомів на матеріалі п'єси Дж. Б. Шоу «Пігмаліон» та чотири версії її перекладу, дві з яких виконані українськими перекладачами М. Павловим та О. Мокровольським, а дві інші – російськими перекладачами П. Мелковою та Є. Калашиковою.

Ключові слова: драматичний твір, переклад, сценічність, діалект, ідіолект.

Августова М. В., Кальниченко О. А. Особенности перевода драматических произведений (на примере украинских и российских переводов пьесы Джорджа Бернарда Шоу «Пигмалион»). В статье рассмотрены художественные особенности драматических текстов, их проблематика при переводе. Исследованы сложности переводческих приемов на материале пьесы Дж. Б. Шоу «Пигмалион» и четыре версии ее перевода, две из которых выполнены украинскими переводчиками Н. Павловым и А. Мокровольским, а две другие – русскими переводчиками П. Мелковою и Е. Калашиковой.

Ключевые слова: драматическое произведение, перевод, сценичность, диалект, идиолект.

Augustova M. A., Kalnychenko O. A. The Peculiarities of Drama Translation (on the Material of the Play «Pygmalion» by George Bernard Shaw and Its Ukrainian and Russian Translations). The article focuses on revealing peculiar linguistic and stylistic features of the drama; it also outlines the problem of its translation. The complexity of drama translation and the use of translation methods are investigated on the example of the play by G.B. Shaw «Pygmalion» and its four translations made by Ukrainian translators M. Pavlov and O. Mokrovolskyi and Russian translators P. Melkova and E. Kalashnikova.

Key words: drama, translation, staginess, dialect, idiolect.

Переклад художніх творів є складним процесом, який потребує не тільки знання джерельної та цільової мов та культур, але також і проникнення у сутність твору, заглиблення в його ідею, проблематику та характери персонажів, розуміння авторської ідеї, того що автор прагнув донести до читачів. А надто це стосується перекладу драматичних творів, які створюються не тільки для читання, але й для постановки на сцені. Оскільки питання перекладу драматичних творів на даний момент не достатньо досліджені і мають відмінний від інших видів перекладу характер, то дослідження передачі особливостей драматичних творів видаються нам *актуальними*. *Мета* роботи полягає у встановленні особливостей перекладу драматичних творів та способів передачі мовленнєвих характеристик персонажів та п'єси. *Матеріалом* дослідження виступила п'єса відомого англійського письменника Дж. Б. Шоу «Pygmalion» («Пігмаліон») [6] та чотири версії її перекладу, дві з яких виконані українськими перекладачами М. Павловим та О. Мокровольським, а інші дві – російськими перекладачами П. Мелковою та Є. Калашніковою.

Дослідивши теоретичні розвідки перекладознавців, ми проаналізували особливості та прийоми перекладу драматичного тексту на прикладі оригіналу п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» та чотирьох варіантів її перекладу, двох російських та двох українських.

Микола Павлов зізнається: «При перекладі було досить важко зберегти ті самі ознаки мовних порушень, що притаманні лондонському кокні» [1, с. 68]. Складність тут полягає в тому, що англійське мовлення кокні та українське нелітературне (стилістично марковане) мовлення мають характерні особливості на різних мовних рівнях. Так, кокні притаманна неправильна вимова, граматичні помилки й певні особливості фразобудови. Нелітературне українське мовлення має дещо інші ознаки, а саме: відхилення від літературного мовлення на фонетичному рівні, рясне застосування фатичних мовних одиниць, певні морфологічні видозміни. Попри значну кількість фонетичних та лексико-семантичних ознак українське нелітературне мовлення практично зовсім не містить граматичних помилок [1].

У п'єсі «Пігмаліон» фонетичний аспект виступає як стрижневий елемент сюжетної лінії, а не додаткове оцінкове забарвлення, яким можна знехтувати. Спочатку Б. Шоу графонує тільки перші репліки Елізи та інших персонажів, аби відтінити особливості їхнього ідіолекту. Він неодноразово подає в Елізиних репліках транскрипцію кокні аби показати передусім акторці, в який спосіб вести роль фонетично.

Російські перекладачі п'єси Є. Калашнікова та П. Мелкова у своїх версіях перекладів не передавали транскрипцію кокні, на відміну

від українських перекладачів М. Павлова та О. Мокровольського. Російські перекладачі вдавалися до компенсації просторіччям та зниженою лексикою, що в деяких випадках викривляло задум автора, що в свою чергу призвело до невірнього сприйняття його персонажу.

У М. Павлова ми знаходимо приклади ідіолектів героїв твору набагато частіше, ніж у самому тексті оригіналу та перекладі О. Мокровольського.

Наприклад, у вихідному тексті (далі – ВТ) репліка героїні є такою: «*I aint done nothing wrong by speaking to the gentleman. I've a right to sell flowers if I keep off the kerb. I'm a respectable girl: so help me, I never spoke to him except to ask him to buy a flower off me*» [15].

У тексті перекладу (далі – ПТ) О. Мокровольського ця фраза звучить так: «*Що я поганого зробила – що заговорила до того пана? Я маю право продавати квіточки де завгодно, аби тільки не стовбичила людям на дорозі. Я – порядна дівчина, пособіть мені! Я не зачіпала його – тільки просила купити у мене квіточку!»* [3].

М. Павлов відтворює цю репліку наступним чином: «*Я ж нічо' тако'о не зробила. Ну забалакала до цьо'о пана – так я ж маю право торгувать, коли на тротувар не лізу. Заступіця за мене! Я ж порядна дівчина! Я ж тіки попросила, щоб він букетіка купив!»* [2, с. 11]. Тож, ми бачимо, що у ВТ лише одна лексична одиниця маркується як діалектна у мовленні дівчини (форма дієслова «aint»). О. Мокровольський не відтворює це слово як діалектне. Натомість він вказує на нелітературне мовлення квіткарки, перекладаючи фразеологічну одиницю «to keep off» розмовною «стовбичити», а вираз «help me» – «пособіть мені», хоч вони не є прикладами мовлення кокні. Отже, перекладач використав прийом контекстуальної заміни лише на лексико-семантичному рівні, змінивши літературні вирази на вульгаризми у ПТ.

М. Павлов зробив дещо інший, яскравіший варіант перекладу. Намагаючись відтворити діалект кокні, він використав навіть більшу кількість лексем, які вказують на специфічність мовлення квіткарки, ніж того прагнув Б. Шоу. Звичайно, можна вважати, що надлишкове зображення фонетичних відхилень у мовленні квіткарки свідчить про неадекватне відтворення твору в перекладі, але на це є важливі причини. Оскільки, лондонський кокні не має аналогу в українській мові, М. Павлов, як і О. Мокровольський, використовує прийом компенсації, відтворивши ознаки ідіолекту Елізи Дулітл у перекладі не тільки на лексичному (літери) рівні, а й адекватно на фонетичному (звуки). Зображення реплік героїні за допомогою графічного транскрибування створює ефект звучання мовлення і посилює відчуття певної грубості, а героїні надає надлишкової

розкнутості. Тим самим мовлення виступає певною характеристикою героїні, що робить переклад достатньо влучним. Цього не було відтворено у російських варіантах перекладу. У Є. Калашнікової ця репліка відтворена наступним чином: «*А что же я такого сделала, если поговорила с джентльменом? Продавать цветы не запрещается. Я честная девушка! Вы все видели, я только попросила его купить цветочек*» [4]. П. Мелкова відтворює репліку схожим чином: «*Что я худого сделала? Ну, заговорила с джентльменом – так я имею право продавать цветы, если на тротуар не лезу. Я девушка порядочная! Я ничего такого не сказала – просто попросила купить цветочек*» [5]. Як бачимо російські перекладачі не вдавалися до транскрипції кокні. Коли вже не можна було уникнути заміни кокні стилістично зниженою лексикою Є. Калашнікова відступає від норм російського правопису: «купитя цвиточик» та «бедны девушки» і вдається до старовинної московської вимови. Перекладачі навмисно перекладають слово «Captain» як «кэптен», «кэптэн», «копитане», щоб у реципієнта склалося глибше враження про жакливу вимову Елізи.

У мові професора Хігінса розмовна та знижена лексика з'являється часто, але він, на відміну від Елізи, використовує її навмисно, для придання своїй мові повного забарвлення або для того, щоб образити співрозмовника. Але підхід до перекладу його мови значно відрізняється від підходу перекладу мови Елізи, для якої використання просторічної лексики – явище систематичне, відповідає нормам її соціального середовища. Отже, перекладачі в більшості випадків перекладають за допомогою підбору розмовних еквівалентів та у меншій мірі використовують компенсацію.

Дослідження проблеми перекладу драматичних творів й донині залишається одним зі стрижневих питань перекладознавства, секрети успіху якого ще не розкриті. У цій статті було проаналізовано лише кілька проблемних моментів перекладу драми, на які вартують на увагу під час перекладу художніх творів взагалі, та драматичних творів зокрема.

Подальше вивчення процесу перекладу драми повинне дати відповіді, на які аспекти повинен звертати більшу увагу перекладач, беручись за відтворення драми іншою мовою, що необхідно зберегти, а чим можливо пожертвувати у процесі перекладу драматичних творів?

Також є ще не визначеними межі, які не повинен порушувати перекладач під час створення ПТ, та зміни, які, натомість, конче необхідно зробити у перекладі твору. Суттєвим залишається питання вибору перекладацьких стратегій та тактик у процесі перекладу драматичних творів різних напрямків та стилів.

Література

1. Павлов М. Феномен Шоу для українського читачтва / Микола Павлов // *Всесвіт*. – 1999. – № 11–12. – С. 63–69. 2. Шоу Б. Пігмаліон / Бернард Шоу ; [пер. с англ. М. Павлова] // *Всесвіт*. – 1999. – № 11–12. – С. 7–63. 3. Шоу Дж. Б. Пігмаліон [Електронний ресурс] / Джордж Бернард Шоу ; [пер. с англ. О. Мокровольського]. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/shaw_pygmalion_ua.htm/. 4. Шоу Б. Полное собрание пьес [Електронний ресурс] / Б. Шоу. – Режим доступу : <http://www.livelib.ru/book/100029089/step.txt>. 5. Шоу Б. Пьесы / Б. Шоу. – М. : Государственное издательство детской литературы министерства просвещения РСФСР, 1956. – 413 с. 6. Shaw G. B. Pygmalion [Електронний ресурс] / George Bernard Show. – Режим доступу : http://www.onlineliterature.com/george_bernard_shaw/pygmalion/.

УДК 811.161.2'255

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ЗАСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ

Асеева Н. А., Ганичева Т. В. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена аналізу юридичних особливостей документів, що засвідчують особу, аналізу перекладацьких прийомів лексичних одиниць і визначенню особливостей їхнього перекладу.

Ключові слова: документи, що засвідчують особу, лексичні одиниці, особливості перекладу, перекладацькі прийоми, юридичні особливості.

Асеева Н. А., Ганичева Т. В. Перевод документов, удостоверяющие личность, с украинского языка на английский. *Статья посвящена анализу юридических особенностей документов, удостоверяющих личность, анализу переводческих приемов лексических единиц и определению особенностей их перевода.*

Ключевые слова: документы, удостоверяющие личность, лексические единицы, особенности перевода, переводческие приемы, юридические особенности.

Aseyeva N. A., Ganicheva N. V. Translation of Documents of Identity from Ukrainian into English. *The article is dedicated to the analysis of legal features of documents of identity, translation methods of lexical units and determining their translation characteristics.*

Key words: *documents of identity, legal features, lexical units, translation features, translation methods.*

Сучасні процеси глобалізації викликають стрімке зростання ролі міжнародного обміну інформацією, а також її перекладу у різних сферах діяльності людини. Все помітніше стає інтеграція України до світового співтовариства, налагодження економічних і культурних зв'язків. Про це свідчить поява комерційних структур у сферах економіки, а також поява контактів із закордонними партнерами. Оскільки на території України відбуваються міграційні процеси, зростає потреба у перекладі документів, що засвідчують особу, що і робить обрану тему **актуальною**.

Об'єктом дослідження ми відібрали зразки документів, що засвідчують особу, а **предметом аналізу** є лексичні особливості перекладу документів, що засвідчують особу.

Метою і завданням нашого дослідження є аналіз особливостей перекладу документів, що засвідчують особу, а саме: визначення юридичних особливостей документів, що засвідчують особу, аналіз перекладацьких прийомів лексичних одиниць і визначення особливостей перекладу документів, що засвідчують особу.

Матеріалом для нашого дослідження ми обрали наступні зразки документів, що засвідчують особу: свідоцтво про народження, свідоцтво про одруження, свідоцтво про розірвання шлюбу, свідоцтво про зміну імені, атестат, диплом, трудова книжка та довідку про не судимість.

Документами, що засвідчують особу, є ті документи, що оформлені та засвідчені підписом службової особи та печаткою відповідного державного органу, підприємства, установи або організації [2].

Переклад документів, що засвідчують особу є дуже відповідальним процесом, що вимагає особливої уваги. Для виконання подібного перекладу необхідно не лише вільно володіти іноземною мовою, але й мати знання з юридичної термінології, знати основні вимоги державних служб і організацій. Під час перекладу таких документів навіть незначна помилка може створити низку серйозних проблем.

Оскільки, особисті документи належать до юридичних документів, то вони мають відповідну юридичну силу. Юридичний переклад має кілька особливостей, на які треба звернути увагу: юридичні документи мають чітко визначену форму, яка має бути затверджена

під час перекладу; велика кількість сталих виразів (формулювань) у юридичних документах перетворює їх переклад на пошук і комбінацію їхніх відповідників мовою перекладу. Також, існують певні вимоги стосовно оформлення тексту перекладу, перекладу термінології у галузі документів, що засвідчують особу, особливості стилю висловлювання, які необхідно враховувати під час перекладу документів, що засвідчують особу [1; 5].

Для того, щоб досягти адекватного перекладу, під час перекладу перекладач може збільшувати текст і обтяжувати його додатковими поясненнями, щоб забезпечити його адекватне розуміння і сприйняття читачем. Перекладач має дотримуватися певних рекомендацій під час виконання юридичного перекладу, зокрема:

- детально проаналізувати технічну складність, обсяг і лінгвістичні труднощі мови оригіналу;
- володіти не лише певною термінологією, а й володіти культурологічною та лінгвістичною термінологією;
- у правовій сфері існують області, що потребують застосування спеціальних методів перекладу, якими перекладачі повинні володіти досконало;
- правильно використовувати словникове значення слів;
- приділяти велику увагу правилам мови оригіналу;
- використовувати конструкції мови оригіналу і правильно відображати їх у мові перекладу.

Юридичний переклад має певні вимоги стосовно правильного оформлення, і має бути дзеркальним відображенням оригіналу. Жодне слово або надпис не має залишатися без перекладу. Слід обов'язково перекладати надписи на печатках, штампях, бланках. Будь які примітки чи інший текст, який не міститься в оригіналі або оформлений в оригіналі особливим чином (надпис на печатці або штампі, підпис від руки на друкованому тексті) слід брати в дужки. Переклад відповідних частин документа слід розташовувати на тому ж місці, де вони розміщені в тексті оригіналу [4]. Опис певних вимог до оформлення юридичного перекладу наведено нижче.

Переклад термінології: сенсова точність перекладу правового документу значною мірою зумовлена точністю словозастосування, тобто використання слів згідно з їх значенням. Слово у тексті документа має бути застосовано лише у єдиному значенні, що застосовується у правовій практиці. У документах не повинні застосовуватися вирази, що більше не використовуються (архаїзми, історизми, тощо). Застосовуючи юридичні терміни, необхідно стежити, щоб використані терміни були зрозумілі як автору так і адресату. Якщо термін є маловживаним, то необхідно вдатися до наступних способів:

- надати офіційне визначення терміну;
- зробити розширення або уточнення терміну словами нейтральної лексики;
- замінити термін загальноповживаним словом чи виразом.

Стилістична характеристика юридичних документів: розглядаючи характеристику правових документів, ми повинні звернути увагу на мову, що належить до офіційно-ділового стилю [3].

Офіційно-діловому стилю притаманні такі стилістичні риси:

- нейтральний тон викладу змісту;
- точність та ясність, що поєднуються з лаконічністю, стислістю і послідовністю викладу фактів;
- широке використання суспільно-політичної і адміністративно-канцелярської термінології;
- відсутність будь-якої авторської мовної індивідуальності, а також емоційно-експресивної лексики;
- документальність (кожний офіційний папір повинен мати характер документа), наявність реквізитів, котрі мають певну черговість;
- наявність усталених одноманітних мовних зворотів, висока стандартизація вислову;
- чітке регламентоване розміщення і будова тексту, для чіткої організації текст поділяється на параграфи, пункти та підпункти;
- зведення до мінімуму використання складних речень із сурядним і підрядним зв'язком, натомість використовувати безсполучникові, прості і поширені речення.

Особливості юридичного стилю висловлення: своєчасність інформації, точність, лаконізм формулювання. Головним завданням перекладача юридичного документу є чіткий переклад відомостей, що мають правову силу. В таких документах неприпустиме використання неологізмів, якщо вони не мають термінологічного сенсу і можуть бути заміненими загальнолітературними словами. Якщо ж вони і застосовуються, вони потребують пояснення у тексті, котре, зазвичай, надається у дужках.

Характеристики обраних документів, що засвідчують особу: з самого народження у людини з'являються документи. Найпершим документом у житті кожної людини є свідоцтво про народження. Потім, досягнувши віку 16 років людина отримує паспорт, щоб надалі можна було засвідчити свою особу. Після закінчення школи учень отримує атестат, на його підставі він може вступити до університету і вчитися далі. Закінчивши університет, йому вручають диплом, який вказує на те, що людина здобула освіту і тепер може влаштуватися на роботу.

Впродовж всього життя, будь-яка дія підтверджується документально. Набір документів у всіх практично однаковий.

До документів, що засвідчують особу, належать: свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про зміну імені, свідоцтво про спадщину, паспорт, документи про освіту (диплом, атестат, свідоцтво), трудова книжка, посвідчення особи, науковий ступінь та вчене звання, довідки, військовий квиток, студентський квиток та інші.

В нашому дослідженні ми проаналізували такі перекладацькі прийоми як варіантний відповідник, словниковий відповідник, калькування, транскодування і перестановку слова. У відсотковому співвідношенні 30 % лексичних одиниць ми переклали за допомогою словникового відповідника, 35 % – за допомогою варіантного відповідника. Ми використали калькування під час перекладу 25 % лексичних одиниць. Транскодування ми застосували під час перекладу 2 % лексичних одиниць. Лексична трансформація – перестановка слова складає 6 % лексичних одиниць.

Ми проаналізували певні особливості, що можуть виникнути під час перекладу документів, що засвідчують особу, які виникають через відмінності української і англійської мов. Ми розглянули деякі з них.

Підпис в Україні ставиться між назвою посади та прізвищем посередини документа, а в Англії над прізвищем, під яким пишуть назву посади ліворуч.

Наприклад:

**Начальник управління довідкового
обліку департаменту
В. І. Зиско
<підпис>**

**<signature>
V. I. Zysko
Head of the Accounting
Department**

Під час перекладу *dat* слід звертати увагу на такі ключові відмінності між українською та англійською мовами: в англійській мові після написання року цифрами чи літерами слово «рік» не ставиться, натомість, в українській мові нормою є написання року цифрою чи літерами разом із словом «рік» у відповідній відмінковій формі або скорочено «р.», наприклад:

Двадцятье травня, 2005 р.

the twentieth of May, 2005

Звертаючи увагу на написання прізвища та імені, маємо зазначити, що в англійській мові спочатку пишеться ім'я і по-батькові, а вже потім прізвище, на відміну від української мови, де на початку стоїть прізвище, а вже потім ім'я та по-батькові. Наприклад:

**Праведно-Щасливий
Аладдін Ярославович**

**Pravedno-Schaslyvyy
Aladdin Yaroslavovych**

Ще треба звернути увагу на написання назв державних установ, тому що порядок слів на двох мовах відрізняється, наприклад:

Відділ реєстрації актів цивільного стану у Черкасах *The Department of Civil State Acts Registration in Cherkassy*

Аналізуючи особливості перекладу документів, що засвідчують особу, маємо зазначити, що такий вид перекладу має низку вимог, яких треба дотримуватись під час перекладу. Юридичний переклад потребує особливої уваги, оскільки документи такого типу мають чітко визначену форму, якої треба дотримуватись під час перекладу. Під час перекладу перекладач має право збільшувати текст перекладу і зазначати додаткові пояснення щодо певних лексичних одиниць; перекладачеві треба володіти юридичною термінологією, а також, перекладацькими прийомами, правильно використовувати словникове значення слів і приділяти увагу правилам мови, на яку здійснюється переклад. Щодо особливостей, то існують вимоги стосовно оформлення тексту перекладу, перекладу термінології у галузі особистих документів, особливості стилю висловлювання, які необхідно враховувати під час перекладу документів що засвідчують особу.

Ми визначили, що документами, які засвідчують особу є ті документи, що оформлені й засвідчені підписом службової особи та печаткою відповідного державного органу, підприємства, установи або організації. Це також офіційні записи про відомості, що мають юридичний характер або значення і стосуються певної особи або події. Порядок оформлення, видачі, зберігання, внесення змін, вилучення особистих документів визначається відповідними нормами законодавства держави. Ми прийшли до висновку, що документи, які засвідчують особу мають свою специфіку оформлення і низку вимог, які необхідно враховувати щоб досягти правильності перекладу. Перекладач повинен вміти застосовувати різні перекладацькі прийоми, за допомогою яких можна точно передати наявність інформації у тексті, дотримуючись при цьому відповідних норм мови перекладу. Ми визначили, що до головних особливостей перекладу відносяться: лексичні, граматичні, термінологічні і жанрово-стилістичні особливості.

Перспектива дослідження полягає в можливості використання його результатів у теоретичних курсах з теорії перекладу, на практичних заняттях в навчанні лексичного аспекту перекладу, у наукових роботах бакалаврів та магістрів.

Література

1. Алимов В. В. Юридический перевод. Практический курс. Английский язык / В. В. Алимов. — М. : КомКни-

га, 2005. – 301 с. 2. Баскакова М. А. Толковый юридический словарь : право и бизнес (русско-английский, английско-русский) / М. А. Баскакова. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 704 с. 3. Ботвина Н. В. Офіційно – діловий та науковий стилі української мови / Н. В. Ботвина. – К. : Артк, 1998. – 216 с. 4. Бурукина О. А. Перевод английских юридических документов : учебник / О. А. Бурукина. – М. : Наука, 2005. – 230 с. 5. Газматов М. Г. Техника и специфика юридического перевода : сб. статей / М. Г. Газматов. – СПб., 2004. – 184 с. 6. Илюшенко М. П. Документоведение. Документ и системы документации : учеб. пособ. / М. П. Илюшенко, Т. В. Кузнецова, Я. З. Лившиц. – М. : МГИАИ, 1977. – 83 с. 7. Кирсанова М. В. Курс делопроизводства / М. В. Кирсанова, Ю. М. Аксенов. – М. : Новосибирск, 1999. – 272 с. 8. Кудряев В. А. Организация работы с документами / В. А. Кудряев. – М. : Наука, 1998. – 575 с. 9. Рогожин М. Ю. Документи делового общения / М. Ю. Рогожин. – М. : РДЛ, 2001. – 208 с. 10. Томсон Г. В. Курс юридического перевода / Г. В. Томсон. – М. : МДИМВ, 2004. – 189 с.

УДК 82'25(477)-051

ВОЛОДИМИР ДЕРЖАВИН ЯК КРИТИК УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Бескоровайний Д. А., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський гуманітарний університет «Народна Українська Академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

Розглянуто роботи Володимира Державина, присвячені критиці українського перекладу.

Ключові слова: *Державин, український переклад, критика.*

Бескоровайний Д. А., Кальниченко О. А. Владимир Державин как критик украинского перевода. *Рассмотрены работы Владимира Державина, посвящённые критике украинского перевода. Ключевые слова:* *Державин, украинский перевод, критика.*

Beskorovainy D.A., Kalnychenko O.A. Volodymyr Derzhavyn as a Critic of Ukrainian Translation. *The paper deals with the reviews of Ukrainian translation by Volodymyr Derzhavyn.*

Key words: *Derzhavyn, Ukrainian translation, criticism.*

Актуальність даного дослідження визначається необхідністю вивчення праць видатного українського критика Володимира Державина.

Об'єктом дослідження виступили перекладацькі труднощі, з якими довелося мати справу перекладачам різних творів світової літератури українською мовою.

Предметом дослідження стали стилістичні, прагматичні та мовні (лексичні, граматичні та синтаксичні) особливості перекладу творів з різних мов українською мовою та аналіз моделі рецензії, створеної Володимиром Державиним.

Метою роботи є аналіз критики Володимира Державина та визначення особливостей його наукового погляду на переклад та модель рецензії українського перекладу.

Матеріалом аналізу були рецензії Володимира Державина, опубліковані в 20х-30х роках ХХ сторіччя в харківському журналі «Критика».

Кінець 20-х років залишився в історії України, як період «українізації» – українська культура в той період переживала справжнє піднесення. Не останню роль у цьому піднесенні зіграли переклади іноземних творів українською. Поява великої кількості перекладів викликала потребу у рецензіях і критиці. Одним з найвидатніших теоретиків та критиків українського перекладу, на загальну думку таких перекладачів і науковців, як Корунець, Чередиченко, Шмігер, Стріха, Кальниченко, був Володимир Миколайович Державин. Він є творцем моделі перекладацької рецензії.

Рецензії Державина публікувалися в журналі «Критика». Вони відрізняються високою інформативністю і досить позитивним наповненням – майже усі свої статті він починав з довідки про твір та автора і продовжував хвалебним відгуком про переклад. Назвавши найкращі риси, він переходив до деталей, неточностей та відвертих помилок (якщо, звичайно, такі були ним виявлені), не забуваючи при цьому підкріплювати усі свої слова прикладами.

Так, наприклад, у рецензії на поеми Вергарна у перекладі Миколи Терещенка, він згадує, що його переклади часто справляють враження самостійних творів; цим багато сказано. В них є стиль (те, чого звичайно бракує віршованим перекладам), і цей стиль, до певної міри, конгеніальний стилеві Вергарна.

Але всі ці позитивні риси даного перекладу не можуть заступити того факту, що переклад цей мало звертає уваги на текст – і навіть на розмір оригіналу. М. Терещенко передає Вергарнів верлібр ямбичними віршами – неоднаково довгими і це можна робити [4, с. 215].

Рецензуючи Вольтерівський твір «Кандід або оптимізм» у перекладі Валер'яна Підмогильного, Володимир Державин починає зі згадки про те, що перекладати прозу Вольтера дуже легко: в ній з найбільшою виразністю вилилися основні стилістичні тенденції французького класицизму, – максимальна простота й ясність синтакси та «чистота» лексики, що досягається шляхом принципового вилучення маловживаних і застарілих слів та виразів, наукової й технічної термінології, неологізмів, провінціалізмів і т. інш., словом усього, що не вміщається в строго-окреслених межах „загальнолітературної» мови. Ці стилістичні властивості роблять Вольтера-прозаїка одним з найрозуміліших (для чужоземців) і легких для перекладу авторів взагалі.

У своїй рецензії Володимир Державин хвалить перекладача за безсумнівів добре володіння французькою мовою, але також згадує, що переклад зроблено дуже нашвидко і не досить уважно – перекладач, як бачиться, не подбав про те, щоб вивірити свій переклад з оригіналом. У переважній більшості ці відхили такі дрібні та випадкові, що виявити їх можна тільки через найстаранніше порівняння перекладу з французьким текстом. Приклади:

Сторінка 4: «*Вона доглядала чести дому з гідністю*» (буквальний переклад), замість «*вона приймала гостей з гідністю*» (*faisait les honneurs de la maison avec une dignité etc.*); сторінка 125: «Ваші піястри будуть швидко розтринькані», замість «*ваші подарунки*» (*vos présents*); та інші [3, с. 285].

У рецензії на „Жахливі Соломонові острови« Джека Лондона у перекладі Івана Попова, Державин порівнює переклад з іншим наявним перекладом від К. Джунківської, І. та М. Рильських, зауважуючи, що переклад Попова грішить меншою точністю. Дрібні відхилення від оригіналу подибуються в обох перекладах, але в перекладі Попова їх більше, а крім того, а ній є також помилки, викликані не досить уважним відношенням перекладача до оригінального тексту.

Проте, такі помилки трапляються рідко, і справедливості вимагає зазначити, що в перекладі І. Попова немає масових скорочень і спрощень, що такі характерні для більшості українських та російських перекладачів Дж. Лондона [5, с. 171].

В рецензії на книгу Калевала: Фінська народна епопея у перекладі Є. Тимченко, згадується, що з чисто художнього погляду переклад стоїть дуже високо, вдало використане лексичне багатство української народної мови та селянської господарської термінології для відтворення синонімічно-синтактичного паралелізму, що лежить в основі фінського народнього віршування.

Обережне вживання різних діалектизмів та «поетичних вольностей» у перекладах цілком відповідає його стилістичними завданням і заслуговує, щоб принципово його похвалити, пише Володимир Державин. Як особливо вдале новаторство, відзначимо апокопу початкової голосівки в іменах власних після прикінцевої голосівки попереднього слова. Наприклад: «До ‘Льмаринена (до Льмаринена) в оселю (XXV, 4); Взяв коваль його, ‘Льмаринен (Льмаринен, XXXI, 365)» [2, с. 148].

Рецензуючи переклад твору О. Бальзака «Шагреньова кожа», виконаного О. Вражливим, Володимир Державин каже, що, хоча, звичайно, в перекладі В. Вражливого можна зустрінути, як і в усякому більшому чи меншому перекладному творі — окремі дрібні огріхи й неточності; але такі помилки зустрічаються дуже рідко і не можуть вплинути на оцінку перекладу в цілому. Значно гірше те, що перекладач іноді пропускає по два, по три слова оригінального тексту. «бо біль — тільки гостра насолода» (стор. 30) — і в оригіналі: «*car le mal c'est peut-être qu'un violent plaisir*» пропущено слово «*peut-être*» — «мабуть», і цей приклад наглядно демонструє момент, коли пропуск по суті відбивається на змісті та на емоційному тоні всього висловлювання. Та крім цього, пропуск завжди буде пропуском, тобто явищем дуже небажаним [1, с. 226].

Загалом Володимир Державин написав понад 30 рецензій і його рецензії стали зразком для багатьох інших критиків. Також треба відзначити, що в своїй рецензії він висував не лише голі вимоги, але й певні наукові теоретичні думки.

Перспективою роботи є систематизація робіт Володимира Державина, та аналіз його наукової думки.

Література

1. [Рецензія] // Критика. — 1929. — № 7–8. — С. 225–227. — Рец. на кн.: Бальзак О. Шагреньова кожа / пер. з франц. О. Вражливого. — Х.: ДВУ, 1928. — 12, 302 с.
2. [Рецензія] // Критика. — 1928. — № 9. — С. 147–150. — Рец. на кн.: Калевала: Фінська народна епопея / повн. пер. Є. Тимченка. — 2-е вид., доп. — Х.: ДВУ, 1928. — 304 с.
3. [Рецензія] // Червоний шлях. — 1927. — № 11. — С. 285–286. — Рец. на кн.: Вольтер. Кандід або оптимізм / Вольтер, пер. з фр. В. Підмогильний; вступ. ст. і прим. С. Родзевича; ред. М. Зерова. — Київ: Слово, 1927. — XXXVI, 130, VI с.
4. [Рецензія] // Червоний шлях. — 1927. — № 12. — С. 215–217. — Рец. на кн.: Вергарн Е. Поеми / Е. Верхарн, пер. з фр. М. Терещенка. — Харків: ДВУ, 1927. — 124 с.
5. [Рецензія] // Червоний

шлях. — 1928. — № 1. — С. 171–172. — Рец. на кн.: Лондон Д. Жахливі Соломонові острови / Д. Лондон, пер. з англ. мови І. Попов. — [К.]: Книгоспілка, 1927. — 202 с. Лондон Д. Південно-морські оповідання / пер. І. та М. Рильських; ред. О. Бургардта // Твори: повна збірка / Д. Лондон. — [К., 1927]. — С. 215–400.

УДК 811.111'255

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НОМІНАЦІЙ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ГНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Білоконь Л. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена аналізу перекладацьких прийомів відтворення змісту англомовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою, уточненню поняття еквівалентності та визначенню типів функціональної еквівалентності.

Ключові слова: *емоційний стан ГНІВ, концепт, концептуальна картина світу, еквівалентність, типи функціональної еквівалентності.*

Белоко́нь Л.В., Мартынюк А.П. Особенности перевода англоязычных номинаций эмоционального состояния ГНЕВ на украинский язык. *Статья посвящена анализу переводческих приемов передачи смысла англоязычных номинаций эмоционального состояния ГНЕВ на украинский язык, уточнению понятия эквивалентности и определению типов функциональной эквивалентности.*

Ключевые слова: *эмоциональное состояние ГНЕВ, концепт, концептуальная картина мира, эквивалентность, типы функциональной эквивалентности.*

Bilokon L. V., Martyniuk A. P. Translation Peculiarities of English Nominations of the Emotional State ANGER in the Ukrainian Language. *The article is dedicated to the analysis of translation methods of English nominations of the emotional state ANGER into Ukrainian, defining the notion of equivalency and determining the types of functional equivalency.*

Key words: *emotional state ANGER, concept, conceptual world view, equivalency, types of functional equivalency.*

Сучасна лінгвістика все частіше звертається до вивчення мовної репрезентації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційної сфе-

ри. Людина є не тільки мислячою, але й глибоко емоційною істотою. Саме тому емоційність не може не залишити слід у мові, адже емоційні стани, зумовлюючи когнітивні процеси людини, безпосереднім чином втручаються в її номінативно-комунікативну діяльність [2, с. 130].

Актуальність даного дослідження зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини. Своєчасним є також залучення лінгвокогнітивного підходу до аналізу англомовних репрезентантів емоційних концептів.

Об'єктом дослідження є засоби реалізації емоційного концепту ГНІВ в англомовному художньому дискурсі, а **предметом** – перекладацькі прийоми відтворення змісту англомовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою.

Мета роботи полягає у виявленні засобів вираження емоційного концепту ГНІВ та аналізі особливостей перекладу англомовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних завдань: 1) уточнення поняття «емоційний концепт»; 2) визначення місця емоційного концепту ГНІВ у концептуальній картині світу англомовної спільноти; 3) виявлення корпусу номінативних одиниць в англомовній художній літературі на позначення емоційного концепту ГНІВ; 4) виявлення перекладацьких прийомів відтворення змісту англомовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою; 5) аналіз особливостей перекладу англомовних номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою.

Матеріалом дослідження послужили 400 прикладів номінацій емоційного концепту ГНІВ, взятих з художніх прозових творів британських і американських письменників, а саме E. Bronte, J. Le Carre, Anne Perry, D. Du Maurier, P. Shelley, W. S. Maugham, D. H. Lawrence, A. Hailey.

Поняття еквівалентності є невід'ємною складовою компетентного перекладу. Перекладач, виявляючи на основі функціональних домінант вихідного тексту комунікативну інтенцію, яка лежить в його основі, і створюючи кінцевий текст, прагне отримати відповідний цій інтенції комунікативний ефект [3, с. 115]. Звідси виникає необхідність обліку функціональних параметрів тексту для забезпечення основної умови еквівалентності – відповідності між комунікативною інтенцією відправника і комунікативним ефектом кінцевого тексту [1, с. 67]. При цьому необхідно розмежовувати різні типи функціональної еквівалентності, що співвідносяться з функціями мови, класифікація яких запропонована відомим лінгвістом

Р. Якобсоном. Передача кожної з них вимагає використання особливого, характерного перекладацького прийому [4, с. 101]. У фокусі дослідження перебувають такі типи функціональної еквівалентності: референтна, емотивна, конативна, фатична, металінгвістична та імпліцитна вербалізація.

За результатами дослідження ми дійшли висновку, що під час перекладу художніх текстів, які містять номінації емоційного концепту ГНІВ, найбільш поширеним типом еквівалентності є метафорична трансформація (референтна еквівалентність) – 25 %. Наприклад: «I heard the **fury simmering in his voice** and knew **it was about to boil over.**» (Carpe) Таку частотність вживання можна пояснити тим фактом, що для перекладу стану емоцій дуже часто застосовують прийом схожості та аналогії. Також важливо пам'ятати, що метафорична трансформація не порушує експресивну еквівалентність вихідного та кінцевого тексту. Друге місце посідає емотивна еквівалентність – 22,8 %. Наприклад: «**He cried with frightful vehemence, groaning in a sudden paroxysm of ungovernable passion.**» (Bronte) При перекладі емоційних концептів основною метою є прагнення передачі враження наявності певних емоцій, справжніх або удаваних, а саме експресивна еквівалентність забезпечує адекватність передачі експресивно-емотивної конотації тексту. Третьою за ступенем вживаності є гіперонімічна трансформація (референтна еквівалентність) – 10,8 %. Наприклад: «Now **he lost his temper at** Baby and simultaneously tried to coop it up within him, resenting her cold insolence» (Fitzgerald). Така трансформація надає можливість розширяти лексичне значення слів. Фатична еквівалентність і імпліцитна вербалізація мають однаковий відсоток за вживаністю, а саме 8,6%. Наприклад: «**Rubbish!**»he **barked, rage welling up** inside him for the lie **as much as the violence.** (Perry) – фатична еквівалентність. «**You're a coward! You made a failure of your life, and you want to blame it on me.**» (Fitzgerald) – імпліцитна вербалізація. Також були застосовані гіпонімічна трансформація (референтна еквівалентність) і конверсивна трансформація (референтна еквівалентність) – 7,8%. Наприклад: «I was so mad, I **was practically bawling.**»(Salinger) – гіпонімічна трансформація (референтна еквівалентність). «He **carries his anger around with him.**»(Perry) – конверсивна трансформація (референтна еквівалентність). Такий вид еквівалентності як конативний та такий тип трансформації як деметафоризація (референтна еквівалентність) є не дуже поширеними у перекладі номінацій концепту ГНІВ – 3,2%. Наприклад: «**Stop being so holier-than-thou, Jason,**»– his father **bristled.** (Segal) – конативна еквівалентність. «This girl is used **to show her teeth** but not this time.»(Warren) – деметафоризація (референтна еквіва-

лентність). Найменш вживаною виявилася метонімічна трансформація (референтна еквівалентність) – 2,17%. Наприклад: «**Now, if you nurse anger, that will be worse to remember than my harsh words!**» (Bronte). Це пов'язано з тим фактом, що така трансформація базується на асоціації за суміжністю, а такий принцип не є дуже характерним для перекладу емоційних станів. Прикладів металінгвістичної еквівалентності під час нашого дослідження не було зафіксовано взагалі. Це пов'язано з тим фактом, що, як правило, такий тип еквівалентності вживається у каламбурах, абсурдних висловах або у «грі слів».

Відсоткові співвідношення результатів дослідження подаються на рис. 1:

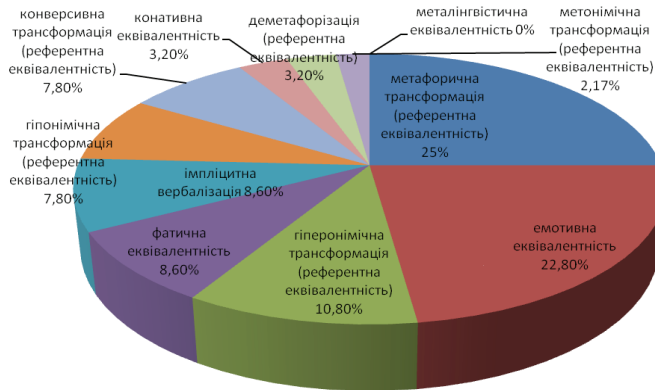

Рис. 1. Відсоткове співвідношення функціональних типів еквівалентності, використаних у перекладі англійських номінацій емоційного стану ГНІВ українською мовою

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшій розробці окремих питань теорії номінації, зокрема, механізмів та принципів іменування таких абстрактних феноменів, як емоції. Результати дослідження можуть бути використані в лекційних курсах з теорії перекладу, емотіології та інтерпретації тексту, при складанні спецкурсів з перекладознавчих дисциплін, у науково-дослідній роботі студентів.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 231 с.
2. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в английской и русской лингвокультурах /

- Н. А. Красавский. — М. : Гнозис, 2008. — 494 с.
3. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. — М. : Наука, 1988. — 209 с.
4. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон : Избранные работы. — М. : Прогресс, 1985. — 304 с.

УДК 811.111'255

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АНОТАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Вітковська О. М., Осінська М. С. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглядаються особливості застосування перекладацьких прийомів та трансформацій при перекладі термінів та кліше в текстах анотацій до дисертацій у галузі літературознавства та перекладу. У роботі запропоновано алгоритм використання перекладацьких прийомів та трансформацій при перекладі термінів та кліше. Проаналізовано існуючі класифікації та запропоновано власний варіант класифікації термінів та кліше.

Ключові слова: *терміни, кліше, перекладацькі прийоми, перекладацькі трансформації, лексико-стилістичні особливості.*

Витковская О. Н., Осинская М. С. Лексические особенности перевода аннотаций к диссертациям с английского языка на украинский. *В статье рассматриваются особенности применения переводческих приемов и трансформаций при переводе терминов и клише, которые используются в области литературоведения и перевода. В работе предложен алгоритм применения переводческих приемов и трансформаций при переводе терминов и клише. Проанализированы существующие классификации и предложен свой вариант классификации терминов и клише.*

Ключевые слова: *термины, клише, переводческие приемы, переводческие трансформации, лексико-стилистические особенности.*

Vitkovska O. M., Osinska M.S. Lexical Peculiarities of Translation of Dissertation Summaries from English into Ukrainian. *This article deals with peculiarities of implementation of translation methods and transformations during the translation of terms and clichés used in the field of literature and translation studies. The work provides the algorithm of implementation of*

translation methods and transformations used during the translation of terms and clichés. Existing classifications were analyzed and our own variant of classification of terms and clichés is offered.

Key words: *terms, clichés, translation methods, translation transformations, lexical stylistic peculiarities.*

В умовах глобалізації та при відкритому доступу до інформації практично по всьому світові, особливо з розповсюдженням онлайн бібліотек університетів, що містять архіви наукових робіт, особливої актуальності набуває використання українськими вченими у своїх дослідженнях використання дисертацій закордонних науковців. Важливою частиною кожної роботи є анотація, яка висвітлює основні положення в дисертації. У цьому аспекті великого значення набуває переклад іноземних анотацій, що і зумовлює **актуальність** дослідження.

Об'єктом дослідження є терміни та кліше, що вживаються в анотаціях до дисертацій в галузі літературознавства та перекладу.

Предметом дослідження є перекладацькі прийоми та трансформації, застосовані при перекладі кліше та термінів з текстів анотацій до дисертацій у галузі літературознавства та перекладу.

Методами дослідження є порівняльний аналіз функціонування термінів та кліше в українській та англійській мовах, а також елементи статистичного аналізу, застосовані при аналізі перекладацьких трансформацій та прийомів.

Матеріал для дослідження складає 300 термінів та 100 кліше, виділених з анотацій до англомовних дисертацій. Анотації взято з електронних бібліотек англійських університетів.

Тексти анотацій до дисертацій є зразком наукового стилю, а саме навчально-наукового. Для них є типовими основні риси навчально-наукового стилю: точність і лаконічність виражень, аргументація та переконливість тверджень, однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень, ясність і предметність тлумачень і докладні висновки, насиченість термінами [1, с. 29]. Ступінь термінологізації наукових творів залежить від: 1) характеру викладу; 2) адресатії тексту; 3) ступеня володіння фаховою термінологією автора наукової праці.

Лексичний пласт тексту анотацій до дисертацій в середньому на 40% складається з термінів. У даному дослідженні під термінами ми розуміємо слова або сталі словосполучення, за якими закріплено наукові або спеціальні поняття певної науки, наукової дисципліни, сфери діяльності [3].

Існує велика кількість класифікації термінів, але зважаючи на цілі та завдання дослідження, за основу взято класифікацію, розроблену перекладознавцем В. І. Карабаном [2, с. 315], який поділяє всі елементи денотативної системи вихідної мови з точки зору практики перекладу на дві групи: 1) ті, що вже мають відповідники („перекладні еквіваленти») в цільовій мові, наприклад, *measles* – кір; *mumps* – свинка; 2) що не мають відповідників у мові перекладу, наприклад, *flaming* у термінології інтернету.

Базуючись на класифікації В. І. Карабана, терміни у текстах анотацій до дисертацій розподіляємо на:

1. терміни, що мають відповідник у мові перекладу (*poetry* – поезія, *author* – автор, *expression* – вислів);
2. терміни, що не мають відповідник у мові перекладу (*awarding institution* – установа, що присвоїла ступінь);
3. терміни, що є однаковими за формою, але мають різне значення в залежності від варіанту англійської мови, в якому термін використовується (*thesis* – УК, докторська дисертація, US, магістерська дисертація).

Перекладацький аналіз засвідчив, що в категорії термінів, що мають словникові відповідники у мові перекладу 80 %, тобто 174 терміни перекладено за допомогою знаходження словникового відповідника, а у 20% випадків додатково засновано вибір варіативного відповідника. Наприклад: *individual* – окремий (застосування словникового відповідника); *outline* – окреслювати (словниковий відповідник); *gnome* – гнома (вибір варіативного відповідника).

У категорії термінів, що не мають словникові відповідники у мові перекладу 48 %, тобто 54 терміни перекладено за допомогою транскодування, а у 38 %, тобто 43 одиниць – калькування, у 13 %, тобто 15 термінів – описовий спосіб перекладу, 1 %, тобто 2 терміни – контекстуальна заміна. Наприклад: *paroemiology* – параеміологія (транскодування); *current institution* – дійсна установа (калькування); *awarding institution* – установа, що присвоїла ступінь (описовий переклад); *qualification level* – рівень ступеню (контекстуальна заміна).

У категорії термінів, що є однаковими за формою, але мають різне значення в залежності від варіанту англійської мови, у 100% використовується такий спосіб, як вибір національного варіативного відповідника. Наприклад: *thesis* – брит. докторська дисертація (PhD), *dissertation* – амер. магістерська робота (Master's).

Таким чином, кількісні показники застосування перекладацьких прийомів та трансформацій при перекладі усіх термінів з текстів наведено на графіку 1.

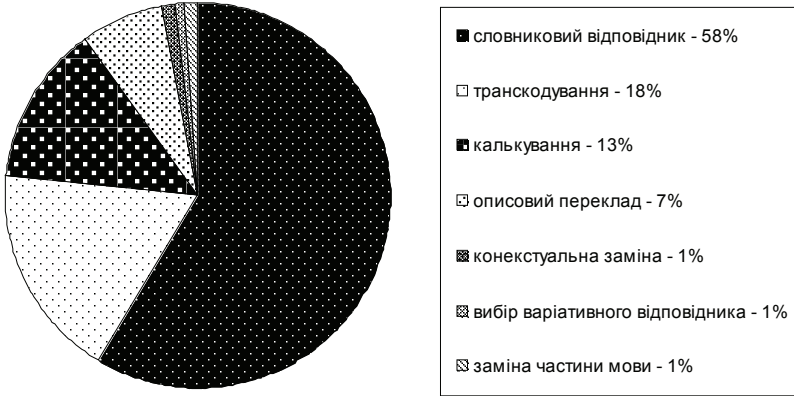

Рис. 1. Загальна процентна кількість прийомів та трансформацій при перекладі термінів

Типовим для текстів анотацій також є застосування кліше. Кліше – це стандартні зразки вживання слова, типові схеми словосполучень та синтаксичних конструкцій, а також загальні моделі мовленнєвої поведінки в конкретних ситуаціях [4].

З ціллю систематизації процесу перекладу таких текстів, як анотації до дисертацій, виконано класифікацію кліше згідно їх функціям в тексті анотації до дисертації: кліше, що вживаються у заголовку; кліше, що вживаються у підзаголовку; кліше, що вживаються для окреслення проблематики дослідження; кліше, що описують порядок проведення дослідження; кліше, що вживаються, аби окреслити хронологічні рамки дослідження; кліше, що вживаються, аби звернути увагу на думку автора; кліше, що вживаються, аби звернути увагу на важливу роль; кліше, що вживаються, аби звернути увагу на відсутність спеціальних досліджень стосовно певних чинників; кліше, що вживаються для формулювання висновків дослідження.

У категорії кліше, що вживаються у заголовку 80 %, тобто 6 кліше перекладено за допомогою калькування, а 20 % – за допомогою заміни однієї частини мови на слово іншої частини мови. Наприклад: *is submitted for* – на здобуття (наукового ступеню) (заміна однієї частини мови на слово іншої частини мови); *Ukrainian Literature* – українська література (калькування).

У другій, найбільшій категорії – кліше, що вживаються для окреслення проблематики дослідження – 70 %, тобто 30 одиниць перекладено за допомогою калькування, вилучення – 4 кліше, 9 %, перестановка слів – 4 кліше, 9 %, додавання – 3 кліше, 7 %, контек-

стуальна заміна – 2 кліше – 5%. Наприклад: *motives are described* – описано мотиви (перестановка слів); *the analysis of... works* – аналіз ... творів (калькування).

Третя категорія – кліше, що описують порядок проведення дослідження. Кліше в цій категорії було перекладено за допомогою калькування – 88%, тобто 11 кліше, додавання – 12%, тобто 2 кліше. Наприклад: *the third part analyses the influence of* – у третій частині надано аналіз впливу... (додавання).

У четвертій категорії – кліше, що вживаються, аби окреслити хронологічні рамки дослідження – 5 кліше, тобто 60% перекладено калькуванням, а 4 кліше, тобто 40% перекладено з використанням додавання слова. Наприклад: *Ukrainian prose of 1920s – 1930s* – українська проза 1920-х – 1930-х років (додавання слова); *in the 20th century* – у XX столітті (калькування).

У п'ятій категорії – кліше, що вживаються, аби звернути увагу на думку автора – 50%, тобто 4 кліше перекладено за допомогою калькування, 25%, тобто 2 кліше – вилучення, 12,5%, тобто 1 кліше – додавання, 12,5%, тобто 1 кліше – контекстуальна заміна. Наприклад: *the specific character of the author's perception* – специфіка авторського бачення (вилучення слова).

У шостій категорії – кліше, що вживаються, аби звернути увагу на важливу роль – з 10 кліше 60% перекладено за допомогою калькування, 20% – контекстуальної заміни, 10% додавання, 10% – перестановки слів. Наприклад: *particular attention is given to* – особливої уваги потребує (контекстуальна заміна).

У сьомій категорії – кліше, що вживаються, аби звернути увагу на відсутність спеціальних досліджень стосовно певних чинників – з 3 кліше 70% перекладено за допомогою калькування, 30% – контекстуальної заміни. Наприклад: *is virtually unknown* – практично невідомий (калькування).

В останній, восьмій категорії – кліше, що вживаються для формулювання висновків дослідження – з 7 кліше 60% перекладено з застосуванням калькування, 20% – заміни однієї частини мови на іншу, 10% – додавання слова, 10% – контекстуальної заміни. Наприклад: *major conclusions* – головні висновки (калькування), *suggesting* – а значить (заміна однієї частини мови на слово іншої частини мови).

Таким чином, кількісні показники застосування перекладацьких прийомів та трансформацій при перекладі кліше з текстів наведено на графіку 2.

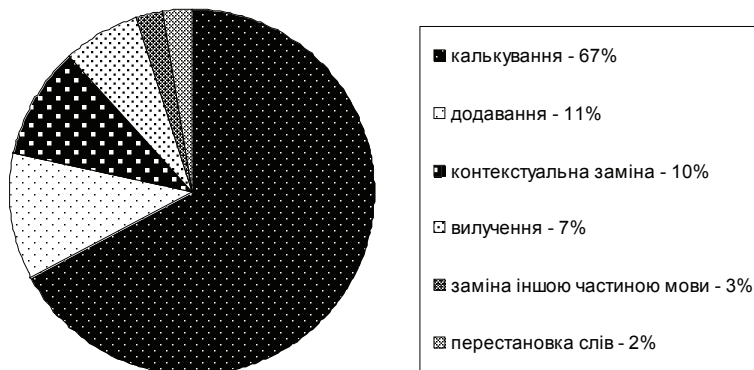

Рис. 2. Загальна процентна кількість прийомів та трансформацій при перекладі усіх кліше

Таким чином, більше половини термінів у текстах анотацій до дисертацій у галузі літературознавства та перекладу є такими, що мають еквівалент у мові перекладу. Інші терміни перекладаються з застосуванням перекладацьких прийомів та трансформацій, а саме транскодування, калькування та інших. Також при наявності відповідника трапляються випадки національної варіативності термінів.

Що стосується перекладу кліше з текстів анотацій до дисертацій у галузі літературознавства та перекладу, найбільш продуктивними перекладацькими прийомами та трансформаціями для перекладу кліше є такі способи: калькування, додавання, контекстуальна заміна та вилучення.

Перспектива роботи полягає в укладанні короткого посібника, який би вмщував головні можливі складнощі при перекладі термінів та кліше в текстах анотацій до дисертацій у галузі літературознавства та перекладу та шляхи подолання цих труднощів, застосовуючи найбільш ефективні перекладацькі прийоми та трансформації для досягнення якісного перекладу.

Література

1. Зарицький М. С. *Стилістика сучасної української мови: посібник для студентів вузів* / М. С. Зарицький. – К. : Парламентське видавництво, 2001. – 187 с.
2. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : [посіб. для студ. вузів : в 2-х т.]* / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
3. Cambridge

Advanced Learner's Dictionary : словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://dictionary.cambridge.org/search/british>. 4. *Lingvo Online* : тлумачний український словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.lingvo.ua/uk/>.

УДК 811.111'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НОМІНАЦІЙ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ СТРАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Воропаєва О. Г., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Робота присвячена аналізу перекладацьких прийомів відтворення змісту англомовних номінацій емоційного стану СТРАХ українською мовою.

Ключові слова: еквівалентний переклад, емоційний концепт СТРАХ, калькування, описовий переклад, перекладацькі трансформації, транскрибування.

Воропаева Е. Г., Мартынюк А. П. Особенности перевода англоязычных номинаций эмоционального концепта «страх» на украинский язык. *Работа посвящена анализу переводческих приемов воспроизведения содержания англоязычных номинаций эмоционального состояния СТРАХ на украинском языке.*

Ключевые слова: описательный перевод, эмоциональный концепт СТРАХ, калька, описательный перевод, переводческие трансформации, транскрибирование.

Voropayeva Ye. G., Martyniuk A. P. Peculiarities of Rendering into Ukrainian English Nominations of the Emotional Concept FEAR. *The research focuses on the analysis of translation methods of rendering English nominations of the emotionional concept FEAR into Ukrainian.*

Key words: *descriptive translation, emotional concept FEAR, loan translation, descriptive translation, translation transformations, transcribing.*

Центральним терміном у вивченні мовної картини світу є концепт, що привертає увагу багатьох дослідників: лінгвістів, культурологів, філософів. Проте термін концепт в сучасній науці про мову не має однозначного тлумачення: вирішуються питання класифікації кон-

цептів, методів їх вивчення, структури концепту і його місця у ряді лінгвістичної термінології. Співність питання про статус концепту свідчить, перш за все, про труднощі формування нової наукової парадигми. Разом з широким колом теоретичних розробок, з'явилася велика кількість робіт, в яких представлені конкретні описи тих чи інших концептів. Незважаючи на це, своєчасним і важливим є звернення до вивчення концептуалізації та вербалізації саме страху як з огляду на його приналежність до базових емоцій. Окрім цього, *актуальність* дослідження обумовлена пильною увагою сучасної лінгвістики до проблеми концептуалізації світу (зовнішнього та внутрішнього), а також особливим інтересом до проблеми відображення в мові концептів внутрішнього світу людини. *Об'єктом* дослідження є емоційний концепт СТРАХ в англійській художній літературі. *Предметом дослідження* є перекладацькі прийоми відтворення змісту англійських номінацій емоційного стану СТРАХ українською мовою. *Матеріалом дослідження* стали художні твори британських і американських письменників, а саме S. King, Leon Uris(юрис), Freeman, Green, Farmer, John Grisham(ґрісхем), Henry Fielding, William Somerset Maugham, Doris Lessing, Joseph Conrad. *Мета дослідження* – виділити особливості перекладу номінацій «страх».

Поставлена мета передбачає вирішення наступних *завдань*: виявити та описати понятійні ознаки концепту страх; встановити ім'я концепту страх та синонімічний ряд стилістично нейтральних одиниць на позначення емоційного концепту страх; описати особливості перекладу номінацій страху.

Мета та завдання дослідження відіграли важливу роль у виборі основних *методів дослідження*, серед яких було застосовано: концептуальний аналіз, якісний аналіз, дедуктивний метод, спосіб калькування, описовий переклад, транскрибування.

Теоретична значущість полягає у поглибленій розробці самого концепту, з переходом його у такі споріднені концепти як гнів, біль тощо, та виявлення особливостей їх вираження в англійській та українській мовах.

Практична цінність роботи визначається тим, що її матеріали та результати можуть бути використані в курсах теоретичної перекладу, лексикології, у спецкурсах з когнітивної семантики.

Дослідження лексичних засобів представлення концептів передбачає аналіз одиниць різних мовних рівнів, а також різноманітних текстових фрагментів. Для вивчення емоційного концепту особливо цінним є розгляд функціонування їх репрезентантів у межах індивідуально-авторських текстів, оскільки знання про емоції, фіксуючись мовними знаками, найбільш повно й адекватно втілюються у семантичну структуру тексту у вигляді емоцій автора та персонажів.

Художній текст являє собою найважливішу одиницю комунікації, яка породжується мовцем з метою передачі певної логіко-предметної інформації. Процес опанування цієї інформації, яка включає, зокрема, знання про емоційну сферу людини, супроводжується у читача зверненням до власного емоційного досвіду, активацією енциклопедичних знань та знань попередньо отриманих від автора. При цьому реципієнт тексту здатен не тільки зрозуміти загальний предметний зміст, але й виявити найбільш значущі переживання, які є опредмеченими в ньому [4, с. 188].

На відміну від перекладу інформаційного тексту (наукового, ділового, публіцистичного), переклад художнього твору має низку специфічних особливостей. Маючи двоїсту природу, будь-який переклад виконує як інформаційну, так і творчу функції, але у випадку перекладу художнього тексту остання виходить на перший план. Важливу роль відіграють фонові знання перекладача.

Будучи одним з найважливіших фрагментів англійської концептуальної картини світу, до концептуально-семантичної структури англійських художніх текстів потрапляє великий обсяг знань про емоцію страх. Їхня актуалізація у тексті відбувається шляхом введення описів ситуацій переживання страху персонажами твору, в яких вони вимушені діяти залежно від світосприйняття, переконань, почуттів, емоцій.

Відображена в тексті ситуація переживання індивідом страху кваліфікується нами як емоційна ситуація. Під емоційною ситуацією розуміємо фрагмент тексту, концептуальним корелятом якого виступає емоційний концепт [3, с. 495]. Виділення у тексті таких ситуацій ґрунтується на загальному знанні комунікантів про прототипові ситуації, пов'язані з переживанням людьми емоцій, а також підключенням тієї інформації, яка може бути пов'язана з конкретним емоційним досвідом. У відповідних текстових фрагментах відбувається вербалізація окремих слотів інформаційної структури емоційного концепту СТРАХ [1, с. 300].

Під час дослідження для більш ефективного виявлення особливостей мовних засобів репрезентації емоційного концепту СТРАХ в англійській художній літературі був застосований метод аналізу словникових дефініцій. Для досягнення адекватності при перекладі, перекладач повинен користуватися різними видами перекладу. Отже у своїй роботі ми застосували такі способи лексико-граматичних трансформацій, як спосіб калькування, спосіб описового перекладу, спосіб еквівалентного перекладу та спосіб транскрибування.

Спосіб калькування — це засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин (морфем або слів) їх лек-

сичними відповідностями у мові перекладу. Калькування використовувалось при перекладі таких речень, як наприклад: Калькування є виправданим при перекладі термінологічних словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень вже посіли певне місце у термінологічній системі мови перекладу і є доступними для розуміння спеціалістів. Наприклад: *The very sound of the flying bomb in itself was enough to frighten one to death* (L.Uris). Сам звук бомби, що летить, є достатнім, щоб **налякати до смерті**. *She felt fear rising in her* (D.Lessing). Вона відчувала **страх**, що збільшувався. «*What the hell do you think you are doing?*» he asked. *His eyes blazed in fright* (Maurier). «Що в біса ти збираєшся робити?»— він спитав. **Його очі палали від страху**. *He stands up, unable to sustain his fear, poised on the table* (Osborn). Він підвівся, **нездатний більше боятися**, та схопився за стіл. *He managed to keep the dread out of his voice, but not the incredulity* (Basic Instinct). Він зміг **не виказати страх у своєму голосі**, проте не міг скрити недовірливості.

Описовий переклад — це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці. Опис має бути гранично коротким і в ідеалі наближатися за своїми характеристиками до окремого слова або фразеологічної одиниці таким чином, щоб він міг використовуватися в тексті без штучної одиниці, створюваної у таких випадках за допомогою транскрипції, або калькування, коли це за якихось міркувань недоречно у межах даного тексту. Наприклад: «*He thought he detected in her voice a note of apprehension*» (W. Maugham). Він зрозумів, що в її голосі було **недобре передчуття**. *She gave a horror laugh* (Maugham). У її посмішці відчувався **страх**. *He that is afraid of wounds, must not come near a battle* (proverb). **Вівоків боятися — до лісу не ходити**. *She felt a sense of foreboding about entering the dark alleyway* (G.Orwell). Вона відчувала **невпевненість**, ступаючи на темну алею. *There was much trepidation in the days leading up to the 30th June — why?* (G. Orwell). Була **сильна тривога через власні дії**, коли приближалось 30 червня-чому?

Транскрибування — є надзвичайно продуктивним засобом перекладу і збагачує прошарок не тільки стандартної лексики, а й жаргонної. Як наприклад: *He unleashed his panic* (Bronte). Він **дав волю своїй паніці**. *There was a time of terror* (Carre). То були **часи терору**. «*How must I do?*» I continued, with *rising panic* (Bronte). «Що я повинен робити?»— продовжував я із **зростаючою панікою**. *The tremor was spent* (Carre). **Тремор нарешті дійшов свого кінця**.

Якщо транслітерація/транскрипція використовується в основному при перекладі окремих слів-термінів, то переклад термінологічних словосполучень здійснюється більше засобами калькування.

Одним з головних аспектів перекладацької діяльності є важливість функціональних параметрів тексту для забезпечення головної умови еквівалентності – відповідність між комунікативною інтенцією адресанта і комунікативним ефектом кінцевого тексту [3, с. 495].

За результатами дослідження ми дійшли висновку що, під час перекладу художніх текстів, що містять номінації емоційного стану СТРАХ, найбільш вживаним типом перекладу є калькування – 55 %, друге місце посідає описовий переклад – 35 %. Третьою і останньою за ступенем вживаності є трансформація транскрибування – 10 %.

Для здійснення адекватного перекладу художніх текстів, що містять емоційні номінації емоційного стану СТРАХ, ми використали трансформації, а також за основу взяли аналіз функціональних типів еквівалентності.

Література

1. Колесник О. С. *Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгво-когнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі)* / О.С. Колесник. – К., 2003. – 300 с.
2. Комиссаров В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. [для институтов и факультетов иностранных языков]* / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 252 с.
3. Красавский Н. А. *Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах* / Н. А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 495 с.
4. Шаховский В. И. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка* / В. И. Шаховский. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1987. – 188 с.

УДК 811.111'25

РЕТРОСПЕКТИВНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ

Гайдар Д. О., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглянуто результати дослідження процесу перекладу лексичного нонсенсу на основі експериментальних методик. Встановлено, що спосіб відтворення одиниць лексичного нонсенсу зумовлюється здатністю реципієнта до його адекватної інтерпретації.

Ключові слова: експериментальна методика, квазілексема, лексичний нонсенс, ретроспекція.

Гайдар Д. А., Ребрий А. В. Ретроспективные методы исследования перевода. В статье рассмотрены результаты исследования процесса перевода лексического нонсенса на основе экспериментальных методик. Установлено, что способ воспроизводства единиц лексического нонсенса обуславливается способностью реципиента к его адекватной интерпретации.

Ключевые слова: квазілексема, лексический нонсенс, ретроспекция, експериментальна методика.

Gaydar D. O., Rebriy O. V. Retrospective Methods in Translation Research. The article deals with the results obtained in the research of lexical nonsense rendering in the English-Ukrainian translation. The conducted psycholinguistic experiment confirmed the hypothesis that the method of lexical nonsense rendering is determined by the addressee's capability to interpret it.

Key words: experimental method, lexical nonsense, quasilexical element, retrospection.

Розвиток сучасного (процесуально орієнтованого) перекладознавства визначається намаганням розкрити психологічну модель перебігу перекладу. У зв'язку із зазначеною тенденцією **актуальності** набувають дослідження, присвячені аналізу перекладу як процесу (перекладу як діяльності) на основі експериментальних методик.

Переклад є особливою формою мовленнєвої діяльності, виконання якої відбувається багато в чому інтуїтивно, у результаті творчого акту [1, с. 78], тому його експлікація повинна відбуватися при вирішенні нестандартних завдань, які призводять до певного осмислення агентом дії – перекладачем своїх власних психічних процесів (рефлексії), що є недоступними для стороннього спостереження. Тому для визначення механізмів номінативної діяльності перекладача під час виконання перекладу ми зосередилися на вузькому завданні: дослідженні особливостей процесів прийняття перекладацьких рішень, коли одиниця мови оригіналу не має еквіваленту в мові перекладу. Цей факт зумовив вибір **об'єкта** нашого дослідження, котрим виступає лексичний нонсенс, під яким ми розуміємо некодифіковані оказіональні лексеми, інтерпретація яких ускладнюється відсутністю референційної, структурної або семантичної конвенційності [3, с. 101]. З цим феноменом пов'язані дві головні труднощі перекладу: ускладненість інтерпретації та відсутність усталених еквівалентів у цільовій мові, тому **предметом** наукового аналізу виступають стратегії та способи перекладу лексичного нонсенсу, встановлені на основі психолінгвістичного експерименту.

Метою нашого дослідження стало визначення того, як статус лексичного нонсенсу як лінгвальної формації, що характеризується семантичною неоднозначністю, впливає на його переклад.

Матеріалом дослідження виступили квазілексми *Itchy Koo Land*, *Ting-a-ling-a-ling*, *Swank! Swank! Swank!* та *Ying tong idle I Po* з вірша англійського поета Спайка Міллігана «*I wish I were in Itchy Koo Land*», їхні переклади українською мовою та ретроспективні протоколи, отримані в ході перекладацького експерименту.

Новизна дослідження визначається тим, що в ньому вперше запропонована й апробована експериментальна методика дослідження особливостей відтворення лексичного нонсенсу в англо-українському перекладі.

Експериментальні методи звертаються безпосередньо до перекладача, до його інтуїції та роздумів стосовно виконуваних операцій і, таким чином, (а) виявляють різні типи перекладацьких труднощів як при розумінні оригіналу, так і при виборі варіанту перекладу; (б) визначають загальну стратегію перекладача: послідовність його дій, методи роботи зі словником; (в) розкривають стратегічні принципи перекладацької діяльності [2, с. 115]. У нашому дослідженні ми вирішили сфокусуватися на такому експериментальному методі перекладознавства, як ретроспекція, бо (1) вона легка в організації та зручна при обробці даних; (2) недоліки, що пов'язані з втратою релевантної інформації, нівелюються через те, що ті 4 контрольні одиниці, переклад яких ми пропонували прокоментувати, несуть функцію нагадування в стимулюванні пам'яті перекладача, бо неминуче викликали труднощі, що сприяло запам'ятовуванню перебігу пошуку перекладацького відповідника; (3) спостерігач не втручається у процес складання протоколу, оскільки нагадування і підказки не потрібні, що допомагає уникнути відчуття напруженості експериментальної ситуації.

Ми провели експеримент за участю 71 студента 4 та 5 курсів перекладацького відділення факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна. Експеримент відбувався у два етапи. На першому етапі учасникам було запропоновано перекласти з англійської мови на українську вірш «*I wish I were in Itchy Koo Land*». На другому етапі студенти у вигляді письмового ретроспективного протоколу прокоментували свій вибір перекладацького відповідника 4 елементів лексичних нонсенсу. Учасники повинні були аргументувати свій переклад контрольних одиниць, описати асоціації, які у них виникали, зазначити використання довідкових джерел.

Для розкриття процесу інтерпретації та відтворення лексичного нонсенсу ми пропонуємо зосередитися на аналізі варіантів перекла-

ду та ретроспективних протоколах респондентів стосовно квазилексеми *Itchy Koo Land*.

Компонент *Land* та факт написання усього елемента з великої літери змусив перекладачів припустити, що мова йде про назву фантастичної країни, яка за правилами перекладу топонімів передається транскодуванням. Про це свідчать, зокрема, такі коментарі: *Слово Land підказує, що мова йде про якусь казкову країну. Тому я вирішила перекласти його як перекладають власні назви* (Протокол №9). *При перекладі назви вимисленої країни я вважала за потрібним використати адаптовану транслітерацію, яка частіш за все використовується при перекладі іношомовних власних назв* (Протокол №14).

Узуальний компонент *Land* змусив респондентів сконцентрувати свою увагу на прошарку змісту, який можна умовно пов'язати з прагненням письменника об'єктивувати концепт ЗЕМЛЯ або КРАЇНА. Тому при перекладі цієї одиниці переважало повне або часткове транскодування: «*Ічікулєнд*», «*Ітчуланд*», «*країна Ітчіку*».

В процесі інтерпретації нонсенсу багато хто з респондентів вилучив словникове значення лексеми *Itchy* у її складі (сверблячий), яке, проте, було переважно проігнороване у перекладах через неможливість створення когерентної ментальної репрезентації, про що йдеться у таких коментарях: *Якщо перекладати ці слова окремо, то вони взагалі не поєднуються, наприклад «itchy» – це те, що зудить, а як тоді земля може бути такою, що зудить* (Протокол №23). *Якщо перекладати окремі компоненти, то «itchy» – це свербіж; «Koo» – неначе зозуля кує. Отже буде дуже складно передати значення цих слів, та потім використати у вірші. Переклад кожної одиниці не дав бажаних результатів* (Протокол №9).

Використавши словникове значення лексеми *Itchy*, студенти запропонували такі варіанти перекладу: «*Країна Сверблячих Ку*», «*Земля Ку, що Зудить*», «*Сверблячі Ку землі*».

Емоційне забарвлення вірша наштовхувало багатьох респондентів на асоціації з країною дитинства, мрії, казок, див, тому при перекладі цієї квазилексеми вони об'єктували концепт – МРІЯ або КАЗКА: *Перш за все у мене виникали асоціації з дитинством... Також я уявила внутрішній світ дитини, спробувала побачити світ її очима, уявити її мрії* (Протокол №24). *Це країна казок, бо мова йдеться від імені дитини, про його мрії, а де ще діти можуть мріяти як не в країні казок* (Протокол №21).

Деякі студенти вдавалися до описового перекладу, ґрунтуючись на обмеженій здатності дитини до розуміння нонсенсу: *Я використала такий спосіб перекладу тому, що цей вірш орієнтований на дитячу аудиторію, і саме такий варіант перекладу для них буде більш*

зрозумілим та наглядним (Протокол №25). У цьому варіанті перекладу вірша я намагалась уникати абсурдності перекладу, бо це дитячий вірш, тому він повинен бути максимально зрозумілим та адекватним у передачі смислу (Протокол № 25).

Використання описового перекладу призвело до таких перекладацьких еквівалентів квазілексми *Itchy Koo Land*, як: «Чудомісто», «країна казок», «країна бажань», «країна мрій».

Проведений аналіз свідчить про різні реакції перекладачів на неоднозначність компонентів лексичного нонсенсу та про різні варіанти пошуку рішень. Це дозволяє дійти головного висновку про те, що відтворення лексичного нонсенсу у складним процесом, принципова можливість якого зумовлюється поєднанням таких чинників, як задовільний рівень інтерпретованості вихідної одиниці, наявність відповідних способів та засобів моделювання у мові перекладу та в авторському лексиконі і прагматична установка.

Перспективою подальшого дослідження є детальний аналіз мотивації перекладача при створенні еквівалентів лексичного нонсенсу.

Література

1. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. — М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО МОДЭК, 2001. — 432 с.
2. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — М. : Смысл, 1999. — 287 с.
3. Ребрій О.В. Експериментальне дослідження перекладу лексичного нонсенсу / О. В. Ребрій, А. О. Шураєв // Методологічні проблеми сучасного перекладу: матеріали VIII Міжнародної науково-методичної конференції, 23–25 січня 2009 р. : тези доп. ; [Ред.кол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, С. В. Баранова, О. М. Медвідь]. — Суми : СумДУ, 2009. — С. 101–102.

УДК 811.133.1'255.4:791

**ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ
(на прикладі французьких фільмів)**

Голуб Ю. С., Дробязко О. Є.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

Статтю присвячено вивченню особливостей і труднощів перекладу художніх фільмів. Особлива увага приділяється лінгвістичному дослідженню АВТ та проблемі перекладу безеквівалентної лексики в художніх фільмах.

Ключові слова: *АВТ, безеквівалентна лексика, лінгвістичне дослідження, особливості і труднощі перекладу фільмів, проблеми перекладу.*

Голуб Ю. С., Дробязко Е. Е. Проблемы перевода художественных фильмов (на примере французских фильмов). *Статья посвящена изучению особенностей и трудностей перевода художественных фильмов. Особенное внимание уделяется лингвистическому исследованию АВТ и проблеме перевода безэквивалентной лексики в художественных фильмах.*

Ключевые слова: *АВТ, безэквивалентная лексика, лингвистическое исследование, особенности и трудности перевода художественных фильмов, проблемы перевода.*

Holub Yu., Drobiazko O. Ye. Problems of Feature Film Translation (on the Example of French Films). *The article examines specifics and difficulties of feature films translation. Particular attention is paid to the linguistic study of AVT and to the problem of culture-specific vocabulary translation in feature films.*

Key words: *AVT, culture-specific vocabulary, linguistic study, specifics and difficulties of film translation, translation problems.*

Актуальність дослідження полягає в тому, що переклад фільмів на сьогоднішній день є дуже злободенним й одночасно досить складним та мало вивченим. **Новизна роботи** полягає у вивченні й узагальненні особливостей і проблем перекладу АВТ, що дотепер мало досліджувались вітчизняними лінгвістами, і стосовно яких немає єдності думок і підходів до їх вивчення. **Об'єктом** дослідження є особливості й труднощі перекладу фільмів, особливо ті, що пов'язані з наявністю в АВТ неперекладних або важко перекладних елементів. **Предметом** дослідження є теоретичні й методологічні підходи до перекладу фільмів, а також перекладацькі прийоми, що використовуються для перекладу неперекладних реалій у філь-

мах. **Мета** даної роботи полягає у виявленні й описі особливостей і труднощів перекладу фільмів, а також у розгляді можливостей розв'язання подібних труднощів.

Наше дослідження було спрямовано в першу чергу на виявлення й опис проблем перекладу кінофільмів. Головним фактором, що відрізняє даний вид перекладу від інших і ускладнює сам процес перекладу, є проблема досягнення синхронізму.

Дослідники даного питання виділяють головним чином 3 види синхронізму в перекладі АВТ: семантичний, драматичний, фонетичний. Семантичний синхронізм означає, що перекладений діалог повинен нести той самий зміст, що й оригінал. Драматичний синхронізм означає, що твердження персонажів повинні відповідати їхнім діям, а також те, як вони говорять, повинне бути у відповідності з очікуваннями глядачів. Фонетичний синхронізм полягає в тому, що рухи губ актора повинні співпадати з його реплікою. Цей вид синхронізму є найбільш складним, тому що перекладач повинен не тільки підібрати фразу однаковою по довжині з оригіналом, але кількість складів в перекладі повинна відповідати кількості складів в оригіналі. Крім того важливим правилом є збіг губних і губно-зубних приголосних, особливо на початку та в кінці репліки персонажа. Для досягнення синхронізму перекладачеві доводиться користуватися різноманітними прийомами, такими як: компресія, опущення, парафраза, які здійснюються одночасно з власне перекладом – підбором адекватних еквівалентів на рівні фраз.

Проблема синхронізму серйозно ускладнює процес перекладу, тому що в АВТ нерідко зустрічаються й проблеми, властиві й для інших видів тексту, а саме – переклад безеквівалентної лексики. У фільмі можна зустріти такі ж «неперекладні» елементи як і в літературному тексті: фразеологічні одиниці, реалії, лакуни, власні імена, усілякі відхилення від літературної норми (просторіччя, нерозбірливе мовлення, контамінація, іноземний акцент, ламане мовлення, сленг, жаргон, діалектизми), каламбури.

Проблему перекладу каламбурів розглянемо на прикладі з фільму «Ridicule». У фільмі король просить свого підданого придумати про нього жарт, на що той відповідає: «*Sire, le roi n'est pas un sujet*». Варто вказати на двозначність слова «sujet»: 1-ше значення – підданий, підлеглий, 2-ге – тема, предмет. Тобто король не є ні підданим, ні темою для жартів. В 1-ому варіанті перекладу перекладач виявив винахідливість і компенсував цей каламбур у тому ж місці, видозмінивши його зміст, але зберіг форму каламбура: «*Сир, шутить над королем – дело нешуточное*».

У другому ж варіанті ми маємо справу з буквальним перекладом: «*Cup, король не предмет*» через що губиться не тільки зміст, але й вся винахідливість і витонченість жарту, каламбур був втрачений.

Особливу увагу хотілося б приділити проблемі перекладу діалектизмів. Ми досліджували дану проблему на прикладі фільму «*Bienvenue chez les chtis*». У нашому розпорядженні було два переклади даного фільму на російську мову, завдяки чому ми змогли їх зіставити й порівняти перекладацькі прийоми, спрямовані на компенсацію діалектизмів.

Варто сказати пару слів про особливості діалекту «*chti*». «*Chti*» – це діалект, на якому розмовляють на півночі Франції, він відрізняється від норми французької мови, особливо це стосується вимови. «*Chti*» властиві такі діалектизми як: фонетичні, морфологічні й лексичні. Слід зазначити, що в перекладацькій практиці існує правило не перекладати, скажімо, північнофранцузький діалект північноросійським, але передавати його за допомогою просторіччя. Однак у випадку з фільмом «*Bienvenue chez les Chtis*» такий перекладацький прийом був недостатнім, адже важливо було не просто показати, що герої розмовляють не на літературній французькій мові, але потрібно було передати особливість вимови в цьому діалекті. Тому обидва перекладача спробували створити особливий вигаданий діалект, що відрізнявся б своїм звучанням від мовної норми.

У першому варіанті перекладу фільм називається «*Добро пожаловать в Ж*» (Ласкаво просимо в Ж). У цьому варіанті перекладач використав досить простий спосіб компенсації діалектизмів: фонетичну стилізацію мовлення персонажів. Оскільки французький діалект «*chti*» характеризується вживанням звуку ш у багатьох словах, перекладач переніс цю характерну рису діалекту «*chti*» на російську мову. Таким чином, у російському перекладі персонажі фільму стали шепелявити. Перекладач намагався імітувати фонетичні діалектизми шляхом застосування заміни й змішування свистячих (с, з) і шиплячих (ш, ж, ч). Отримана в результаті цього вимова асоціюється із дефектами мови.

Звук з замінюється на ж: *жавтра, жнаете, пождно, искажала*. Звук с замінюється на ш: *шпать, шпальня, швой, шльшал, гоштинная, шын, гошподин, пуштяки, швалилиша, шыр*. Звук ч замінюється на тш: *потшему, тшай, нитшего, потшти, отшень, натшалник, тшело-век*. Звук з замінюється на ш: *решкий, идесь*. Звук ж замінюється на ш: *добро пошаловать*.

У другому варіанті перекладу фільм називається «*Бобро поржаловать*». Потрібно відмітити, що в цьому варіанті перекладач застосував кілька прийомів імітації діалектизмів, опираючись у їхньому

формуванні на той факт, що у фільмі зустрічаються як фонетичні, так і лексичні, і морфологічні діалектизми. Ось прийоми, які перекладач використовував:

1. Імітація фонетичних діалектизмів: особливе фонетичне оформлення слів за рахунок заміни, пропусків, вставок, перестановок звуків і навіть складів. При замінах використовувалися близькі або схожі за своїми акустичними і артикуляційними ознаками звуки (переважно свистячі – шиплячі, заміни в групах шиплячих або свистячих (*жасливого – счастливого; испужадли – испугали; сыкорий – цыкорий растрожился – расстроился; жредущий – следующий*), а також заміни інших звуків: й-л' (*просыпальтесь – просыпайтесь*), л-р (*срабовольный – слабоольный*), д-б (*бобрый день – добрый день*), к-с (*соса-сола – кока-кола*), заміна т-д с перестановкою сусідніх букв (*киломерды – километры*) і т.д.

2. Імітація морфологічних діалектизмів: використання не власних літературній російській мові форм словозміни або особливе афіксальне оформлення слів (що не відповідає правилам словотвору літературної російської мови), подібний за звучанням до просторіччя: *молчают – молчат; не шумяжете – не шумите; говоряжу – говорю; жарячить – жарить; осторожоннее – осторожнее; позвоняйте – позвоните; южняне – южане, терпячий – терпимый, нежнячит – становится нежнее; отвоница – исчезнет запах; запонячил – понял; задаждячит – пойдет дождь; хадяжит – ходит; дождячая ночь – дождливая ночь; дождячило – шел дождь; бормотаешь – говоришь; глаенная – главная; люблячу – люблю.*

3. Імітація лексичних діалектизмів:

– Використання злиття слів (контамінація) для утворення нових слів і створення комічного ефекту: *француржик (французский + суржик); жрицель (шницель + жрать); встатужтесь (вставайте + тужьтесь); красячий (красивый + крысячи); задитесь (садитесь + зад); мордожиклист (мотоциклист + морда).*

– Утворення неологізмів, а також наділення слова незвичайним значенням (за аналогією з лексико-семантичними діалектизмами): *пожрете – попробуете; жалупчик – приятельское обращение к мужчине; жоожоба – «Черт возьми!»; жьеднуть – съест; маракуй – придурок; хахаржо – выражение одобрения; жрань – плохая еда; пришипалюблюсь – прищеплюсь, начну приставать; отчебученный – приготовленный; в передний день и в задний – в первый день и в последний; отризно/одрыжно – отлично; жьеднули бы – съели бы; взьежить – застелить, заправит постель; теплолюбики – те, кто любят тепло; не перебякай – не перебивай; мальржик – малыш; мошонкать – махать; пожрете – попробуете.*

Слід зазначити, що при наділенні слів незвичайним значенням (за аналогією з лексико-семантичними діалектизмами), а також при утворенні неологізмів перекладач дотримувався всіх морфологічних ознак утворених слів: іменників, дієслів, прикметників і т.д. Деякі неологізми все-таки асоціюються зі знайомими нам словами з тими або іншими відтінками значень. У ряді випадків при перекладі на російську мову діалектизмів перекладач одночасно використовував кілька прийомів (і особливе фонетичне оформлення слова, і наділення слова незвичайним значенням і т.д.). Також у другому варіанті перекладу перекладач намагається використовувати компресію для того, щоб текст перекладу за тривалістю звучання максимально збігався з текстом оригіналу. У той час як у першому варіанті перекладу фрази необгрунтовано розтягнуті, що призводить до того, що актор, який читає текст, не поспіває за фільмом.

Підбиваючи підсумки ми можемо зробити висновок, що переклад кіно- і відеопродукції можна віднести до окремого виду перекладу, оскільки він має ряд своїх особливостей і труднощів. Але в той же час в АВТ можуть зустрічатися проблеми, характерні і для інших видів тексту, наприклад безеквівалентна лексика. Переклад кінофільмів — це комплексна, складна, але в той же час творча й цікава робота. Переклад кінофільмів вимагає від перекладача не тільки досконалого знання іноземної мови та блискучого володіння рідною мовою, але так само потребує від нього широкого кругозору, творчої жилки, знання культури, звичаїв, особливостей країни, мову якої він перекладає. Крім того, подібна робота вимагає певних навичок, які розвиваються з досвідом і постійним тренуванням, що акцентує увагу на питанні про актуальність спеціальної професійної підготовки перекладачів для перекладу фільмів.

Література

- 1. Алексеев М. П. Проблема художественного перевода / М. П. Алексеев. — Иркутск : Иркут. ун-т, 1931. — 263 с.*
- 2. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1980. — 341 с.*
- 3. Гак В. Г. «Коверкание» или «подделка» / В. Г. Гак. — ТП, 1966. — 38 с.*
- 4. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного французского кино) / В. Е. Горшкова. — Иркутск : Иркут. ун-т, 2006. — 134 с.*
- 5. Денисова Г. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного*

пространства / Г. Денисова. — СПб., 2006. — 245 с.

6. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. Красных. — М., 2003. — 134 с.

7. Кундзіч О. Перекладацька мисль і перекладацький недомисел / О. Кундзіч. — К., 1954. — 168 с.

8. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы кино-эстетики / Ю. М. Лотман. — СПб., 1998. — 227 с.

9. Рецкер Я. И. Передача контаминированной речи в переводе и роль традиции / Я. И. Рецкер. — М.: АПН РСФСР, 1950. — 92 с.

10. Ризель Э. Г. Языковые нормы и так называемые «нарушения языковых норм» / Э. Г. Ризель. — М., 1957. — 298 с.

11. Слышкин Г. Г. Кинотекст: Опыт лингвокультурологического анализа / Г. Г. Слышкин. — М., 2000. — 120 с.

12. Снеткова М. С. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов (на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля «Виридиана» и П. Альмодовара «Женщины на грани нервного срыва») / М. С. Снеткова. — М., 2009. — 287 с.

13. Baumgarten N. *The Secret Agent: Film dubbing and the influence of the English language on German communicative preferences. Towards a model for the analysis of language use in visual media* / N. Baumgarten. — Hamburg: Universitat Hamburg, 2005. — 30 p.

14. Borell J. *Subtitling or Dubbing? An investigation of the effects from reading subtitles on understanding audiovisual material* / J. Borell. — Lund: Lund University, 2000. — 60 p.

15. Chaume F. *Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation* / F. Chaume. — Spain: Universitat Jaume, 2000. — 20 p.

16. Mera M. *Read my lips: Re-evaluating subtitling and dubbing in Europe* / M. Mera. — UK: Royal College of Music, 1998. — 35 p.

УДК 81'25

ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У АНГЛОМОВНИХ ЛІМЕРИКАХ

Гуська Л. В., Ємець О. В. (канд. філол. наук)
Хмельницький національний університет

У роботі визначаються стилістичні засоби, на яких базуються лімерики. Основними засобами є тропи кількості: гіпербола та мейозис, а також антитеза та зворотній паралелізм. При перекладі лімериків основним прийомом є лексична трансформація, яка використовується для збереження рими.

Ключові слова: антитеза, гіпербола, зворотній паралелізм, лімерик, мейозис, трансформація, троп.

Гуська Л. В., Ємець О. В. Приемы перевода стилистических средств англоязычных лимериков на украинский язык. *В работе определяются стилистические приемы, на которых базируются лимерики. Основными приемами являются тропы количества: гипербола и мейозис, а также антитеза и обратный параллелизм. При переводе лимериков основным приемом является лексическая трансформация, которая используется для сохранения рифмы.*

Ключевые слова: антитеза, гипербола, обратный параллелизм, лимерик, мейозис, трансформация, троп.

Hus'kova L.V., Yemets O.V. Ways of Rendering into Ukrainian the Stylistic Means Used in English Limericks. *In this article we have determined the stylistic devices, which are used in limericks. The main devices are the tropes of quantity: hyperbole and meiosis, and also antithesis and reverse parallelism. During the translation we used mainly lexical transformations for retaining the rhyme.*

Key words: antithesis, hyperbole, limerick, meiosis, reverse parallelism, transformation, trope.

Актуальність дослідження полягає у недостатньому рівні дослідження проблеми перекладу гумористичної поезії та притаманних їй стилістичних засобів. **Новизна** дослідження полягає у визначенні підходів до передачі стилістичних засобів у лімериках з урахуванням особливостей жанру і рими. **Об'єктом** дослідження є стилістичні засоби, які використані у лімериках. **Предметом** дослідження є прийоми перекладу стилістичних засобів у лімериках. **Метою** дослідження є визначення основних стилістичних прийомів, які є основою лімериків, та прийомів їх перекладу.

Лімериком називають форму короткого гумористичного вірша, який з'явився у Великобританії та базується на обігранні абсурду. Традиційно лімерик включає п'ять рядків, побудованих за схемою ААВВА, до того ж в канонічному вигляді кінець останнього рядка повторює кінець першого. Сюжетно лімерик виглядає приблизно так: перший рядок представляє героя (або героїню), і досить часто закінчується географічною назвою (топонімом) або іменем героя, з яким потім римується другий і п'ятий рядок: «There was an old lady of Rye», «There was a young fellow named Tait». Другий рядок характеризує його або її зазвичай за допомогою якоїсь звички, третій і четвертий – частіше за все являються описовими, нерідко це репліка діалога; нарешті, п'ятий – зачинає розповідь або ще раз характеризує героя, відповідно до того, що про нього було сказано.

Спираючись на концепцію М. Бахтіна [1, с. 156], в лімериках виділяють декілька елементів карнавалізованості жанру: по-перше, це те, що російський вчений називав матеріально-тілесним початком життя – образи тіла, їжі, пиття. Однією з улюблених тем лімериків являється поглинання їжі. Другою темою лімериків стає тема гіперболізованого зовнішнього вигляду, яка створює гротескний образ ексцентрика. Наша робота включала аналіз та власний переклад лімериків. Як показало дослідження, основними стилістичними засобами, які використовуються найчастіше в лімериках є: гіпербола, мейозис, антитеза та зворотній паралелізм. Найпоширенішим стилістичним засобом є гіпербола.

Гіпербола – це троп явного і навмисного перебільшення для посилення виразності і підкреслення сказаної думки.

There was a young lady of Crete,	Молоде дівчисько з Франції
Who was so exceedingly neat,	Мала дивну звичку вранці,
When she got out of bed	Коли з ліжка та вставала,
She stood on her head,	Вмить на голову стрибала,
To make sure of not soiling her feet.	Щоб не забруднити пальці.

У даному лімеріку гіперболізується охайність дівчини, яка надмірно піклувалась про чистоту своїх ніжок. Гіпербола у перекладі відтворена. При перекладі для збереження рими були здійснені такі лексичні трансформації: топонім Crete → топонім Франція; exceedingly neat → дивна звичка; метонімічна заміна: feet → пальці; синонімічна заміна: stood → стрибала.

There was a young girl in the choir	Співала дівчина в хорі,
Whose voice rose hoir and hoir,	Голос її чутно було аж надворі,
Till it reached such a height	Такий високий він був,
It was clear out of seight,	Що аж вітер його здув,
And they found it next day	Знайшли його ввечері пізно у
in the spoir.	морі.

У даному лімеріку гіперболізується надмірно високий і гучний голос дівчини. Гіпербола при перекладі відтворена. При перекладі для збереження рими були здійснені такі лексичні трансформації: лексичні заміни: hoir and hoir → аж надворі; rose → чутно; reached → був; clear out → здув; next day → ввечері; spoir → морі.

There was an old lady who said	Одна бабуся собі жила,
When she found a thief under her bed,	Якось під ліжком крадія знайшла,
«Get up from the floor;	«Піднімісь з полу, дитинко,
You're too near the floor,	Застудиш свою спинку», –
And you may catch a cold in your head.	Сказала вона і в аптеку пішла.

У даному лімеріку гіперболізується надмірна турботливість бабусі. Гіпербола при перекладі відтворена. При перекладі для збереження рими були здійснені такі лексичні заміни: catch a cold in your head → застудиш спинку; додавання: дитинко, в аптеку пішла.

Мейозис – це **троп**, що полягає в навмисному зменшенні інтенсивності вияву ознаки або перебігу дії, розміру та кількості предметів, значущості чого-небудь.

There was a young lady of Lynn,	Пані з Ліну молоденька,
Who was so uncommonly thin	Була зовсім вже худенька.
That when she essayed	Якось, тамуючи спрагу,
To drink lemonade,	Прослизнула в склянку бідолаха,
She slipped through the straw and fell in.	Через соломинку тоненьку.

У даному лімеріку мейозис застосовується для підкреслення надмірної худорлявості дівчини. Мейозис у перекладі відтворений. При перекладі для збереження рими були здійснені такі лексичні трансформації: essayed to drink → тамуючи спрагу, lemonade → бідолаха.

Антитеза – це стилістичний засіб, який полягає у різкому протиставленні понять, образів, станів, пов'язаних між собою однаковою конструкцією або внутрішнім змістом.

There once was a student named Bessor,	Жив собі студентик Бессор,
Whose knowledge grew lessor and lessor.	Прогульник навчального процесу.
It at least grew so small	Врешті-решт він зовсім отупів,
He knew nothing at all,	Не міг зв'язати й пари слів,
And today he's a college professor!	Сьогодні ж він у коледжі професор!

У даному лімеріку стилістичний засіб антитези використовується для опису парадоксу: «nothing at all» та «professor». При перекладі

для збереження рими були здійснені такі лексичні трансформації: nothing at all → не міг зв'язати; grew so small → отупів; knowledge → навчального процесу; grew lessor and lessor → прогульник. Антитеза при перекладі збережена.

Зворотній паралелізм – це стилістична фігура, що полягає у хрестоподібній зміні послідовності елементів у двох паралельних рядах слів.

There was a young lady of Niger,	Пані, з усмішкою на устах,
Who smiled as she rode on a tiger.	Верхи каталась на тигрі в лісах.
They returned from the ride	Тигр, теж не без гордині,
With the lady inside –	Додому пані віз усередині,
And the smile on the face of the tiger.	Ситий, з усмішкою на устах.

У даному лімеріку однотипна синтаксична побудова рядків використовується для створення неочікуваної кінцівки і комічного ефекту. При перекладі для збереження рими були здійснені такі лексичні трансформації: заміна топоніма Niger → на устах; returned → віз; from the ride → додому, on the face → на устах.

Висновок: в даному дослідженні ми дослідили, які стилістичні прийоми використовуються у лімериках, а також особливості їх перекладу. Вони полягають у наявності в лімеріка складної семантико-синтаксичної структури, яка обумовлює розвиток складної сюжетної лінії, а також таких стилістичних фігур, як гіпербола, мейозис, антитеза та паралелізм, які повинні бути адекватно передані при перекладі, щоб зберегти прагматику тексту. При перекладі було збережено усі стилістичні прийоми, і застосовано лексичні трансформації для збереження рими і відтворення гумористичного ефекту лімериків.

Дослідження є перспективним і може бути продовжено на матеріалі інших жанрів гумористичної поезії.

Література

1. Бахтин М. М. *Эстетика словесного творчества* / М. М. Бахтин. – [2-е изд.] – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. *Літературознавчий словник-довідник* / [за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К. : ВЦ «Академія», 2007.
3. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lir.ramot.ru/limeriki.htm>.
4. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec-dejavu.ru/l/Limerick.html>.

УДК 811.111'255.4:821.111-312.4

**ДИНАМІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ОЧУЖЕННЯ
В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі перекладів детективних романів)**

Дуднік К. С., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглянуто особливості динаміки реалізації стратегії очуження в англо-українських перекладах детективних романів. Виявлено мовні одиниці, що втілюють стратегію очуження. Способи перекладу – тактики стратегії очуження – досліджено в статичній та динамічній.

Ключові слова: *стратегія очуження, переклад детективних романів, мовні одиниці, тактики, способи перекладу.*

Дудник К. С., Фролова И. Е. Динамика реализации стратегий фореинизации в англо-украинских переводах детективной литературы. В статье рассматриваются особенности динамики реализации стратегий фореинизации в англо-украинских переводах детективных романов. Обнаружены языковые единицы, которые воплощают стратегию фореинизации. Способы перевода – тактики стратегии фореинизации – исследованы в статике и динамике.

Ключевые слова: *стратегия фореинизации, перевод детективных романов, языковые единицы, тактики, способы перевода.*

Dudnik K. S., Frolova I. Ye. The Dynamics of Foreignization Strategy Realization in English-Ukrainian Translation of Detective Literature. The article focuses on the peculiarities of foreignization strategy dynamic realization in English-Ukrainian translations of the detective novels. We detected the language units which incarnate foreignization strategy. Ways of translation – tactics of foreignization strategy – were studied in statics and dynamics.

Key word: *foreignization strategy, translation of detective novels, language units, tactics, ways of translation.*

Сучасний етап розвитку гуманітарних наук зумовлює переосмислення низки базових проблем перекладознавства. Увага дослідників переключається з буквального та вільного перекладу – збіжності/незбіжності мовних форм джерельного та цільового тексту – на стратегічність перекладу, тобто взаємодію мови, культури і соціуму, опосередкованих свідомістю, підчас відтворення іноземномовного твору засобами рідної мови. При цьому увага прикута до двох основних перекладацьких стратегій – одомашнення і очуження. Саме

останній стратегії присвячена ця стаття.

Актуальність роботи вбачаємо у застосуванні антропоцентричного підходу, який надає можливість вивчити способи перекладу як тактики, використанні перекладачем для вирішення стратегічної задачі – занурення читача-адресата в світ іншої культури.

Об'єктом дослідження обрано англомовні художні твори детективного жанру та їх україномовні переклади.

Предметом аналізу виступали англомовні засоби, до перекладу яких було застосовано стратегію очуження, способи перекладу – тактики стратегії очуження та їх кількісні показники.

Метою роботи було встановлення динаміки реалізації стратегії очуження, шляхом виявлення кореляцій між характеристиками англомовних одиниць та застосованих до них тактик перекладу, а також варіювання показників реалізації стратегій очуження і її тактик у перекладі кожного з проаналізованих творів.

Матеріалом дослідження послужили твори детективного жанру, а саме детективний роман Яна Флемінг «Із Росії – з Любов'ю», оповідання Артура Конан Дойла «Пригоди Шерлока Холмса» та оповідання Агати Крісті «Крадіжка в готелі Грант-Метрополітен», «Свідок Обвинувачення» та їх переклади, здійсненні відповідно перекладачами В. Грузіним, М. Дмитренко, В. Хижняком [1; 2; 3; 5]. Із цих творів та їх перекладів методом суцільної вибірки було обрано 278 реалізацій стратегій очуження (з урахуванням повторів), які стали об'єктом аналізу.

Під час проведення дослідження ми виходили з того, що сучасне перекладознавство позначене зсувом акцентів із аналізу суто мовних проблем на проблеми мови, узяті в контексті культурно-мовного менталітету народу, його комунікативної традиції. Сьогодні вже очевидно, що труднощі у перекладі обумовлені не стільки й не тільки різницею між двома мовами, їх коріння – у відмінностях між картинами світу різних народів, втілених у мовних знаках.

Під час перекладу реалізується одна з двох основних перекладацьких стратегій – одомашнення і очуження, які пов'язані із наміром перекладача максимально наблизити джерельний текст до цільової культури, чи навпаки зберегти його культурно-мовну структуру. В історичному плані стратегія одомашнення передувє має значну питому вагу в перекладі взагалі й у перекладі на українську мову, у той час як стратегія очуження набуває все більшої значущості в сучасну добу [6].

Стратегія очуження є складним та багатобічним феноменом перекладацької діяльності, суть якого вбачається у порушенні мовно-мовленнєвих канонів задля збереження культурно-мовної спе-

цифіки джерельного тексту засобами цільової мови. Зростання ролі стратегії очуження в сучасну добу значною мірою зумовлене глобалізацією світового інформаційного простору, в результаті якої «чуже» стає ближчим, тобто чинники іншої культури або набувають наднаціонального характеру, або, принаймні, стають більш відомими представникам інших культур. Стратегія очуження має не суто перекладознавче, але й ширше – ідеологічне – навантаження: вона відбиває властиву сучасним демократичним суспільствам тенденцію до міжкультурного діалогу, руйнуванню поняття чужий-ворог у такий спосіб спрямована проти ізоляціонізму, етноцентризму, расизму, ксенофобії тощо [7].

Стратегія очуження найбільш актуальна для художнього перекладу, Оскільки саме художній твір відтворює «наївну» картину світу, де містяться культурно-соціальні реалії народу. Художній переклад має низку специфічних особливостей, зумовлених особливостями автора – творця літературного твору, проте разом із індивідуально-особистістним чинником у художньому вторі проявляє себе і колективний, пов'язаний із епохою, літературним напрямом, жанром твору. Обидва чинники втілюються у стильових і мовних характеристиках художнього тексту, який виступає об'єктом перекладу [4].

Жанр детективу – один з найпопулярніших – має певні особливості, серед яких головною дозоване подавання інформації про події та обставини, що дозволяє читачеві будувати власні версії та формувати припущення щодо розв'язання загадки, яка лежить в основі сюжету; саме ця особливість має бути передана підчас перекладу. До функцій детективу – розважальної, логічно-інтелектуальної, психо-логічно-моральної – в англо-українських перекладах детективної літератури другої половини 20 століття додається ще одна функція – культурно-інформаційна, що з часом втрачає значущість [8].

Стратегія очуження, суть якої у збереженні мовних та культурних відмінностей шляхом відхилення від превалюючих вітчизняних цінностей та норм, поширенні культури та традицій оригіналу, використовується у процесі перекладу меншою чи більшою мірою в залежності від наміру перекладача. Використання стратегії очуження спрямовано на досягнення певної мети: сформувати у адресата сприйняття цільового тексту як такого, що належить до «чужої» лінгвокультури.

Практичний аналіз засвідчив, що мовні одиниці, що об'єктивують стратегію очуження у досліджених текстах, подані такими, що належать до лексичного рівня (слова та словосполучення) та синтаксичного рівня мови (речення), причому одиниці лексичного рівня

складають абсолютну більшість. За структурним критерієм більшість одиниць, за допомогою яких реалізується стратегія очуження, подана словосполученнями та словами. Меншість репрезентовані реченнями та абрєвіатурами.

Одним з головних чинників, що визначає динаміку реалізації стратегії очуження та її тактик, виявився індивідуально-особистісний, тобто особистість автора твору та перекладача. Враховуючи цей чинник, ми встановили, що стратегія очуження частіше була реалізована в англо-українському перекладі детективного роману Яна Флемінга «Із Росії – з Любов'ю». Її питома вага становить 50 %, що пов'язано зі специфікою твору, подіями та часом, зображеними у творі. Меншу репрезентативність стратегії очуження мали переклади збірки оповідань Артура Конан Дойля «Пригоди Шерлока Холмса» та переклади оповідань Агати Крісті «Крадіжка в готелі Грант-Метрополітен», «Свідок обвинувачення», 27% та 23% відповідно.

Кількісні значення реалізації стратегії очуження у вищезгаданих творах та їх перекладах демонструє діаграма на рис. 1.

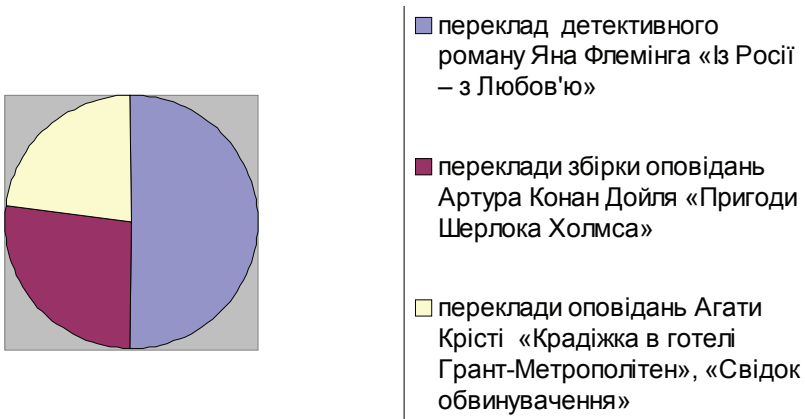

Рис. 1. Динаміка частотності стратегії очуження в англо-українському перекладі творів детективного жанру

За частотністю реалізації в англо-українському перекладі детективного роману Яна Флемінга «Із Росії – з Любов'ю» переважають такі тактики:

- Транскодування (33%):
Foreign Office – Форін офіс
Swaine and Adeney – «Свейн і Адіні»
Bentley – бенті

- пошук словникового відповідника(27%):

Police – поліція

New York – Нью-Йорку

- нульовий переклад (18%):

premier service – premier service

- калькування (12%):

fibre suitcase – фіброва валіза

- пермутація з транс кодуванням(10%):

Dunhill lighter – запальничка «Данхілл»

В англо-українському перекладі збірки оповідань Артура Конан Дойля «Пригоди Шерлока Холмса» спостерігаємо такі кількісні співвідношення тактик стратегії очуження:

- Переважає тактика нульового перекладу (25%):

chef de train – chef de train

- Транскодування (23%):

The Morning Chronicle – «Морнінг кронікл»

Однакову питому вагу має пошук словникового відповідника та калькування(22%):

Madame – мадам (пошук словникового відповідника)

Virginia tobacco – вірджінський тютюн (калькування)

Найменш частотною виявилась тактика транскодування з пермутацією(8%):

Yale lock – замок «Ейл»

В англо-українському перекладі оповідань Агати Крісті «Крадіжка в готелі Грант-Метрополітен», «Свідок обвинувачення» спостерігається реалізація таких тактик стратегії очуження:

- пошук словникового відповідника (30%):

Count – граф

- калькування (23%):

Simplon tunnel – Сімплонський тунель

- транскодування (21%):

Serpentine Avenue – Серпентайн-авеню

the Grand Metropolitan – «Гранд-Метрополітен»

Найменшу питому вагу мали тактики

- нульового перекладу (15%):

Von voyage – Von voyage

- транскодування з пермутацією(11%):

Royal Artillery – королівська артилерія

Кількісні результати реалізації різних тактик стратегії очуження у англо-українських перекладах детективної літератури ілюструє діаграма на рис. 2.

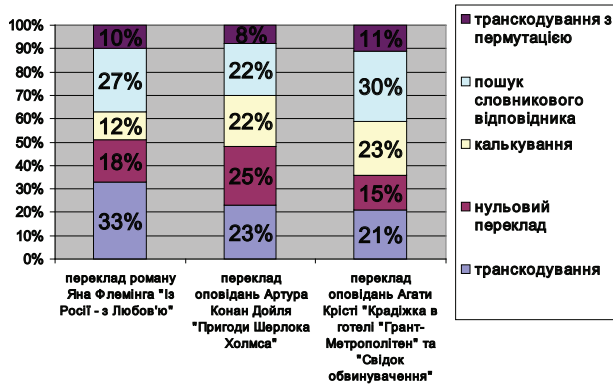

Рис. 2. Динаміка частотності реалізації тактик стратегії очуження в англо-українських перекладах детективної літератури

Отже, проведений аналіз дозволяє дійти *висновку*, що стратегія очуження реалізована певним набором тактик – способів перекладу та перекладацьких трансформацій, характерних для реалізації поставленої стратегічної мети, інвентар яких варіюється залежно від позиції перекладача.

Перспективою роботи є подальший аналіз реалізації стратегії очуження ті її тактик в текстах інших детективних творів та творів інших жанрів.

Література

1. Конан Дойль А. Пригоди Шерлока Холмса [Електронний ресурс] / А. Конан Дойль ; [пер. з англ. М. Дмитренко]. – 1990. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/doyle_the_adventures_of_sherlock_holmes_ua.htm
2. Крісті А. Крадіжка в готелі Грант-Метрополітен [Електронний ресурс] / А. Крісті. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printzip.php?id=218&bookid=2&sort=0>
3. Крісті А. Свідок Обвинувачення [Електронний ресурс] / А. Крісті. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/booksz/printzip.php?id=218&bookid=4&sort=0>
4. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1998. – С. 8–69.
5. Флемінг Я. Із Росії – з Любов'ю / Ян Флемінг. – К. : Амадей, 1998. – 240 с.
6. Nida E. A. Toward a Science of Translating /

- E. A. Nida. – Netherlands: Leiden E. J. Brill, 1964. – 331 p.*
7. *Pym A. Translatability / A. Pym, H. Turk // Routledge Encyclopedia of Translation Studies ; [Ed. M. Baker]. – London, New York : Routledge, 1998. – P. 273–277.*
8. *Van Dine SS. Twenty Rules for Writing Detective Stories [Electronic resource] / SS. Van Dine. – Gaslight [Calgary], 2000. – Access : <http://gaslight.mtroyal.ca/vandine.htm>.*

УДК 811.111'255.4:821.111-93

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ОДОМАШНЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі перекладів казок Оскара Вайльда)

Жуковська Ю. О., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглядаються особливості реалізації стратегії одомашнення в перекладах казки Оскара Вайльда «Щасливий Принц», виконаних різними перекладачами. Проблема висвітлюється в статичному (інвентар перекладацьких тактик та мовних засобів їх реалізації) та динамічному (варіювання тактик та мовних форм у різних перекладачів) аспектах. Встановлено, що тактики стратегії одомашнення у дослідженому матеріалі охоплюють тактики трансформації форми, тактики трансформації змісту, тактики комплексної трансформації.

Ключові слова: *мовні засоби, переклад дитячої літератури, стратегія одомашнення, тактики комплексної трансформації, тактики трансформації змісту, тактики трансформації форми.*

Жуковская Ю. А., Фролова И. Е. Особенности реализации стратегии доместикации в переводе детской литературы. *В статье рассматриваются особенности реализации стратегии доместикации в переводах сказки Оскара Уайльда «Счастливый Принц», выполненных разными переводчиками. Проблема анализируется в статичном (набор переводческих тактик и языковых форм их реализации) и динамичном (использование переводчиками разных тактик и языковых форм) аспектах. Установлено, что к тактикам стратегии доместикации в исследуемом материале относятся тактики трансформации формы, тактики трансформации содержания и тактики комплексной трансформации.*

Ключевые слова: *перевод детской литературы, стратегия доместикизации, тактики комплексной трансформации, тактики трансформации содержания, тактики трансформации формы, языковые средства.*

Zhukovska Yu. O., Frolova I. Ye. Peculiarities of Domesticating Dstrategy Implementation in Translating Literature for Children. *The article focuses on the peculiarities of domesticating strategy implementation in translations of Oscar Wilde's fairy-tale «The Happy Prince» made by different translators. The problem is considered in static (the set of translation tactics and language means of their implementation) and dynamic (employment of different tactics and language means by different translators) aspects. The tactics of domesticating in material under study include form transformation tactics, content transformation tactics and complex transformation tactics.*

Key words: *domesticating strategy, complex transformation tactics, content transformation tactics, form transformation tactics, language means, translation of children's literature.*

Актуальність вивчення реалізації стратегії одомашнення зумовлена тим фактом, що ця стратегія є невід'ємною частиною будь-якого перекладу, і саме вона панує у ретроспективі перекладу української мови, а також запровадженим у роботі антропоцентричним підходом, у межах якого варіювання стратегічних цілей і засобів їх втілення тлумачиться як взаємодія спільно-групового знання та індивідуально-особистісних чинників.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці, що є в англо-українському перекладі втіленням стратегії одомашнення.

Предметом аналізу виступають характеристики англomовних одиниць, підданих одомашненню, та способи і засоби їх передачі українською мовою в статичному і динамічному аспектах.

Метою дослідження є виявлення тактик стратегії одомашнення, їх систематизація та їхня динаміка у різних перекладах одного художнього твору.

Матеріалом аналізу було обрано казку Оскара Вайльда «Щасливий Принц» та її переклади, зроблені І. Корунцем [3], Д. Радієнко [2] та Т. Некряч [1], з яких методом суцільної вибірки ми отримали 340 реалізацій стратегії одомашнення (з урахуванням повторів).

Під час проведення дослідження ми виходили з таких теоретичних положень:

- одна з базових проблем перекладознавства — проблема методу художнього перекладу — від початку обговорювана як вибір між вільним та буквальним перекладом, сьогодні розглядається у термінах двох основних перекладацьких стратегій — одо-

машнення і очуження. Розширення змісту понять відбувається не лише у лінгвістичному, а в культурно-соціальному ракурсі: стратегічні чинники розглядаються не як суто мовні, а як такі, що реалізують в мові світогляд іншомовної міжкультурної спільності, її історичний досвід, релігійні вірування, соціально-політичний лад тощо [7];

- стратегії одомашнення й очуження мають різні традиції розвитку: одомашнення належить французькій, російській та англо-американській перекладацькій традиції, тоді як очуження – німецькій. В українській перекладацькій традиції метод одомашнення історично передує методу очуження і впродовж тривалого часу займає домінуючу позицію, хоча із часом очуження також набирає питомої ваги [4]. Головною визначальною рисою сьогодення є розуміння діалектичної єдності обох стратегій;
- суть стратегії одомашнення вбачають у дотриманні норм мови перекладу та пристосуванні до культурних традицій цільової мови. У результаті одомашнення всі іноземні елементи асимілюються домінуючою культурою мови перекладу. Метою одомашнення є «наближення» автора до читача [6]. Цільовою аудиторією таких перекладів є більш широке коло читачів;
- переклад дитячої художньої літератури має специфіку, визначену віковою групою цільової аудиторії, у тому числі й особливостями дитини як мовної особистості. Виходячи із цього, у перекладознавстві панує думка про необхідність адаптації тексту, що перекладається для дітей через їх недостатню мовну компетенцію та обмежені знання та досвід [5]. Саме тому стратегія одомашнення адекватна перекладу дитячої художньої літератури й має на меті зробити текст перекладу легкозрозумілим (акцептабельним). Особливо доречним є використання перекладацької стратегії одомашнення у такому жанрі дитячої літератури, як казка;
- в українській літературі жанр казки подано як оригінальними творами українських письменників, так і перекладами іншомовних казок. Серед останніх чільне місце посідають казки О. Вайльда – одного з найяскравіших та найталановитіших англійських письменників другої половини 19 століття. Хоча літературні казки О. Вайльда були задумані як твори дитячої художньої літератури, вони вийшли за встановлені межі, бо саме в казках філософська проблематика, яка цікавила Оскара Вайльда, отримала своє найбільш своєрідне відтворення. Водночас, ці твори сприймаються і дітьми, які нездатні «прочита-

ти» філософське підґрунтя, але сприймають казковий світ миття з його естетичним та морально-дидактичним наповненням.

Практичний аналіз засвідчив, що стратегія одомашнення застосована як до одиниць лексичного рівня мови (слова, сталі словосполучення), так і до одиниць синтаксичного рівня мови (вільні словосполучення та речення). Усі зафіксовані слова – іменники. Більшість словосполучень – іменникові; наявні також займенникові, дієслівні словосполучення та порівняльні звороти. Серед речень превалюють розповідні неокличні структури.

Тактики стратегії одомашнення поділяються на три групи: тактики трансформації форми, тактики трансформації змісту та тактики комплексної трансформації. Тактики трансформації форми охоплюють вилучення, додавання слова, додавання морфем, перестановку, заміну частини мови. Трансформації форми зумовлені при перекладі здебільшого граматичними відмінностями між двома мовами. Наприклад: *little boy* – хлоп'ятко (вилучення); *Temple of Baalbec* – Храм Юнімера в Баальбеку (додавання); *He is golden no longer* – Позолота вся зійшла. (заміна частини мови); *all day long* – цілосинький день, *Mother* – Матуся (додавання зменшувально-пестливих суфіксів); *chain of pale green jade* – блідо-зелений нефритовий ланцюжок (перестановка).

До тактик трансформації змісту належать генералізація, конкретизація та контекстуальна заміна. Вони застосовуються для того, щоб зробити висловлювання більш зрозумілим для читачів цільової культури. Наприклад: *passion-flower* – квітка (генералізація); *Great King* – Великий Фараон (конкретизація); *as black as ebony* – чорний мов смола, *Alas!* – Гай-гай!, *She is a coquette* – Вона легковажна., *disappointed man* – зневірений бідолоха, *Art Professor at the University* – Професор Естетики в Університеті (контекстуальна заміна).

Комплексними трансформаціями вважаємо такі, де наявна одночасна реалізація трансформацій змісту і форми. Вони використані в таких прикладах: *Everyone went about in furs* – Перехожі куталися в тепле хутро. Цей приклад ілюструє поєднання конкретизації та додавання: «everyone» замінено на «перехожі», тобто значення уточнено; додано слово «тепле», якого немає в англійському реченні. *Death is the brother of Sleep* – Смерть – рідна сестра Сну. В цьому прикладі спостерігаємо поєднання контекстуальної заміни та додавання: «brother» замінено на «сестра», бо слово «смерть» в українській мові жіночого роду; додано ж слово «рідна». У реченні *In my garden of Paradise this little bird shall sing for evermore, and in my city of gold the Happy Prince shall praise me* – Цей малий птах співатиме вічно у райських садах, а цей Щасливий Принц буде славити мене біля мого

престолу. Застосовано цілу низку прийомів: контекстуальна заміна («*praise*» замінено на «*славити*»), заміна частини мови (іменник «*Paradise*» замінено на прикметник «*райський*»), вилучення (в українському варіанті відсутній відповідник словосполучення «*in my city of gold*»), додавання (додано словосполучення «*біля мого престолу*»), перестановка (змінено порядок слів у реченні – якщо англійське речення починається з обставини місця, то в українському на першому місці стоїть підмет).

Усі ці три групи приблизно однакові у кількісному відношенні, що наочно демонструє діаграма на рис. 1.

Рис. 1. Взаємодія тактик стратегії одомашнення

Виявлені тактики та їх групи репрезентують статичний ефект стратегії одомашнення – інвентар засобів, що має у розпорядженні перекладач, котрий прагне досягти цієї стратегічної мети.

Стратегія одомашнення має різну частотність реалізації у трьох проаналізованих перекладах художнього твору Оскара Вайльда. Найбільшу питому вагу стратегія одомашнення має у перекладі І. Корунця (37%), меншою мірою представлена у перекладах Т. Некряч (33%) і Д. Радієнко (30%). Втілення стратегії одомашнення у різних перекладачів кореспондує з різною частотністю використання тактик, а також з використанням різних мовних форм. Рис. 2 ілюструє динаміку тактик стратегії одомашнення в перекладах аналізованого твору.

Викладене дає змогу дійти **висновку**, що стратегія одомашнення широко застосована у перекладі досліджуваного твору, а тактики і прийоми її реалізації містять як спільні риси, так і мінливі, такі, що відображають індивідуальні особливості перекладача.

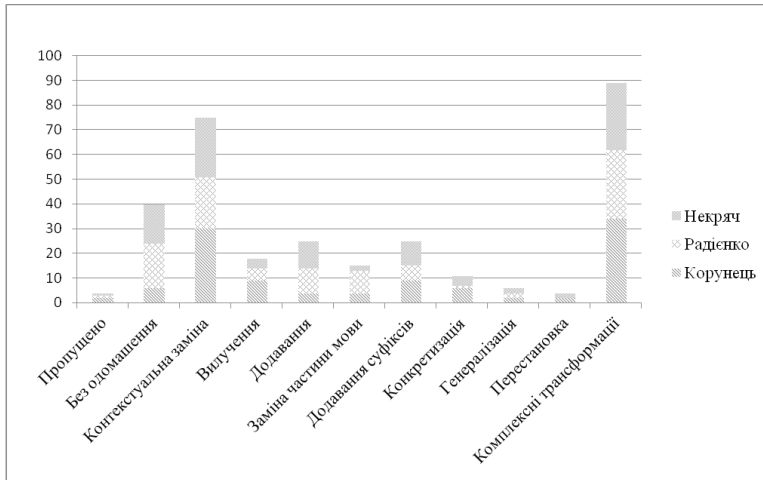

Рис. 2. Динаміка тактик стратегії одомашнення.

Перспективою роботи є аналіз реалізації стратегії одомашнення у інших творах Оскара Вайльда, а також у художніх творах інших жанрів.

Література

1. Вайлд О. Зоряний хлопчик / О. Вайлд ; Пер. з англ. Т. Некряч ; Іл. О. Чичик. – К. : Країна Мрій, 2011. – 288 с.
2. Вайлд О. Кентервільський привид = *The Canterville Ghost*: / O. Wilde; Пер. з англ. Д. О. Раденко; Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осіпова. – Харків: Фоліо, 2009. – 255 с. – Англ. та укр. мовами.
3. Вайльд, Оскар. Казки. Для мол. та серед. шк. віку / Пер. з англ. та передм. І. В. Корунця; Іл. Л. І. Андрощук. – К.: Школа, 2006. – 154 с. – (Моя улюбл. книжка).
4. Подміногін В., Якимчук А. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу / Подміногін В., Якимчук А. // Наукові записки. – Випуск 89 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – 430 с.
5. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. – 2009. – № 49. С. 193–197.
6. Venuti L. *Strategies*

of Translation // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London and New York: Routledge, 1998. – P. 240–244. 7. Yang W. Brief Study on Domestication and Foreignization in Translation / W. Yang // Journal of Language Teaching and Research, Vol. 1., №1. – ACAD-EMY PUBLISHER, 2010. – P. 77–80.

УДК 811.111:61

**ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ
У СФЕРІ МЕДИЦИНИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

Ільченко Т. О., Голікова О. М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

У статті розглядається термінологія англійської мови як предмет опису у наукових лінгвістичних дослідженнях та об'єкт опрацювання у перекладознавстві. Детально описані терміни у галузі медицини і охорони здоров'я. Наведено їх класифікацію за структурою та способом утворення. У висновках подаються певні рекомендації щодо перекладу термінології з англійської мови українською у вищезазначеній галузі.

Ключові слова: *медична термінологія, термінологічне словосполучення, хибні друзі перекладача, мутація смислу, спеціальне значення, концептуальна еволюція.*

Ильченко Т. А., Голикова О. М. Лексико-грамматические проблемы перевода на украинский язык англоязычных научно-технических текстов в сфере медицины и охраны здоровья. *В статье рассматривается терминология английского языка как предмет описания в научных лингвистических исследованиях и объекта переводоведения. Детально описаны термины в сфере медицины и охраны здоровья. Приведена их классификация по структуре и способу образования. В выводах представлены определенные рекомендации относительно перевода терминологии с английского на украинский язык в вышеуказанной сфере.*

Ключевые слова: *медцинская терминология, терминологическое словосочетание, ложные друзья переводчика, мутация смысла, специальное значение, концептуальная эволюция.*

Ichenko T., Golikova O. M. Lexical and Grammatical Problems of Translating English Scientific and Technical Texts in the Field of Medicine and Health into Ukrainian. *This article deals with terminology in the English language as the subject of analysis in scientific linguistic research and as the object of translation. Terminological word combinations of medicine and health protection are explained in detail. The article classification, structure and formation of these word combinations. In the conclusion certain recommendations about translation of terminology are given.*

Key words: *medical terminology, terminological word combinations, translator's «false friends», mutation of sense, special meaning, conceptual evolution.*

Медицина термінологія англійської мови, яка є предметом дослідження, постійно оновлюється та перебуває у стані безперервного розвитку. Тому важливим є ґрунтовний аналіз термінологічного словотвору.

Актуальність теми обумовлена тим, що зростає асортимент закордонних лікарських препаратів хімічного, рослинного і тваринного походження з широким спектром терапевтичних властивостей, що сьогодні заповнюють фармацевтичний ринок України. Поширюється спектр медичного обладнання, яке щодня використовують лікарі різного фаху, а також вдосконалюється з кожним днем медичне устаткування та з'являється багато нових технологій.

Об'єктом дослідження є медичні терміни як продукт синтаксичної деривації, а **предметом** – процес класифікації англійських медичних термінів за лексико-граматичними ознаками і виявлення особливостей їх перекладу на українську мову. **Мета дослідження** – визначення структурних особливостей термінів у сфері медицини і охорони здоров'я та основних шляхів передачі англійських словосполучень у сфері медицини та охорони здоров'я українською мовою. Основним методом дослідження є описовий метод, а також такі його прийоми як спостереження, узагальнення та класифікація досліджуваного матеріалу.

Медицина термінологія – це система понять, що позначають стани і процеси, які відбуваються в людському організмі, хвороби та їх прояви, методи діагностики, профілактики та лікування захворювань, медичне обладнання, лікарські засоби та ін. Медицина термінологія має свої специфічні особливості, а саме:

- в основі багатьох англійських медичних термінів лежать латинські та грецькі корені, що робить їх інтернаціональними;
- медичні терміни характеризуються такими особливостями як наявність дефініції, максимальна абстрактність, моносемічність,

відсутність експресії і емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність із спеціальними поняттями і суворі логічність [1, с. 22].

Серед основних лексико-граматичних труднощів в ході нашого аналізу виділяємо такі:

– наявність значного відсотку так званих «хибних друзів перекладача»;

– не виправдане застосування у попередніх україномовних перекладах методу транскрибування або транслітерації;

– наявність значних розбіжностей у обсязі лексичного значення між граматичною структурою речень в англійській та українській мові, що впливає на зміщення логічного акценту речення;

– необхідність застосування прийому додавання або смислового розвитку, що є можливим у багатьох випадках тільки за умови наявності у перекладача певної спеціальної інформації.

Основна вимога до перекладу – точність і повнота. Жодна думка автора не повинна бути пропущена або спотворена. Ми спробували зібрати і класифікувати слідом за Самойловим Д.В. численні помилки в медичних перекладах. Наведемо типи джерел цих помилок. Перша група – «**хибні друзі перекладача**» – це іноземні слова, що співзвучні з рідною мовою, але означають зовсім інше поняття [4, с. 5]. Слід навчитися знаходити і розпізнавати їх. Ось декілька прикладів з «хибних друзів перекладача» у сфері медицини:

– *Cellulitis* – не *целюліт*, про який так багато пишуть у книжках і статтях, а *флегмона*;

– *Potent pathogen* (про бактерії) – не *потенційний*, а *потужний патоген*, тобто патоген як такий (на протигагу умовного);

– *Second power* – не *друга сила*, а *квадрат* (другий ступінь).

– *Symptomatic* – може означати не тільки *симптоматичний*, але і з *клінічними проявами*, наприклад: *symptomatic hypertension* – *артеріальна гіпертонія з клінічними проявами*, а не *симптоматична артеріальна гіпертонія*, але *symptomatic therapy* – *симптоматична терапія*.

Друга група – «**більш хибні друзі перекладача**». Особливо багато хибних друзів серед медичних термінів. Типовий приклад – *cystic fibrosis*. Це не *кістозний фіброз*, а *муковіцидоз*. На відміну від класичного «хибного друга» він нагадує не щось конкретне, а якийсь термін взагалі. Висновок простий: треба обов'язково перевіряти, чи існує та чи інша хвороба (синдром, симптом). Звичайно, нові хвороби час від часу з'являються, але не дуже часто [4, с. 6].

Приклади:

The most common cause of vitamin B12 deficiency is pernicious anemia.

– *Найчастіша причина дефіциту вітаміну B12 – перніціозна анемія.*

Тут маємо справу з тавтологією. *Перніціозна анемія* – це і є *B12 – дефіцитна анемія*. Насправді в англійській мови *pernicious anemia* – аутоімунний (він же атрофічний) *гастрит*. Правильний переклад: *найчастіша причина дефіциту вітаміну B12 – атрофічний гастрит*.

Nephrotic syndrome – це і *нефротичний синдром* (протеїнурія + гіпоальбумінемія) і хвороба (*ліпоїдний нефроз, або хвороба мінімальних змін*). Іноді *nephrotic syndrome* присутній в обох значеннях в одному абзаці.

Третя група – «**повні вороги перекладача**». Дуже шкідливий і поширений спосіб перекладу полягає в переписуванні англійського терміна українськими літерами: *пул, патерн, обсесії*. Зазвичай це виправдовується вимогою точності і неможливістю передати всі «відтінки смислу», що містяться в терміні. Насправді за цим стоїть погане знання вітчизняної та англійської термінології, невміння зрозуміти справжній зміст слова і бажання надати тексту модний закордонний вигляд. Відтінки може передати тільки слово, глибоко вкорінене в мові, що народжує багаті асоціації. Читаючи текст, багатий словами такого роду, людина зазвичай відчуває глибоке задоволення. Насправді вона позбавляється того, що знала про предмет під старою назвою [4, с. 8]. Перейдемо до прикладів:

Пояснемо слово *pool*. У більшості випадків його можна опустити без найменшого збитку для смислу. Чим справді відрізняється *пул внутрішньоклітинного ретанолу* від *внутрішньоклітинного ретанолу*, а *пул без'ядерних тромбоцитів* – від *без'ядерних тромбоцитів*?

Total-body pool of vitamin A varies from 2 to 3 g. It is essential for the prevention of night blindness and the protection of epithelial tissue.

У нормі загальний вміст вітаміну А в організмі становить 2,0-3,0 г. Вітамін А – важливий елемент, що сприяє попередженню розвитку втрати зору та захищає епітеліальну тканину.

Четверта група – мутації смислу. Цікаво, що в англійській мові слова нерідко змінюють свій зміст і починають застосовуватися в значенні, далекому від словникового. (Подібні приклади легко знайти як в російській, так і в українській мовах. Наприклад, *тяжіти* початково означало *бути достатнім*, а не *пригнічувати, апробація* – не *проба*, а *схвалення*. Ще в ХІХ ст. *презирливий* означало *мерзенний, а пустельний – самотній*) [4, с. 9].

Розглянемо приклад: *Blood is not routinely tested for this virus because CMV infection is endemic in the United States. – У США цитомегаловірусна інфекція є ендемічною, тому донорську кров на наявність цитомегаловірусу зазвичай не перевіряють.*

Словникове значення *endemic* повністю відповідає українсько-му – *ендемічний*. Але з часу складання словника термін мутував – че-

рез загальне закінчення – *demic* – між *epidemic* (поширений) і *pandemic* (поширений у світовому масштабі), тобто набув значення *широко поширений*. Насправді цитомегаловірусна інфекція поширена в усьому світі і в дорослих виявляється також часто.

П'ята група – рідкісне, спеціальне значення. «Англо-український медичний словник» дає такі значення слова *elective*: 1. *елективний, виборчий* (про дію лікарського засобу) 2. *рекомендований, але не обов'язковий, факультативний* (напр. про лікувальну фізкультуру). Що стосується *виборчого*, то тут просто сплутали з *selective*, а от щодо *факультативного* – пряма помилка. *Elective – планова* (зазвичай операція), на противагу *екстренної*. Наприклад:

Elective surgeries may extend life or improve the quality of life physically and/or psychologically. Cosmetic and reconstructive procedures, such as a facelift (rhytidectomy), tummy tuck (abdominoplasty), or nose surgery (rhinoplasty) may not be medically indicated, but they may benefit the patient in terms of raising self-esteem.

Планові операції можуть продовжити життя і поліпшити якість життя фізично і / чи психологічно. Косметичні та відновлювальні процедури, такі як підтяжка обличчя (рітідектомія), живота (абдомінопластика), або хірургія носа (риноластика) не можуть сприйматися як медичні показання, але вони можуть принести користь пацієнту в плані підвищення самооцінки.

Ми ознайомилися з деякими джерелами помилок перекладу. Щоб помітити їх, необхідно чітко уявити собі медичну і життєву сторону справи, тобто за словами бачити предмет.

Основні труднощі перекладу англійської термінології сфери медицини і охорони здоров'я пов'язані з екстра-лінгвістичними факторами, а саме – малою поширеністю певного поняття або явища у вітчизняному науковому або соціально-економічному середовищі чи його відсутністю. Крім того, процес неологізації терміносистеми не завжди співпадає у своєму векторному розвитку із оновленням української терміносистеми, а отже перекладачі часто є посередниками між двома мовами в плані входження у широке застосування певних термінологічних одиниць. Для досягнення адекватності при перекладі з однієї мови на іншу перекладач використовує певні трансформації та перенесення смислу термінів або значення.

Отже перекладений матеріал під час опрацювання текстів у галузі медицини та охорони здоров'я повинен містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неприпустимої помилки у відповідній професійній діяльності.

Виходячи з того факту, що ментальний універсум кожної людини має тенденцію до оновлення, і філософське положення про те, що

елементи будь-якої системи мають схожу параметризацію на всіх її рівнях, ми пропонуємо звернути увагу на такий процес когнітивно-ментальної діяльності лінгвальної особистості, як «концептуальна еволюція» [2, с. 3]. Концептуальною еволюцією пропонуємо – слідом за Борисовим О. О. – називати «процеси експансії концепту, результатом якого є збагачення людини емпіричним і енциклопедичним знанням про дискретний феномен дійсності». Концептуальна еволюція є необхідною умовою розвитку особистості, має перманентно-системний характер і виступає якісним механізмом категоризації і концептуалізації отриманого досвіду [3, с. 63–64].

Тобто, перекладач повинен весь час оновлювати та збагачувати свої фонові знання, слідкувати за найновішими науковими перекладознавчими публікаціями, щоб належним чином оцінювати і враховувати тенденції розвитку англомовної та україномовної медичної терміносистеми. Таким чином, у перекладах медичних текстів повинний домінувати семантичний, а не стильотворчий фактор.

Перспективою дослідження є термінологічні системи окремих медичних галузей у співставленні з україномовними еквівалентами медичних термінів у різних галузях з метою виявлення термінологічної омонімії і полісемії та уникнення некоректного вживання і передачі медичних реалій.

Література

1. Barsalou L. W. *Frames, concepts, and conceptual fields* / L. W. Barsalou // *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization*. – Hillsdale, N. Y., 1992. – pp. 21–22.
2. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical prerequisites* / R. W. Langacker. – Stanford, 1987. – V. 1.
3. Борисов О. О. *Критика розуміння терміну концепт у сучасній лінгвістиці* / О. О. Борисов // *Функциональная лингвистика*. – № 1, Т. 1. – Симферополь, 2010. – С. 63–64.
4. Самойлов Д. В. *О переводе медицинского текста [Электронный ресурс]* / Д. В. Самойлов // *Классика современной медицины*. – М. : Практика, 2011. – С. 3–10. – Режим доступа : <http://www.practica.ru/Articles/medical.html>.

УДК 811.111'255

**СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО
КІНОДІАЛОГУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Карамишева О. О., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячено питанням адекватного перекладу кінодіалогу з англійської мови українською. У статті розглядаються поняття кінофільму, кіносеріалу, кінотексту, кінодіалогу; висвітлюються принципи кіноперекладу; пояснюються задачі перекладача, а також досліджуються переклади назв фільмів та переклади субтитрів кіносеріалів, виконаних нами та іншими перекладачами, проводиться їх аналіз.

Ключові слова: кінодіалог, кінотекст, кінофільм, серіал.

Карамишева О. А., Лукьянова Т. Г. Специфика перевода английского кинодиалога на украинский язык. *Исследование посвящено вопросам адекватного перевода кинодиалога с английского языка на украинский. В статье рассматриваются понятия кинофильма, киносериала, кинотекста, кинодиалога; освещаются принципы киноперевода; объясняются задачи переводчика, а также исследуются переводы названий фильмов и переводы субтитров киносериалов, выполненных нами и другими переводчиками, проводится их анализ.*

Ключевые слова: кинодиалог, кинотекст, кинофильм, сериал.

Karamysheva O. O., Lukyanova T.H. Features of English-Ukrainian Cinedialog Translation. *Our research is dedicated to the problems of adequate translation of the cinedialog from English into Ukrainian. In our work we examine the concepts of film, film serial, cinetext, cinedialog; we enlighten the principles of film translation. We also explain the tasks of the translator, research and analyze the translations of film titles and subtitles for the film serials which were performed by us and other translators.*

Key words: cinedialog, cinetext, film, serial.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що воно вносить вклад у розвиток теорії перекладу аудіо-медіальних текстів, розширює загальні відомості про викладання кіноперекладу у вищих навчальних закладах. *Метою* роботи є дослідження кінодіалогу як вербального компоненту фільму та формулювання загальних підходів щодо його перекладу українською мовою. *Об'єктом* дослідження є лексико-граматичні особливості перекладу кінодіалогу, *предметом* – адекватність та точність їх перекладу з англійської мови українською.

Матеріалом обрано тексти субтитрів англomовних кіносеріалів та їх переклади українською мовою: ‘Desperate Housewives’ («Відчайдушні домогосподарки»), ‘The Simpsons’ («Сімпсони»), ‘Friends’ («Друзі»), ‘Two and a Half Men’ («Два з половиною чоловіки»), ‘Big Bang Theory’ («Теорія великого вибуху»).

У нашій статті ми спираємося на наукові здобутки та дослідження І. С. Алексеевої, А. В. Антропова, О. А. Бондаренко, В. Є. Горшкової, З. Кракауера, І. П. Мухи, Л. Л. Нелюбина, П. Р. Палажченка, Г. Г. Слишкіна, М. С. Снеткової, А. П. Чужакіна та ін.

Кінофільм – термін, що охоплює окремі проекти в області кінематографії. Назва походить від того, що фотографічні плівки (фільми) були першими засобами для запису і відображення рухомих зображень [11].

Фільм – це, по суті, розвиток фотографії і тому він поділяє властиву їй чітку прихильність до видимого навколишнього світу. Фільми виконують своє справжнє призначення тоді, коли в них відображена і розкрита фізична реальність [14, с. 155–156].

В культурологічному плані інформативність усього фільму для глядача міститься у тому, що він/вона дізнається про нові реалії чужої культури, схеми поведінки й цінності [15, с. 292–297].

З появою кінематографа та зростанням його популярності, виникла необхідність відтворення та адаптації фільмів для іншомовних культур та аудиторій. Проблема перекладу кінотекстів є однією з найактуальніших для сучасної теорії і практики перекладу.

Кінопереклад існує з моменту виникнення кінематографа, але він досі не отримав достатнього наукового освітлення як особливий вид перекладацької діяльності. Спеціальні дослідження з даної проблеми проводяться лише протягом останніх 10-15 років. Одним з показників цього факту є відсутність єдиного терміна для позначення самого предмета дослідження. Так, А. П. Чужакін та П. Р. Палажченко [21, с. 47–49], а за ними Л. Л. Нелюбин користуються поняттям «кіно/відеопереклад» [16, с. 76–77, 141]. І. С. Алексеева говорить про «синхронізацію відеотексту» [1, с. 19–20], В. Є. Горшкова пропонує термін «переклад у кіно» [4, с. 97].

Переклад художніх фільмів пов’язаний як з лінгвістичними, так і з певного роду технічними труднощами, що можуть вплинути на адекватність та еквівалентність перекладу і синхронність артикуляції реплік акторів та їх дублерів [18, с. 153].

При перекладі кінофільму перекладач повинен передати не лише синтаксичну та семантичну структури та фразеологію, а й функціональний та прагматичний аспекти [4, с. 44–58]. Саме тому, буквальний переклад не може передати весь зміст. На сьогодні, найбільшою про-

блемою є визначення можливостей граничного рівня адаптації тексту до іншомовної культури, де існує інша система цінностей та понять, що спричиняє втрати у сприйнятті чужої лінгвокультури [5, с. 155].

Кінопереклад є більш вільним, ніж переклад художнього твору. Для точного збереження стилю та смислового навантаження фраз, текст паралельно зв'язують із відео [13]. Це відбувається через необхідність синхронізувати рухи губ акторів та репліки дублерів. Тож, перекладач має трансформувати текст таким чином, щоб аудіовихід співпадав з відеорядом [18, с. 155].

У певному наближенні будь-який фільм можна визначити як дискретну послідовність безперервних ділянок тексту. Ця послідовність зветься кінотекстом [21, с. 45].

Кінотекст, як найбільш типову форму креолізованого тексту, розуміють як зв'язне, цілісне і завершене повідомлення, що виражається за допомогою вербальних (лінгвістичних) і невербальних (іконічних та/або індексальних) знаків, які організовані відповідно до задуму колективного функціонально диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, і яке зафіксоване на матеріальному носії і призначене для відтворення на екрані і аудіовізуального сприйняття глядачами [12].

Кінодіалог розуміємо як вербальний компонент гетерогенної системи – фільму, смислова завершеність якого забезпечується відеорядом останнього [4, с. 52]; він є вербальним компонентом складної семіотичної системи кінотексту [20, с. 65]. Загальна орієнтованість художнього фільму на здійснення естетичного впливу на глядача дозволяє кваліфікувати кінодіалог як художній текст, розглядаючи його як частину цілого [4, с. 52].

Кінодіалог – це мовна складова фільму, з якою безпосередньо працює перекладач [20, с. 67]. Оскільки текст кінодіалогу є динамічним цілим, при його перекладі важливо не пропустити певні опорні моменти – смислові опори, які розглядають як своєрідний каркас кінодіалогу, що з необхідністю мають експлікуватися у тексті перекладу. В якості смислових опор виступають власні імена, а також слова та вирази, які відображають смисловий зміст тексту й забезпечують його цілісність та смислову єдність [4, с. 52, 57].

Кінодіалог розрахований на миттєве сприйняття, що визначає адаптаційний характер передачі оригінального повідомлення [20, с. 72].

Отже, перекласти кінодіалог – означає, з однієї сторони, передати іншомовному рецептору смисл того, про що говорять герої фільму, а з іншої сторони, максимально зберегти характерні особливості самого тексту, що звучить з метою забезпечення відповідного комунікативно-прагматичного ефекту.

В нашому дослідженні ми маємо справу саме з таким різновидом

кіномистецтва як серіал, який виступає досить потужним прецедентним текстом.

Серіал – поширене та популярне явище сучасного мистецтва, який використовується (трапляється) переважно в літературі, кіно, телебаченні та анімації: спосіб організації та побудови художніх творів, котрий полягає в тому, що твір складається з багатьох окремих частин, зазвичай відносно невеликого розміру. Як правило, твори серіалу об'єднані спільними персонажами. Часто спільним є антураж подій чи лінійний сюжет, але усе ж такі абсолютна більшість серіалів тримається саме на персонажах [17].

Велику роль у розумінні жанру фільму відіграє його назва. Існує безліч чинників, які впливають на переклад назви фільму з однієї мови іншою, наприклад, з англійської мови українською. Одним із таких чинників можна вважати відмінність двох культур, яка спостерігається у кожній сфері людського життя. Цей чинник необхідно враховувати при перекладі назв задля уникнення непорозумінь, які можуть призвести до втрати однієї з головних функцій кінострічки – інформаційної. Для правильного розуміння перекладу необхідною умовою є попереднє ознайомлення зі стрічкою, особливо, коли назви фільмів мають елементи образності. Таке ознайомлення є дуже важливим, тому що назва виконує певну функцію та має відображати головну ідею фільму. Тому, під час перекладу назв фільмів, перед перекладачем постає найгостріша проблема – правильний вибір трансформації, щоб зробити назву яскравою, такою, що викликає інтригу та інтерес до перегляду [2, с. 117].

Прагматика оригінальної назви зумовлює використання різноманітних стратегій адаптації, які допомагають потенційному глядачу виводити адекватний змісту фільму смисл.

Найпростішою стратегією є дослівний переклад (калькування), до якого вдаються тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові [9, с. 28]. Наприклад:

- 1) *The Aviator* – *Авіатор*;
- 2) *Easy Money* – *Легкі гроші*;
- 3) *Men in Black* – *Люди в чорному*;

Другою стратегією є трансформація назви за допомогою смислової адаптації. За неможливістю використання дослівного перекладу перекладач вдається до перекладацьких лексичних трансформацій: додавання, вилучення, заміни тощо. Потрібно пам'ятати, що назва фільму у перекладі має відображати жанр і сюжет і, звичайно, якомога більше походити на оригінальну назву. Наприклад:

- 4) *Bee Movie* – *Бі муви: Медова змова*;

- 5) *Hellboy – Хелбой: Герой з некла;*
 6) *Garfield: A Tail of Two Kitties – Гарфілд;*

До повної заміни назви фільму вдаються лише у випадку неможливості передати прагматичний зміст вихідного тексту через використання реалій, гри слів, навмисно змінених стійких виразів, авторської словотворчості тощо, зміст яких зрозумілий лише тим, хто знайомий із мовною та етнокультурною специфікою соціуму. Наприклад:

- 7) *Some Like it Hot – В джазі тільки дівчата;*
 8) *Shark Tale – Підводна братва;*
 9) *Wanted – Особливо небезпечний.*

Завданням дослідження було встановлення лексичних труднощів перекладу англomовних кінодіалогів українською мовою.

Провівши аналіз застосованих перекладацьких трансформацій при перекладі субтитрів, ми дійшли висновку, що найбільш частотною виявилась трансформація *вилучення* (42,7 %). Перекладачі вилучали ті елементи смислу, що були доречними з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту [там само, с. 50]:

10) – ***How would you feel if we gave all the (11) wedding money to charity.***
 – *А якщо ми всі гроші віддамо на благодійність.*

12) – ***Well, I would recommend that you get two adjustments a week and ultrasound massage (13) therapy.***

– *Ну, я б рекомендував пару корекційних знять на тиждень і ультра-звуковий масаж.*

Другою за частотністю є *контекстуальна заміна* – 13,8%. Внаслідок цієї трансформації перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що підібрано із врахуванням контекстуального значення, контексту вживання, мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [там само, с. 26–27]:

14) – ***No. We're not having a big reception.***

– *Ні, у нас не буде грандіозної вечірки.*

15) – ***Honey, you always mean to say the nicest things.***

– *Любий, ти завжди намагаєшся сказати **me**, що **серце** **gric**.*

Смисловий розвиток виявився на третьому місці за нашими підрахунками – 8,1%. *Смисловий розвиток* є перекладацькою трансформацією, при вживанні якої в перекладі застосовується логічний розвиток значення слова, що перекладається. Відхилення від оригіналу в перекладі необхідне для досягнення адекватності перекладу, оскільки в мовах оригіналу та перекладу можуть діяти різні мовлен-

неві норми та існувати різні традиції мовлення [там само, с. 28]:

16) – *Are you here to take more money?*

– *Вам знов потрібні гроші?*

17) – *Go like this. For old time's sake!*

– *Зроби ось так. На згадку про минуле!*

Отже, найпоширенішим способом при перекладі субтитрів є вилучення (42,7%), що є досить закономірним, адже перекладачеві необхідно коротко передати зміст фрази, при цьому чітко зазначивши її смислове навантаження, для того, щоб глядач встиг прочитати її до зміни наступним субтитром. Другим способом є контекстуальна заміна (13,8%), а на третьому місці знаходиться прийом смислового розвитку (8,1%).

Таким чином, підвівши підсумки нашого дослідження, потрібно зазначити, що переклад фільмів досить відрізняється від інших видів перекладу. Перш за все, за рахунок того, що в даному випадку перекладач має обмежений час, а отже, і перекладені фрази мають бути скороченими. При цьому перекладач має точно і доступно для пересічного глядача передавати інформацію, яку несе в собі сам фільм та його невербальні компоненти – образи, адже саме в них іноді криється істинний сенс кінокартини. Тож, перекладачеві потрібно вміти обирати стратегії і тактики для відтворення реалій, безеквівалентної лексики, інтертекстуальних елементів, адаптувати реалії до культурних стереотипів глядача, укладати текст у хронометраж, враховувати соціальний статус, культурний рівень та вік героїв, відтворювати специфічний гумор та сленг. Потрібно також зазначити, що якісний та професійний переклад як самого фільму, так і його назви, значно підвищує рейтинг іноземного фільму.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми особливостей перекладу кінотексту. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть стосуватися вивчення операційних навиків субтитрування, дубляжу та синхронного закадрового перекладу.

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учебное пособие / И. С. Алексеева. – М. : Академия, 2004. – 288 с.
2. Антропова А. В. Названия американских и российских кинофильмов : сопоставительная характеристика и проблемы перевода : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 – «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание»/

- А. В. Антропова. — Екатеринбург, 2008. — 217 с.
3. Бондаренко Е. А. Путешествие в мир кино / Е. А. Бондаренко. — М. : ОЛМА-ПРЕСС Гранд, 2003. — 320 с.
4. Горшкова В. Е. Кинодиалог как единица перевода / В. Е. Горшкова // Вестник НГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2006. — №1. — С. 52 — 57.
5. Горшкова В. Е. Перевод в кино / В. Е. Горшкова. — Иркутск : МИГЛУ, 2006. — 278 с.
6. Денисова Г. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства / Г. Денисова // Университетское переводоведение. — 2006. — Выпуск 7. — С. 155.
7. Дубляж и закадровое озвучивание фильмов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://anufriev.mou.su/forum/16-451-1> 18:106.
8. Жанры игрового кино [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>: 180-181.
9. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова Книга, 2004. — 576 с.
10. Кінематограф [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кінематограф>.
11. Кінофільм [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kinogozvutok.ho.ua/>.
12. Концепт кинотекста: структура и лингвокультурная специфика [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.nauka-shop.com/mod/shop/productID/18079/>.
13. Короткий словник лінгвістичних та перекладацьких термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/aculty/intrel/tpp/glossary>.
14. Кракауэр Зигфрид. Природа фильма: Реабилитация физической реальности / Зигфрид Кракауэр. — Москва : Искусство, 1974. — 523 с.
15. Муха И. П. К вопросу об информативности кинодиалога / И. П. Муха // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. — 2010. — №2 (1). — С. 292–297.
16. Нелюбин Л. Л. Наука о переводе (история и теория с древнейших времен до наших дней): учеб. пособие / Л. Л. Нелюбин. — М. : Флинта : МПСИ, 2006. — 382 с.
17. Сериал [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Сериал>.

18. Скоромысова Н. В. Теоретический аспект перевода художественных фильмов / Н. В. Скоромысова // Вестник Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова. – 2010. – № 1. – С. 153–156.
19. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
20. Снеткова М. С. Художественный фильм как объект перевода [Электронный ресурс] / М. С. Снеткова // Сборник статей. – Москва, 2008. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-100428.html?page=16>.
21. Чужакин А. П. Мир перевода, или вечный поиск взаимопонимания / А. П. Чужакин, П. Р. Палажченко. – М., 1999. – С. 47–49.

УДК 811.133.1:001.4:61

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Клещова О. Є., Джандоева П. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

В термінології, так само як і у загальнолітературній мові спостерігаються такі лінгвістичні явища, як полісемія, синонімія, омонімія та антонімія. У даній роботі ми дослідили природу, причини та наслідки цих феноменів у французькій медичній термінології.

Ключові слова: антонімія, омонімія, полісемія, синонімія, французька медична термінологія.

Клещёва А. Е., Джандоева П. В. Особенности лингвистических процессов во французской медицинской терминологии. *В терминологии, так же как и в общелитературном языке наблюдаются такие лингвистические явления, как полисемия, синонимия, омонимия и антонимия. В настоящей работе мы исследовали природу, причины и последствия этих феноменов во французской медицинской терминологии.*

Ключевые слова: антонимия, омонимия, полисемия, синонимия, французская медицинская терминология.

Kleshchova A. Y., Jandoieva P. V. Linguistic Processes in French Medical Terminology. *The purpose of this study was to investigate the nature, underlying*

reasons and implications of such linguistic phenomena as synonymy, polysemy, homonymy and antonymy in French medical terminology.

Key words: *antonymy, French medical terminology, homonymy, polysemy, synonymy.*

Об'єктом дослідження є французька медична термінологія.

Предметом дослідження є особливості лінгвістичних процесів (полісемія, омонімія, антонімія і синонімія) у французькій медичній термінології.

Метою дослідження було вивчення даної проблеми, а також визначення позитивних і негативних аспектів лінгвістичних процесів, що мають місце у французькій медичній термінології.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю уніфікації та впорядкування медичної термінології.

Новизна дослідження полягає в комплексному підході до дослідження термінологічної лексики на матеріалі колишніх робіт, а також великої кількості останніх публікацій в галузі медицини та новітніх медичних словників.

Протягом свого розвитку медична термінологія зазнала безліч змін з легкої руки грецьких, римських, арабських та інших вчених, анатомів, перекладачів та переписувачів. У той час як з'являлися нові терміни, зникали, міняли значення або помилково інтерпретувалися старі. Залучення західноєвропейських лікарів до грецької спадщини могло здійснюватись тільки через латинські переклади арабських перекладних творів з грецької. Однак багато перекладачів погано володіли арабською мовою та медичною термінологією.

Медичний лексикон збагачувався як шляхом запозичення слів розмовної мови, так і штучним створенням неологізмів. Проте саме грецькі найменування вважалися найбільш авторитетними і точними. Одну з головних рис французького медичного лексикону і донині є дублювання споконвічно латинських слів пристосованими до норм латинської мови грецькими запозиченнями.

Починаючи з XIV ст. розвитку європейської медицини заважала неймовірна термінологічна плутанина: медичний лексикон був сумішшю латинізованих арабізмів, гебраїзмів, арабізованих грецизмів, невірно калькованих, часто неправильно інтерпретованих перекладачами. З'явилася величезна кількість синонімів. Тоді розпочалася цілеспрямована боротьба за мовну єдність медичної термінології, за скорочення кількості синонімів, за очищення від незрозумілих варваризмів. Формується нова латинь – латинь епохи Відродження, що претендує на роль міжнародної наукової мови в європейському регіоні.

До середини XIX ст. латинь остаточно поступається місцем французькій мові, і тепер вона стає засобом письмового і усного наукового спілкування, а за латинською мовою зберігається лише номінативна функція в деяких медично-біологічних класифікаціях. Поряд з найменуваннями, які запозичувались зі словників класичних мов в готовому вигляді, стали у великій кількості з'являтися терміни, штучно створені вченими різних країн на основі лексичного і словотвірного матеріалу класичних мов. Такі терміни легко проникли в термінологію французької мови і, модифікуючись в відповідності з її фонетико-морфологічною системою, перетворилися на інтернаціоналізми. Наприклад, *orthopédie (f)* від грец. *orthos* – *прямий, правильний і радеіа* – *виховання, навчання*.

Дослідження багатовікової історії виникнення та розвитку медичної термінології, що має безліч різномовних джерел дозволяє краще зрозуміти і оцінити сучасний стан французької медичної термінології та найактуальніші проблеми її упорядкування.

Існує безліч точок зору про природу терміна. У даній роботі ми дотримуємося думки, що термін – це слово, яке є найменуванням спеціального поняття і вимагає дефініції. Термін володіє своїми основними властивостями тільки всередині термінологічного поля, за його межами він втрачає власні дефінітивні та системні характеристики. При визначенні поняття терміна вихідним є положення, згідно з яким функціональне призначення терміна – коротко, точно і однозначно виражати наукове поняття, служити засобом його отождоження і розрізнення в спеціальній мові. Для успішної реалізації цієї функції термін, що представляє собою єдність звукового комплексу і значення, повинен задовольняти декільком важливим вимогам: вимозі адекватності, точності, однозначності і однооформленості.

Проте ці вимоги є швидше ідеальними. Вони не можуть бути повністю виконані з ряду істотних причин. Перша, гносеологічна причина полягає в тому, що поняття, що позначають терміни, є рухливими, семантичні межі їх мінливі, а точність і однозначність є тимчасовими. Відбувається наповнення старих звукових форм новим змістом.

Друга причина полягає в специфіці медицини, що вивчає явища, сутність яких прихована за безліччю ознак і не завжди піддається точній ідентифікації, що породжує неминучі труднощі в досягненні єдності розуміння цих явищ і застосування термінів, що їх позначають. Якщо в рамках медицини однієї країни не завжди вдається домогтися єдності в інтерпретації того чи іншого явища, то ще більші розбіжності спостерігаються між вченими різних країн.

Багато медичних термінів несуть на собі печатку певних гіпотез, теорій, точок зору, концепцій.

Третьою об'єктивною причиною труднощів в реалізації термінологічних вимог слід вважати те, що провідні галузі медицини донині не мають повних класифікаційних ієрархічних схем понять. Класифікація понять, як правило, будується на єдиній підставі розподілу, тобто найбільш суттєвій ознаці, зміни якої дозволяють віднести до різних видів об'єкти, що належать до одного й того ж роду.

При перерахуванні якостей, які повинні характеризувати ідеальні терміни, однозначність ставиться на одне з перших місць. У кожній термінологічній системі (ТС), в залежності від джерела формування, виділяють: полісемічні загальномовні слова, що стали основою для формування термінів даної ТС; полісемічні загальнотехнічні та загальнонаукові терміни; полісемічні вузькогалузеві чи абсолютні терміни. Причини, що зумовлюють полісемію і форми її прояву в медичній термінології – різні. Перша причина – це наявність різних ТС, в яких одні й ті ж звукові комплекси використовуються для вираження різних понять. Така міждисциплінарна форма полісемії зазвичай не викликає особливого занепокоєння.

Друга причина багатозначності полягає у «відставанні» терміна від еволюції змісту поняття, яке він виражає. Із розвитком наукових знань те чи інше поняття поділяється на два і більше самостійних поняття, а для їх вираження в межах однієї і тієї ж ТС продовжує використовуватися один і той же звуковий комплекс.

Полісемія в межах однієї ТС завжди викликає труднощі у вживанні термінів, і від неї необхідно позбавлятися шляхом впровадження нових термінів при одночасному обмеженні значення вихідного терміна. Таким чином вчинили з терміном *hypertonie (f)*, впровадивши термін *hypertension (f)*.

Є й суто мовні причини полісемії. Можлива так звана категоріальна багатозначність, що виникає, коли один і той же звуковий комплекс завдяки своїй словотворчій структурі висловлює категоріально різні значення (предмета і процесу, стану і дії, дії і її результату та ін.) Наприклад: *pathologie (f)* – сукупність відхилень від норми в організмі і сукупність знань про них. Близькою до цього є багатозначність, зумовлена граматично альтернативними значеннями терміноелементу *-gène*, наприклад *ruogène* – означає не тільки «той, що викликає нагноєння», а й «викликаний нагноєнням».

Іншим різновидом багатозначності є етимологічна полісемія, при якій в слові, запозиченому з грецької або латинської мови, споконвічно закладені два різні значення. Полісемію вносять в медичну термінологію і терміни-омоніми, що представляють собою лексичні

одиниці, запозичені з давньогрецької мови, що однаково пишуться і вимовляються, але різні за походженням і значенням.

У процесі вивчення термінологічної полісемії важливим є виділення мовного та міжмовного аспектів із диференціальним розмежуванням полісемії термінів вихідної мови та мови перекладу. Терміни, що є полісемічними в одній мові можуть бути однозначними в іншій і навпаки. Так само полісемічні терміни можуть мати кілька значень як у вихідній мові, так і у мові перекладу. Наприклад, термін *solution* є полісемічним як у французькій (1. *медичний розчин*; 2. *хімічний розчин*), так і в українській мові.

Таким чином, полісемічні терміни – це природний прояв законів розвитку лексики. З нею можна боротися, її можна стримувати, але вона все одно буде проникати в термінологію як складову частину лексики загальнолітературної мови.

Актуальним для медичної термінології є і питання про наявність в ній термінів-омонімів. Коли терміни функціонують у різних наукових областях, їх називають міжнауковими омонімами. У медичній термінології можна виділити омонімію у межах одної ТС та системну омонімію. Наприклад, *alvéolite (f)* – *альвеоліт (альвеолярна пневмонія, запалення альвеоли зуба)*.

Говорячи про терміни-омоніми, які називають захворювання людини, треба відмітити омонімію епонімічних термінів, яка з'являється в результаті того, що вчені, від імені або прізвища яких утворений термін, мають однакові прізвища. Наприклад: *maladie d'Alexander (Александера хвороба)* – *спадковий геморагічний діатез; спадкова хвороба ЦНС, що проявляється судомами та гідроцефалією*.

Однією з найбільших проблем упорядкування медичної термінології є проблема синонімії. Майже всі області термінології клінічної медицини рясніють синонімами, причому в деяких дисциплінах їх кількість досягає 25-40 % всього термінологічного фонду. Ми дотримуємося думки деяких дослідників, які виділяють три види синонімії в термінології: 1) абсолютну синонімію, коли понятійні співвіднесеності ідентичні, – терміни-дублети; 2) відносну синонімію, коли понятійні співвіднесеності частково збігаються; 3) дефінітивну синонімію, коли понятійні співвіднесеності мотивуються різними понятійними ознаками.

Існує величезна кількість часткових або відносних синонімів. Використання таких синонімів може призвести до взаємного нерозуміння фахівців, і при упорядкуванні термінології бажано їх усунути. З семантичної точки зору терміни-синоніми залежно від тотожності або відмінності мотивуючих ознак поділяються на два типи: еквівалентні та інтерпретаційні. До першого типу відносяться сино-

німи, у звукових комплексах яких відображено одну й ту саму мотивуючу ознаку, зафіксовану різними кореневими чи словотвірними елементами з одним і тим же або близьким значенням. У звукових комплексах синонімів другого типу відображено різні мотивуючі ознаки.

Для медичної термінології характерні дублети, що розрізняються лише своїми початковими частинами – дублетними терміноелементами грецького і латинського походження; наприклад: *angiographie (f)* – *vasographie (f)*.

Особливий різновид синонімії еквівалентного типу утворюють повні і короткі варіанти одного і того ж звукового комплексу, що мають тотожне значення: *le SIDA - le syndrome d'immuno-déficience acquise*. Проте деякі аббревіатури також можуть мати інші значення. Так *SIDA* може означати *le syndrome d'immuno-déficience acquise*, а може і *syndrome de l'incidence droite antérieure*.

Набагато більш обережного до себе ставлення вимагають синоніми інтерпретаційного типу. Їх велика кількість в медичній термінології обумовлена, перш за все, особливостями розвитку медицини. По-перше, існує принципова можливість виділення у одного і того ж об'єкта різних відмінних ознак та використання різних мотивуючих ознак. Для позначення однієї і тієї ж хвороби можуть застосовуватися як застарілі, так і сучасні наукові назви, наприклад: *oreillons (m)* і *parotidite épidémique (f)* – *епідемічний паротит* і т.д.

По-друге, один і той же об'єкт може бути відкритий або описаний і відповідно по-різному названий різними фахівцями в одній країні або спеціалістами різних країн, або в різний час, або одночасно, але незалежно один від одного. По-третє, у зв'язку з більш глибоким, більш всебічним дослідженням об'єкта відбувається збагачення сформованого про нього поняття. По-четверте, інтерпретаційні синоніми можуть виникати при появі нової класифікації групи понять: наприклад, *hépatite épidémique, ictère catarrhal, maladie de Botkin, hépatite A*. По-п'яте, інтерпретаційна синонімія може бути результатом встановлення тотожності хвороби, що раніше позначувалась різними найменуваннями.

На наш погляд, можливе виділення двох груп термінів-синонімів. Перша група являє собою синоніми, що перейшли з народної медицини та тих, що існують в розмовній мові: *rhume (m)* – *rhinite (f)*. Другу групу складають терміни-синоніми, що вживаються безпосередньо у професійній мові.

Семантичні відносини в лексичній системі мови доповнюються антонімією. Цей лексико-семантичний процес у термінологічній системі протікає так само, як і аналогічний загальномовний процес.

Антонімічні відношення не суперечать специфіці терміну. Слово-творчий тип антонімії в медичній термінології виражається за допомогою регулярного використання префіксів. Найчастіше у цій ролі виступають пари приставок типу: *hypo- hyper-, intro- extra-, mono- oligo- poly-, macro-micro-*, які виражають протилежність значення. Наприклад, *hypotension (f) – hypertension (f)*.

Висновки та перспективи. Невпорядкованість медичної термінології продовжує залишатися серйозною перешкодою при обміні науковою інформацією, при її машинній обробці та створює великі труднощі при адекватному науковому перекладі медичної літератури.

Упорядкування та нормалізація французької медичної термінології вкрай не необхідні, і в цій роботі, крім фахівців різного медичного профілю, повинні активно брати участь і філологи.

Література

1. *Актуальные вопросы упорядочения медицинской терминологии* / [Под ред. И. П. Лидова]. – М. : Советская энциклопедия, 1981. – 110 с. 2. Блад А.Р. *Некоторые вопросы медицинской терминологии* / А. Р. Блад, Л. И. Красноперка // *Медико-социальные исследования*. – Рига, 1978. – С. 103–104. 3. Головин Б. Н. *О некоторых проблемах изучения терминов* / Б. Н. Головин // *Вестник МГУ*. – Сер.: Филология. – М. – 1972. – № 5. – С. 49–59. 4. Дапиленко В.П. *Нормативные основы унификации терминологии* / В. П. Дапиленко, Л. И. Скворцов // *Культура речи в технической документации*. – М. : Наука, 1982. – С. 5–35. 5. Dubuc R. *Manuel pratique de terminologie (4e édition)*. // *Brossard: Linguattech*, 2002. – P. 245–250. 6. Gladstone WJ. *Dictionnaire A-F des sciences médicales et paramédicales (5e édition)*. – Saint-Hyacinthe : Edisem / Maloine, 2002. – P. 561. 7. Manuila A, Manuila L, Nicole M, Lambert M. *Dictionnaire français de médecine et de biologie (4 tomes)*. – Paris: Masson, 1970–1981. – P. 178. 8. Quevauvilliers J, Fingerhut A. *Dictionnaire médical*. – Paris: Masson, 1999. – P. 365. 9. Джандоева П. В. *Полисемия в современной французской научно-технической терминологии : дисс. ... канд. филол. наук*. – К., 1988. – 192 с. 10. [Електронний ресурс] – <http://www.medtrad.org/pana.htm>

УДК 811.111'255

ПРОТОКОЛ «МІРКУЙ УГОЛОС» ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕКЛАДУ

Ковеза В. Ю., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглядаються теоретичні засади застосування інтроспективної методики протокол «міркуй уголос» у перекладознавстві, історія виникнення, а також практичні результати аналізу власного дослідження із застосуванням цієї методики. Залучення до участі в експерименті двох респондентів, що належать до різних груп, дозволило спостерігати на окремих прикладах досліджуваних аспектів – варіативності та номінації – різницю у виборі ними перекладацьких стратегій, а також знайти підтвердження творчій природі процесу перекладу.

Ключові слова: *варіативність, експериментальні методики, інтроспекція, номінація, протокол «міркуй уголос», ретроспекція, стратегії перекладу.*

Ковеза В. Ю., Ребрій А. В. Протокол «думай вслух» как способ изучения когнитивных механизмов перевода. *В статье рассматриваются теоретические основы использования интроспективной методики протокол «думай вслух» в переводоведении, история ее происхождения, а также практические результаты анализа собственного исследования с использованием этой методики. Привлечение к участию в эксперименте двух респондентов, принадлежащих к разным группам, позволило наблюдать на примерах вариативности и номинации разницу в выборе переводческих стратегий, а также найти подтверждение творческой природе процесса перевода.*

Ключевые слова: *вариативность, экспериментальные методики, интроспекция, номинация, протокол «думай вслух», ретроспекция, стратегии перевода.*

Koveza V. Yu., Rebriy O. V. Think-Aloud Protocol as a Method of Investigating Cognitive Mechanisms of Translation. *The article determines theoretical foundation for the use of the Think-Aloud Protocol introspective methodology in translation studies, its history, as well as the results of its implementation. The participation in the experiment of the two respondents belonging to different groups allowed to observe the difference in the applied translation strategies by analyzing such aspects as variation and nomination,*

and also to obtain evidence for the creative nature of translation process.

Key words: *experimental methodologies, introspection, nomination, retrospection, Think-Aloud Protocol, translation strategies, variation.*

Безперечним є факт, що переклад відноситься до ментальних процесів, що відбуваються у свідомості людини, і через це безпосереднє його спостереження не є можливим. Однак, упродовж останніх десятиліть у перекладознавстві було започатковано якісно новий підхід до вивчення перекладу як розумової діяльності – експериментальні дослідження когнітивних механізмів перекладу. Експериментальні техніки засновані на самоаналізі респондента, на фіксуванні ним у словесній формі – вербалізації – власного досвіду і міркувань щодо нього. Подальший аналіз таких зафіксованих даних дозволяє відстежити сутність і закономірності у процесі прийняття респондентом рішень для подолання певного роду проблеми.

Серед експериментальних методик, що здобули найширше застосування у перекладознавстві, особливе місце посідає інтроспективна методика протокол «міркуй уголос». Для нашого дослідження було обрано саме цей метод, оскільки за результатами попередніх досліджень [5; 6] він видається найперспективнішим з точки зору дослідження перекладу як розумової діяльності.

Актуальність роботи обумовлена зростаючим інтересом з боку світової спільноти вчених-перекладознавців до експериментальних технік як якісно нового, перспективного напрямку дослідження процесу перекладу, активною розробкою методологічних і наукових засад використання подібних методик у галузі перекладознавства, активним залученням фахівців до дискусій щодо результатів і методологічних рекомендацій з проведення інтроспективних досліджень.

Метою дослідження стало вивчення особливостей і закономірностей процесу перекладу як творчої розумової діяльності за допомогою експериментальної інтроспективної методики «протокол «міркуй уголос», виявлення характеристик, притаманних процесу перекладу у різних груп респондентів, зіставний аналіз і виділення спільних та відмінних рис у творчій перекладацькій діяльності респондентів.

Матеріалом дослідження є тексти перекладу двома респондентами одного й того ж тексту художнього жанру, а також протоколи їхньої вербалізації, що здійснювалась під час виконання завдання із перекладу.

Новизна роботи полягає у застосуванні експериментальної техніки при проведенні дослідження, а також у відході від класичного

методу дослідження перекладу як результату діяльності на користь вивчення його як власне ментального процесу.

Поняття експериментальних методик вже тривалий час відоме у психології як єдиний спосіб спостереження за психічними станами та внутрішніми процесами людської свідомості, максимально наближений до безпосереднього. Серед таких методик виділяють інтроспективні та ретроспективні.

Інтроспективні методики походять від поняття інтроспекції – спостереження за власними внутрішніми психічними явищами, самоспостереження [2, с. 418]. Застосування інтроспективних методик передбачає одночасність виконання завдання та вербалізації. Натомість, ретроспекція – це огляд минулих подій, звертання подумки до минулого, до своїх переживань, вчинків, дій [1, с. 704]. В разі використання ретроспективних методик, між завершенням діяльності та вербалізацією існує певний проміжок часу.

Протокол «міркуй уголос» є інтроспективною технікою, що, на відміну від ретроспективних, не пов'язана із втратою даних через забування респондентом деталей виконання діяльності. Цей метод виділяється вищою ефективністю і серед інших інтроспективних методик, наприклад, перевагою над дослідженнями із залученням групи респондентів є сприятливіші і зручніші умови проведення експерименту [7].

При застосуванні експериментальних методик перекладознавці виділяють три групи респондентів, що володіють особливими характеристиками: непрофесійні, напівпрофесійні та професійні перекладачі. У нашому експерименті брали участь представники двох останніх груп. При аналізі даних, отриманих в ході експерименту, було виявлено прояви цих рис.

Елемент хезитації під час прийняття рішень у протоколі напівпрофесійного перекладача мав прояв у:

- широкому використанні вставних модальних слів на зразок «схоже», «мабуть», «певно», займенників «якийсь», «такий» тощо;
- застосуванні вставних слів, що свідчать про причинно-наслідкові умовиводи, конструкцій із «отже», «тобто», «адже»;
- посилань на текст оригіналу для підсилення впевненості у власній правоті: «тому що, як сказано вище...», «нижче наявний жарт..., отже,...» тощо;
- використання умовного способу дієслова: «..підібрати слово, яке б позначало ...», «якби я могла побачити, про що йдеться...» тощо.

У протоколі професійного перекладача було виявлено такі характерні особливості, як:

- короткі, часто односкладні речення;
- постійне звертання до джерел додаткової інформації – словників, статей, схем, малюнків;
- ознаки механізації процесу перекладу.

Зіставний аналіз двох протоколів продемонстрував різницю щодо обсягу вербалізованої інформації: протокол напівпрофесіонала виявився значно довшим через надмірну деталізацію, що була відсутня у протоколі професіонала. До того ж, професійний перекладач значно частіше звертався до додаткових джерел, в той час як напівпрофесіонал у більшості випадків намагався встановити значення за допомогою контекстуальної здогадки та власних асоціацій.

При детальному аналізі протоколів увагу було сконцентровано на дослідженні двох аспектів – варіативності та номінації. Цей вибір обумовлений метою дослідити творчу природу процесу перекладу, адже ці явища передбачають вибір поміж низки можливих опцій та створення нових одиниць, що і є ознакою творчості.

Варіативність у лінгвістичному розумінні є здатністю мовної системи на усіх рівнях до змін і модифікацій [4, с. 28], або, простіше кажучи, можливістю висловити те саме різними способами. При аналізі протоколів було виділено численні випадки варіативності на різних мовних рівнях, перш за все, лексичному (*lumpy* – «горбкуватий», «твердий», «жорсткий») та граматичному (*kids were too loud* – «усі діти голосили», «стояв неймовірний галас»). Провідними мотивами при обранні певного варіантного відповідника, як правило, ставали міркування відповідності перекладу художньо-фантастичному жанрові тексту оригіналу (вибір на користь відповідника «цілитель» замість «аптекарь», «шаман», «медик», «доктор», «ескулап», «лічець»), відповідності нормам цільової мови (вибір між варіантами перекладу англійського займенника *you* – «Ви» та «ти»), а також особисті асоціації і уявлення перекладача (*happy* – «безтурботний», «сміхотливий»).

Номінація – процес створення, закріплення та розподілення найменування за різними фрагментами дійсності; значуща мовна одиниця, що створена у процесі називання [3, с. 336–337]. Випадки номінації у нашому дослідженні становили собою науковий інтерес через те, що переважна більшість таких одиниць належали до безеквівалентної лексики, а отже, вимагали від перекладача творчого підходу для подолання перекладацьких труднощів такого роду. Провідними способами перекладу таких випадків стали застосування різних видів транскодування (*Adrilankha* – «Адріланха») та калькування (*House of Dzur* – «Рід Дзур»). Іноді при перекладі застосовувалася прийом контекстуальної здогадки шляхом логічного умовиводу

(*cross-guard of the sword* – «рукоятка»). Широке використання транскодування обидва респонденти пояснили відсутністю достатньої кількості фонові інформації, що давала б змогу визначити конотативну частину змісту власних назв, а отже, у перекладі знайшло відображення лише денотативне – шляхом створення нових одиниць.

Протокол «міркуй уголос» виявився ефективним методом дослідження когнітивних процесів перекладу. Його застосування допомогло дослідити особливості протікання ментальних операцій під час виконання перекладацьких завдань у різних груп респондентів, а також здобути підтвердження творчої природи процесу перекладу.

Перспектива подальших досліджень у цій галузі вбачається у залученні більшої кількості респондентів і аналізі інших аспектів перекладу як творчої діяльності.

Література

1. *Большой психологический словарь* / [сост. Мецгерков Б., Зинченко В]. – М. : Олма-пресс, 2004. – 1098 с.
2. *Глоссарий психологических терминов* / [под. ред. Н. Губина]. – СПб. : Евразия, 2004. – 415 с.
3. Телия В. Н. Номинация / В. Н. Телия. // *Энциклопедический лингвистический словарь*. – М. : Просвещение, 1990. – 544 с.
4. Терещенко В. С. Языковая вариативность [Тез. докл] // *Всероссийная конференция «Проблемы вариативности в германских языках»*. – М. : МГУ, 1988. – С. 29–32.
5. Hansen G. *Experience and Emotion in Empirical Translation Research with Thinkaloud and Retrospection* / G. Hansen // *Meta*. – 2005. – №50. – P. 71.
6. Jääskeläinen R. *Focus on Methodology in Think-aloud Studies on Translating* / R. Jääskeläinen. // *Sonja Tirkkonen-Condit, Riitta Jaaskelainen. Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. – Joensuu: University of Joensuu, 2000. – P. 381.
7. Matrat C. M. *Investigating the translation process: thinking-aloud versus joint activity* / C. M. Matrat. – Delaware : University of Delaware, 2002. – 319 с.

УДК 82'25(477)-051

ГРИГОРІЙ МАЙФЕТ ЯК ТЕОРЕТИК ТА КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ

Козлова О. В., Кальниченко О. А. (доц.)

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

(кафедра теорії та практики перекладу)

Дослідження присвячене аналізу перекладознавчих праць теоретика та критика перекладу середини 20-х років ХХ ст. Григорія Майфета.

Ключові слова: *критика перекладу, Майфет, перекладознавство, рецензія*

Козлова Е. В., Кальниченко А. А. Григорий Майфет как теоретик и критик перевода. *Исследование посвящено анализу переводоведческих трудов теоретика и критика перевода середины 20-х годов ХХ в. Григория Майфета.*

Ключевые слова: *критика перевода, Майфет, переводоведение, рецензия*

Kozlova O. V., Kal'nychenko O. A. Hryhoriy Mayfet as a Theorist and Reviewer of Translation. *The research deals with the analysis of the papers on translation by Hryhoriy Mayfet, a theorist and reviewer of translation of the mid 1920s.*

Key words: *Mayfet, translation, translation reviewing, review*

Об'єктом дослідження став процес піднесення критики перекладу, поглиблення перекладознавчого аналізу в Україні в середині 20-х років ХХ сторіччя.

Предметом дослідження є вивчення теоретичних концепцій щодо критики перекладу та перекладознавчих думок Григорія Майфета.

Мета статті полягає в аналізі критичних праць Майфета, формулюванні основних перекладознавчих концепцій дослідника.

Актуальність роботи зумовлюється потребою вивчення основ української перекладознавчої думки 1920-х рр. минулого сторіччя, повернення імені видатного критика перекладної літератури Григорія Майфета.

Матеріалом для дослідження стали рецензії Г. Майфета на переклади творів художньої літератури та перекладознавчих праць (з таких періодичних видань як «Плужанин», «Червоний шлях», «Життя й революція», «Шевченко. Річник» та ін.)

Теоретичне значення роботи в тому, що її результати є внеском до перекладознавства, а саме його історії.

Практичне значення дослідження обумовлене можливістю використання отриманих даних у курсах з історії перекладу.

Наприкінці 20-х років минулого сторіччя відбулося піднесення українського художнього перекладу: значно розширилася географія перекладу, збільшилася кількість мов та літератур, які стали доступні читачеві. Разом із тим особливо актуальною стала теорія перекладу: істотне місце у дискусіях почали займати питання форми та змісту, поетичного збагачення мови, вірності перекладу. Ці процеси супроводжувалися й зростанням мистецтва критики. Головні зусилля критиків були зосереджені на оцінці відбору творів для перекладу, визначенні відповідності перекладу оригіналу в ідейному плані, роздумах про допустимість застосування тих чи інших художніх засобів порівняно з поетикою першотвору.

Серед критиків перекладної літератури середини 20-х років виділяється ім'я Григорія Майфета. Дослідника цікавило досить широке коло питань: у його творчому доробку знаходимо численні літературознавчі праці, статті-спостереження, де Майфет виявив себе серйозним теоретиком. Критик є автором таких відомих літературознавчих праць, як монографія про Павла Тичину «Матеріали до характеристики творчості П. Г. Тичини», праці «Природа новели» в двох томах.

Володіючи п'ятьма європейськими мовами, Григорій Майфет працював і над дослідженням перекладів. Для того, щоб визначити думки критика щодо мистецтва перекладу, нами було проаналізовано рецензії Майфета.

Взагалі перекладацькі праці Майфета можна поділити на 3 категорії:

- рецензії на переклади художніх творів (наприклад, переклад Л. Пахаревським та П. Майорським твору «Декамерон» Бокаччо, переклад К. Рубінським твору Золя «Щастя Ругонів», переклад М. Старицьким шекспірівського «Гамлета», переклад негрського роману Афіма Асанги, переклад книги Йозефа Рота «Отель Савой»);
- критика перекладознавчих праць (такі як рецензія на працю К.В.Г. Шольца «The art of translation» та О. Фінкеля «Теорія і практика перекладу»);
- дослідження перекладів з Шевченка (праці «Англійські переклади з Шевченка», де критик аналізує переклади, зроблені Е. Войнич; «Т. Шевченко в французькій інтерпретації», «Композиційна архітектоніка «Мені однаково» та її відтворення в німецькому й англійському перекладах»).

У своїх працях Григорій Майфет приєднується до дискусії про концепцію перекладу-стилізації, що її представником був Воло-

димир Державін та перекладу-аналогії, прибічником якої постав Олександр Фінкель, перекладознавчу працю якого зокрема й аналізує Майфет в одній із своїх рецензій («О. Фінкель. Теорія і практика перекладу»). Критик впевнений, що певні стилістичні перетворення неминучі в обох випадках, цілісне відтворення оригіналу неможливе [3, с. 250].

Цікаво зауважити, що аналізуючи переклади, Майфет використовує так звану «техніку ретельного прочитання», що полягає у коментуванні окремих фрагментів твору та визначенні їхнього значення з метою пояснити, чому саме таке слово вживає перекладач та який варіант є найкращим. Хоча й такий метод обминає частину семантичних, граматичних або стилістичних нюансів.

Г. Майфет розроблює перекладознавчий аналіз на загальних засадах формалізму, який віддає перевагу зовнішній формі твору. Майже в кожній рецензії Майфет зазначає, чи витриманий зовнішній вигляд оригіналу. Наприклад, щодо відповідності кількості рядків вірша оригіналу зауважує: «з таким збільшенням оригінальної кількості рядків можна було б погодитися лише за умови, що це зроблено з метою тої стилізації, яку обстоює В. М. Державін» [6, с. 92].

Роблячи деякі зауваження щодо перекладу М. Старицьким «Гамлета» Майфет зазначає, що «суворі межі метроряду не повинні послаблювати фонетичних норм: хист перекладача в тому й полягає, щоб, не порушувати їх, зберегти й ритмічну тканину» [1, с. 279].

Неодноразово у своїх критичних працях Майфет згадує та цитує думки К.В.Г. Щольца, а саме про те, що «переклад починається там, де зупиняється інтерпретація: можна говорити про переклад лише там, де відтворено дух оригіналу, поруч із думкою» [7, с. 173].

В одному із своїх етюдів (щодо праці Щольца) Майфет розмірковує над питанням про те, який переклад важчий – з близької мови чи навпаки, та додає, що «переклад з близької мови може здаватися тяжчий через такий фактор: читач жвавіше відчує невідповідність перекладу з близької мови», «раз мови близькі, то цим самим збільшується вимога до повноти відтворення» [6, с. 91].

Щодо стилістичних хиб у перекладах Григорій Майфет дотримується думки, що якщо автор твору й не є відмінним стилістом, це все одно не дає перекладачеві «права знижувати стилістичні якості оригінальної різноманітності до ступеня монотонії повтору» [2, с. 248].

Висловлюючи свої думки щодо мети перекладу, Майфет зазначає, що окрім копіювання та слугування лише вузько-утилітарній меті, метою перекладу є бути самостійною художньою одиницею. Ідеальним перекладом, на його думку, буде той, що поєднан в собі точність копії з самостійним художнім значенням [5, с. 22].

Цікаві міркування Григорія Майфета зустрічаємо у його рецензії на переклад книги Бокаччо «Декамерон». Переклад зроблений Л. Пахаревським та П. Майорським на українську мову з французького тексту (у перекладі Франциска Рейнара), а не з італійського оригіналу. І з цього приводу Майфет так пише про деякі недоліки в перекладі: «Ці шорстки місця справді є: не знижуючи вартості перекладу в цілому, вони перешкоджають йому бути значною літературною подією, примушують пожалкувати, що переклад зроблено не з італійського оригіналу... український переклад італійського оригіналу з французького перекладу, та ще такого видатного твору як «Декамерон», бренить непорозумінням» [4, с. 258]. В цій праці зазначають уваги розробки дослідника щодо ролі розділових знаків у перекладі, про значення відповідних пунктуаційних еквівалентів при переході з одної мовної системи в іншу. Пунктуаційні системи мов різняться (українська складніша за французьку, англійську та латинську), і цей момент потребує ретельного опрацювання.

Григорій Майфет досить багато уваги приділяв перекладам творів Шевченка. Підкреслює значення Шевченка в українській літературі, а неповне і не завжди точне відтворення думки у перекладі з Шевченка примушує критика ще раз оцінити «надзвичайну чіткість, що разом із стислістю характеризує поетичну мову Шевченка» [7, с. 173].

Підбиваючи підсумки, слід сказати, що дослідження перекладів, проведені Григорієм Майфетом, відіграли важливу роль у становленні української теорії перекладу, української критики перекладу, а також українського шевченкознавства. Тому повернення імені цього автора та дослідження його праць є сьогодні необхідним. Перспективу роботи становить подальше вивчення перекладознавчого доробку Григорія Йосиповича Майфета.

Література

1. [Рецензія] // Червоний шлях. — 1929. — № 5–6. — С. 277–280. — Рец. на кн.: Шекспір В. Гамлет / пер. М. Старицького; ст. С. Родзевича; ред. ст. й прим. А. Ніковського. — [X.]: Книгоспілка, [1928]. — XXXVIII, 192, XXXIV с. 2. [Рецензія] // Червоний шлях. — 1929. — № 8–9. — С. 247–253. — Рец. на кн.: Золя Е. Твори. Т. 1: Щастя Ругонів: роман / пер. К. Рубінський, [вступ. ст. В. Державіна]. — [X.]: ДВУ, 1929. — XLVI, 348 с. 3. [Рецензія] // Червоний шлях. — 1929. — № 12. — С. 249–253. — Рец. на кн.: Фінкель О. Теорія і практика перекладу / О. Фінкель. — X. : ДВУ, 1929. —

168 с. 4. [Рецензія] // Червоний шлях. – 1930. – № 2. – С. 252–258. – Рец. на кн.: Боккаччо Дж. Декамерон / пер. Л. Пахаревського та П. Майорського ; ред. С. Родзевича та П. Мохора ; вступ. ст. В. Державіна. – [Харків]; ДВУ, 1929. – Ч. 1. – XXXI, 408 с.; Ч. 2. – 334 с. 5. Англійські переклади з Шевченка // Плужанин. – 1927. – № 5. – С. 19–22. 6. З уваг до теорії перекладу // Критика. – 1928. – № 3. – С. 84–93. – Рец. на кн.: Scholz K.W.H. The art of translation. – Philadelphia, 1918. – 70 р. 7. Т. Шевченко в французькій інтерпретації // Життя й революція. – 1928. – № 3. – С. 169–173.

УДК 378:37.032+316.46

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У МАШИНОБУДУВАННІ

Кошляр Д. В., Мирошніченко В. М. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»*

(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

Досліджено проблеми науково-технічної термінології на прикладі субмови машинобудування. Розглянуто основні теоретичні аспекти поняття «термін», його мотивацію та головні труднощі перекладу, зокрема, омонімію термінів та міжмовну трансформацію.

Ключові слова: *термін, мотивація терміну, субмова машинобудування, труднощі перекладу термінології, омонімія термінів, міжмовна трансформація.*

Кошляр Д. В., Мирошніченко В. М. Особенности формирования, функционирования и перевода на украинский язык англоязычных терминов в машиностроении. *Изучены проблемы научно-технической терминологии на примере субъязыка машиностроения. Рассмотрены основные теоретические аспекты понятия «термин», его мотивация и основные трудности перевода, в частности, омонимия терминов и межъязыковая трансформация.*

Ключевые слова: *термин, мотивация термина, субъязык машиностроения, трудности перевода терминологии, омонимия терминов, межъязыковая трансформация.*

Koshliar D. V., Myroshnychenko V. M. Peculiarities of Formation, Functioning and Translation into Ukrainian of English Terminology in Mechanical Engineering. *The article deals with the problems of scientific and technical terminology within the mechanical engineering sublanguage. The notion of «term», its motivation, and the main problems of terminology translation, among them term homonymy and interlingual transformation, are analyzed.*

Key words: *term, term motivation, mechanical engineering sublanguage, problems of terminology translation, term homonymy, interlingual transformation.*

На сучасному етапі розвитку науки і техніки у світі постійно зростає потреба спілкування у різних сферах людської діяльності. В більшості випадків таке взаємне спілкування стає можливим саме завдяки перекладу. І саме переклад науково-технічної літератури по праву займає почесне місце серед інших, адже науково-технічний прогрес вносить значні зміни не лише у розвиток суспільства, а і в мовну картину світу. Одна з найістотніших змін полягає у тому, що переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, і доля термінів у лексичному складі мови стрімко зростає. Таким чином виникає нагальна проблема вдосконалення системи передавання та обробки інформації, тому цілком природно, що лінгвісти надають велике значення вивченню закономірностей утворення термінів, їх структури та семантики, аспектам упорядкування, питанням перекладу, розглядають термінологію як важливу частину сучасної літературної мови.

Вибір конкретного матеріалу для нашої роботи – термінів субмови машинобудування – пояснюється тим, що в лінгвістичному плані саме в текстах подібної направленості найбільш яскраво проявляються всі особливості структури субмов науки: чіткість, логічність, функціональна спрямованість викладу, відносна кінцівка, формальна обмеженість та ін.

Актуальність роботи зумовлена загальною тенденцією в сучасній лінгвістиці до вивчення термінології як системи та визначення її місця в структурі мови. Існує необхідність дослідження термінологічної лексики галузі машинобудування з огляду на недостатнє її вивчення в науковій літературі і невелику кількість спеціальних ґрунтовних досліджень.

Об'єкт дослідження: англійська термінологія субмови машинобудування.

Предмет дослідження: особливості формування, функціонування та перекладу термінів на прикладі зазначеної галузі.

Мета роботи полягає у вивченні теоретичних аспектів науково-технічних термінів, а саме питання визначення терміну, його моти-

вація, міжмовні трансформації при перекладі та основні проблеми із якими найчастіше зустрічається перекладач.

Перш за все постає питання визначення терміну. Найчастіше терміном називають слово, словосполучення або просто мовний знак, що репрезентує наукове поняття спеціальної, професійної сфери знань та співвідноситься із іншими термінами всередині даної сфери термінології.

Але багато сучасних дослідників відійшли від такого консервативного розуміння поняття терміну, і визначають його як слово або словосполучення, одне або декілька значень яких є спеціальними. Таке розуміння ґрунтується на полісемії та передбачає, що слово в одному зі своїх значень належить літературній нормі, а в іншому одній або декільком терміносистемам.

Тож термін не перестає бути терміном, якщо його знатимуть не лише фахівці у певній галузі, і теоретично кожне слово може бути терміном, але воно стає ним тільки за умови актуалізації – виведення його із лексико-семантичної системи загальнолітературної мови і включення в систему термінів.

При розгляданні процесу термінологізації в лінгвістичному плані привертає увагу та обставина, що для номінації спеціального поняття, як правило, не створюються нові мовні знаки, а використовуються наявні у загальній мові одиниці. Використання мовних знаків для передачі термінованих понять через надання їм нового, спеціального значення відбувається через мотивацію. Вона являє собою вибір для номінації науково-технічного поняття такого мовного знака, термінологічне значення якого мало б спільні риси із вихідною семою, що надається знакові при термінологізації [1, с. 89]. Таким чином мотивація допомагає зрозуміти та пояснити фактори первісно незрозумілі, створюючи асоціації за формою, кольором, фактурою, розміром тощо [1, с. 93].

Існують різні класифікації термінів за ступенем мотивованості.

1) **мотивовані терміни**, структура яких відбиває основні відмінні риси поняття;

Так в субмові машинобудування мотивовані терміни існують завдяки асоціативним зв'язкам, на основі яких реалізуються такі мовні феномени, як метафора, метонімія, перенесення номінації за функцією.

Метафора за своєю суттю є прихованим порівнянням [2, с. 95]. У субмові машинобудування властива наявність антропоморфних метафор, похідних термінів від назв одягу та їжі, зоонімів. Наприклад:

- *mouth* «рот» (людини) – *mouth* «зів» (субмова машинобудування);
- *head* «голова» (людини) – *head* «голівка» (субмова машинобудування);

- *nose* «ніс» (людини) – *nose* «виступ» (субмова машинобудування);
- *jaket* «жакет» (одяг) – *jaket* «сорочка» (субмова машинобудування);
- *sar* «кепка» (одяг) – *sar* «кришка» (субмова машинобудування);
- *roll* «рулет» (їжа) – *roll* «рулон, валик» (субмова машинобудування);
- *feather* «перо» (у птахів) – *feather* «призматична шпонка» (субмова машинобудування);
- *sock* «півень» – *socks* «конічні вентиля» (субмова машинобудування).

Метафори у субмові машинобудування допомагають уявити конструкцію технічного пристрою або деталі. Вони конкретизують суттєві ознаки названого поняття, сприяють його осмисленню з боку адресата.

Метонімія у терміносистемі галузі машинобудування виражається у перенесенні назви цілого на частину і навпаки, а також перенесення загальної назви технічного процесу на його складові [2, с. 196]. Наприклад:

- *foot* «ніжка» – *foot* «опорна поверхня»;
- *function* «функція» – *function* «функціональна група»;
- *hand* «механічна рука» – *hand* «робітник».

2) немотивовані терміни, значення яких не можна вивести зі значення терміноелементів, що входять до них, або зовсім не визначається структурою терміна. До їх складу входять такі номінації, для яких з точки зору синхронії є невідомим мотив їх утворення [5, с. 63].

В субмові машинобудування група немотивованих термінів є незначною. Немотивовані терміноодиниці відзначаються тим, що це майже завжди запозичення з інших мов або терміни-кальки. Зустрічаються також немотивовані терміни, які виникли на основі власних імен шляхом метонімічного перенесення. Наприклад:

- *ampere* «ампер»;
- *volt* «вольт»;

3) частково мотивовані терміни, де тільки частина терміноелемента відбиває ознаки поняття [4, с. 117].

Феномен часткової мотивації існує переважно на ранніх етапах формування терміноодиниць. Визначаючи нове явище дослідники можуть назвати його за якою-небудь випадковою ознакою. Ця номінація буде існувати до переосмислення феномена, в результаті якого виникне новий термін. Він і буде відбивати місце зазначеного явища в системі наукових понять [1, с. 90].

Часткова мотивація в субмові машинобудування реалізується в синонімічних назвах. Так термін зазначеної галузі *constant discharge pump* «насос з постійними витратами» має дериваційну парадигму: *constant displacement pump, constant flow pump, constant volume pump*. Кожна з наведених терміноодиниць вміщує в собі власне поняття,

хоча всі вони семантизують один предмет. Це пояснюється тим, що при номінації предмет характеризували з різних боків в залежності від власних уподобань.

Феномен мотивації має велике значення для тлумачення термінів субмови машинобудування і, відповідно, для їх перекладу.

Переклад термінології здійснюється різними прийомами, а саме за допомогою таких міжмовних трансформацій як лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні.

Лексичні трансформації. Одним з найпростіших прийомів перекладу терміна є прийом транскодування, тобто побуквенна чи фонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Даний прийом рідко застосовують в практиці технічного перекладу. Наприклад:

- *laser* «лазер»
- *diode* «діод».

При перекладі способом транслітерації не слід забувати й про «хибних друзів перекладача», транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих викривлень смислу. Наприклад:

- *design* «конструкція, побудова» (а не дизайн, тобто зовнішній вигляд)
- *garage* «станція технічного обслуговування» (а не тільки гараж)
- *piston* «поршень» (а не пістон)

Калькування – передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів. Наприклад:

- *worm shaft* «черв'ячний вал»
- *band-separator* «стрічковий сепаратор»

Опис значення. Такий прийом застосовується при перекладі новітніх авторських термінів-неологізмів. Наприклад:

- *rabbit* «газодифузійне розділення ізотопів з частковою рециркуляцією»

Лексико-семантичні та лексико-граматичні трансформації.

У випадку, коли словник не дає точного еквівалента тому чи іншому терміну, або ж коли застосування калькування, транслітерації чи описового перекладу недоречне, можливими також є інші прийоми перекладу, такі як конкретизація, генералізація, експлікація та інші.

Конкретизація – процес, при якому слово ширшої семантики замінюється словом вужчої семантики.

Наприклад, слово *unit* може відноситися до різних ситуативних умов, і в значній мірі упорядковується контекстом.

– *unit* «секція, модуль, одиниця виміру, кіловатт-година та ін.»

Генералізація – процес, при якому слово вузчої семантики замінюється словом ширшої семантики. Наприклад:

– *edge-type filter* «щілинний фільтр»

Деякі інші трансформаційні прийоми перекладу термінів вимагаються в тих випадках, коли значення того чи іншого терміну для української мови являється новим.

Скажімо, в англійському тексті є терміни, переклад яких не зареєстрований галузевими англо-українськими словниками. Наприклад, термін *field time of the camera*. Оскільки мова йде про роботу камери з отримання сигналів від об'єкту, що знімається, можна зробити висновок, що *field time* – це «час, протягом якого камера отримує сигнал від об'єкта», «час зйомки». В цілому для перекладу терміна *field time of the camera* краще за все підходить існуючий в українській мові термін «такт камери». Збереження при перекладі цього терміну буде означати, що перекладач скористається прийомом логічної синонімії.

Експлікація – коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом (словосполученням), яке передає його значення.

Наприклад термін *localized filter* в деякому контексті неможливо перекласти як «локалізований фільтр» чи «місцевий фільтр» через правила сполучуваності слів в українській мові. Тож цей термін довелося б перекласти як «фільтр, який працює в рамках кожної точки».

Компресія – більш компактне викладення думок завдяки випускненню зайвих елементів та позамовного контексту. Наприклад:

– *wear transition* «перехід від одного виду зношення до другого»

Інверсія – це зворотній порядок слів, для привернення уваги до конкретних елементів. Наприклад:

– *spring-engaged piston* «поршень, притиснутий (до дисків) пружинами»

Але переклад терміна далеко не завжди є простою заміною слова мови оригіналу словом в мові перекладу. Лише в ідеалі термін є однозначним і не має синонімів та конотацій. Таким чином головною проблемою перекладу науково-технічних термінів є їх багатозначність та омонімія. Серед мовознавців немає єдиної думки щодо розмежування цих двох понять. Більшість вчених схиляється до тієї точки зору, що омонімами є однакові за формою слова, які раніше були різними, але внаслідок історичного розвитку співпали, а всі інші випадки, коли форма слів з різним значенням збігається, називається полісемією або багатозначністю.

Підводячи *підсумки* дослідження, хотілося б зауважити, що перш за все, аби уникнути неправильного вибору варіанта перекладу нау-

ково-технічного терміна необхідно добре знати ту галузь науки, якої стосується переклад, розуміти зміст терміну англійською мовою і знати термінологію рідної мови, тобто важливими є фонові знання перекладача. Стосовно терміну, то окрім того, що було вказано у статті раніше, надзвичайно важливе значення має його взаємодія із контекстом, адже значення терміну обумовлене конкретною тематикою самого тексту оригіналу, а механічне заучування термінів може привести до значних помилок у перекладі.

Перспективно подальшого дослідження є розгляд системності термінознавства та терміносистеми, а також структурно-семантичних особливостей науково-технічних термінів, з метою кращого їх тлумачення та перекладу.

Література

1. Ахманова О. С. *Очерки по общей и русской лексикологии* / О. С. Ахманова. — М. : Учпедгиз, 1957. — 295 с.
2. Даниленко В. П. *Русская терминология. Опыт лингвистического описания* / В. П. Даниленко. — М. : Наука, 1977. — 245 с.
3. Кочерган М. П. *Вступ до мовознавства* / М. П. Кочерган. — К. : Академія, 2002. — 367 с.
4. Олійник І. В. *До проблеми мотивованості терміна (на матеріалі англо-французьких відповідностей термінології телекомунікації)* / І. В. Олійник // *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. — К. : КНЛУ, 2002. — № 6. — С. 115–118.
5. Подолкова С. В. *Термінологія як засіб вираження комунікативності в текстах науково-технічної реклами* // *Філологічні студії*. — Луцьк : Волин. держ. ун-т імені Л. Українки, 2000. — № 2. — С. 87–91.
6. *Методичний посібник. Переклад термінології у галузі машинобудування*. — Х. : НТУ «ХПІ», 2007. — 76 с.
7. *Англо-русский словарь по машиностроению и автоматизации производства*. — М. : Руссо, 1997. — 1005 с.
8. *Краткий иллюстрированный русско-английский словарь по машиностроению*. — М. : Русский язык, 1980. — 223 с.

УДК 811.111'255:001.4

**СТРУКТУРНІ І МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ
ТА УКРАЇНСЬКОМОВНИХ АНОТАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙ
У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ ЯК ЧИННИКИ ЇХ ВРАХУВАННЯ
ПРИ ПЕРЕКЛАДІ**

Левчук І. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглядаються порівняльні особливості англomовних та українськомовних анотацій дисертацій у галузі психології. Наводяться результати порівняльного аналізу структурних та мовних особливостей згаданих анотацій.

Ключові слова: *анотація, дисертації у галузі психології, мовні особливості, структурні особливості.*

Левчук И. В., Черноватый Л. Н. Структурные и языковые особенности англоязычных и украиноязычных аннотаций диссертаций в области психологии. *Рассматриваются сравнительные особенности англоязычных и украиноязычных аннотаций диссертаций в области психологии. Представлены результаты сравнительного анализа структурных и языковых особенностей указанных аннотаций.*

Ключевые слова: *аннотация, диссертации в области психологии, языковые особенности, структурные особенности.*

Levchuk I. V., Chernovaty L. M. Structural and Linguistic Peculiarities of English and Ukrainian PhD (Psychology) Theses Abstracts. *The paper deals with the comparative peculiarities of English and Ukrainian PhD (Psychology) theses abstracts. It presents the results of a comparative analysis aimed at establishing structural and linguistic peculiarities of the abovementioned abstracts.*

Key words: *abstract, PhD thesis in Psychology, linguistic peculiarities, structural peculiarities.*

Як уже згадувалося у наших попередніх роботах [7, с. 356], англomовна анотація змісту автореферату дисертації є її важливим компонентом. В ідеалі вона має відповідати за формою та змістом аналогічним анотаціям дисертацій, підготовленим в англomовних країнах, аби забезпечити її позитивне сприйняття адресатами. Однак англomовні анотації авторів українських дисертацій досі не аналізувалися, а тому їй важко було сформулювати висновки щодо їх відповідності мінімально прийнятним вимогам у міжнародній практиці. Це й пояснює *актуальність* та *новизну* даного дослідження.

За результатами нашого аналізу ступеня відповідності англомовних текстів перекладу (ТП) текстів оригіналів (ТО) українською мовою в десяти дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук [6, с. 360; 7, с. 36–37], встановлено низку проблем із ступенем відповідності ТО українською мовою та англомовного ТП. Зокрема, зловживання послівним перекладом спричинює неприродність більшої частини анотацій з точки зору очікувань адресатів-носіїв англійської мови й стало джерелом інших проблем, що розглядаються далі. Ступінь смислової еквівалентності ТО і ТП є неповним з причини відсутності деяких елементів смислу ТО в ТП, невмотивованого додавання елементів смислу, відсутніх у ТО, або зміни смислу слів і словосполучень ТО при їх перенесенні у ТП. Неповним є й ступінь функціональної еквівалентності ТО і ТП, що частково пояснюється невірно вибраною стратегією перекладу, так само як і ступінь адекватності передачі інтенції автора ТО в ТП з врахуванням розбіжностей соціокультурних та предметних потенціалів автора ТО і адресата ТП.

Проведений нами аналіз дозволяє також зробити висновок про неповну еквівалентність згаданих анотацій з точки зору відповідності мовного оформлення ТП мовним і мовленнєвим нормам МП; ступеня коректності використаної термінології; відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту, характерним для відповідної сфери спілкування мовою оригіналу (МО); обґрунтованості використаних способів і прийомів перекладу; ступеня відповідності ТП комунікативній ситуації (очікуванням адресатів); недостатньої відповідності ТП вимогам замовника.

Таким чином, тема нашого дослідження є не тільки актуальною, а й перспективною, зважаючи на необхідність розробки методики навчання аспірантів та магістрантів фахового складання анотацій наукових текстів та їх перекладу англійською та українською мовами. Ефективність же згаданої розробки суттєвим чином залежить від усвідомлення розробниками структурних та мовних особливостей анотацій у згаданих мовах.

Відповідно, *об'єктом дослідження* були тексти анотацій наукових текстів українською та англійською мовами, а *предметом* – структурні та мовні особливості згаданих анотацій і способи їх врахування у процесі перекладу англійською та українською мовами відповідно. Зважаючи на рамки статті, зосередимось тут лише на згаданих особливостях.

Метою дослідження було встановлення структурних та мовних особливостей англомовних та українськомовних анотацій дисертацій у галузі психології з метою їх врахування у навчанні майбутніх

перекладачів. Для досягнення згаданої мети слід було розв'язати низку **завдань**:

- 1) обрати галузь проведення дослідження;
- 2) відібрати найбільш типові анотації у вибраній галузі англійською та українською мовами і визначити принципи їх подальшого аналізу;
- 3) провести порівняльний аналіз відібраних анотацій для встановлення їх структурних та мовних особливостей;
- 4) зробити висновки на основі проведеного аналізу;
- 5) розробити методичні рекомендації по застосуванню одержаних результатів у змісті навчання майбутніх перекладачів.

Матеріал дослідження. Корпус аналізу склав 10 найбільш типових для даної галузі англомовних та 10 україномовних анотацій загальним обсягом близько 30000 друкованих знаків (детальніше див [6]).

Проаналізовані нами англомовні анотації мають такі структурні характеристики: обсяг – 1488-2833 знаки без пробілів (1709-3302 знаки з пробілами), тобто 222-470 слів, 1-4 абзаци, 23-43 рядки та 10-19 речень.

Функції абзаців. У чотирьохабзацній анотації перший абзац окреслює загальну тему дослідження та наводить обґрунтування його актуальності. Другий та третій абзаци (там, де вони наявні) повідомляють про методи та етапи дослідження. В останньому наводяться дані про результати дослідження та їх потенційне практичне застосування.

Функцією заголовка є наведення інформації стосовно теми дисертаційної роботи та її автора (*Sherri L. Franklin-Guy. The interrelationships among written language ability, self-concept, and epistemological beliefs*). У підзаголовку наводяться технічні дані: науковий ступінь, на який претендує здобувач; галузь науки; організація, де підготовлена дисертація; рік підготовки (*A dissertation submitted to the College of Health Professions and the faculty of the Graduate School of Wichita State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, July 2006*).

Функції речень. Перше речення окреслює загальну проблематику дослідження (*Three studies investigated...; While this is virtually a truism to...; In a series of studies during a ... period...was explored; Although extensive research has been conducted...; The purpose of my research study was...*).

Друге, третє та четверте речення несуть головне смислове навантаження, а їх функцією є ознайомлення з методами дослідження та процедурою його проведення (*administered a series of tasks that assessed...; Data were analyzed using...; Data were collected through...*;

I develop and defend; In the first part of the dissertation...; Participants reported...).

Функціями наступних речень, крім останнього, є ознайомлення з етапами дослідження та виклад його результатів (*Participants' perceptions were viewed through the theoretical frameworks of appreciative inquiry...; In the final part of the dissertation...; General results imply that...; It demonstrates that...; Results of the analyses indicated...; The findings suggest that (smth.) is essential*).

Останнє речення підсумовує проведене дослідження і пояснює його важливість для подальших розвідок (*The research has pioneered...; I hope that...; I suggest possible strategies for future research; the findings from this study can contribute to...; The significance of these results, including implications for... are discussed*).

Проаналізовані україномовні анотації мають такі структурні характеристики: обсяг – 682-1585 знаків без пробілів (765-1813 знаки з пробілами), 80-228 слів, 3-8 абзаців, 14-29 рядків та 6-12 речень. Таким чином, першою очевидною розбіжністю оформлення англійських та україномовних анотацій у галузі психології є досить суттєва різниця у їх обсязі. В той час як середній обсяг англійських анотацій складає 16 речень (спостерігалось два випадки наявності 19 речень), то в україномовних анотаціях середня кількість речень становить дев'ять (у двох випадках таких речень було лише шість).

Функції заголовка та підзаголовка в обох мовах загалом збігаються (повідомлення прізвища автора дисертації і теми дисертаційної роботи, наведення технічних даних: науковий ступінь, на який претендує здобувач; галузь науки; номер і назва спеціальності; організація, в якій підготовлена дисертація; місто та рік підготовки). З іншого боку, в англійських країнах відсутня жорстка стандартизація викладу згаданої інформації, навіть в межах однієї й тієї ж країни, чи навіть одного й того ж університету. Наприклад, в університеті штату Канзас, розташованому у м. Вічита, знаходимо приклад достатньо розгорнутого заголовка і підзаголовка:

Franklin-Guy, Sherri L. The interrelationships among written language ability, self-concept, and epistemological beliefs. A dissertation submitted to the College of Health Professions and the faculty of the Graduate School of Wichita State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, July 2006.

Тут ми бачимо прізвище автора дисертації, тему дисертаційної роботи, назву підрозділів, на розгляд яких подана дисертація, назву університету, ступінь, на який претендує здобувач, назва процедури, що є складовою ширшого процесу (*in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy*) і дату подання роботи на розгляд.

З іншого боку, в межах цього ж університету зустрічаються й значно відмінні за структурою заголовки та підзаголовки анотацій. Наприклад:

Sheppard, David D. Understanding how highly involved minority parents sustain their involvement in their child's education. Thesis (Ph.D.) – Wichita State University, College of Education, Dept. of Educational Leadership, May 2007.

Або:

Shaikh, Audrey Dawn. Psychology of onscreen type: investigations regarding typeface personality, appropriateness, and impact on document perception. Thesis (Ph.D.) – Wichita State University, College of Liberal Arts and Sciences, Dept. of Psychology, May 2007.

Як бачимо, тут хоча й наявна майже та сама інформація, що й у першому варіанті, але подається вона у скороченому вигляді. Крім того, сама дисертація називається у британській традиції (*Thesis*), на відміну від американської традиції (*dissertation*) у першому прикладі. Приблизники британської традиції та другої моделі репрезентації дисертації спостерігаються і в інших американських університетах, наприклад у пенсільванському та у клівлендському:

Simpson-McCleary, Katrina A. Gender Education and Training in Doctoral Level Psychology: An Exploratory Investigation. Thesis (PhD) – Indiana University of Pennsylvania, August, 2008.

Johnson, Audene Harvey. Minority Recruitment at School Psychology Graduate Programs. Thesis (PhD) – Indiana University of Pennsylvania, December 2008.

Wheatley, Margaret Ann. Personal characteristics, chronic stress, and depressive symptoms in midlife African-American women. Thesis (Ph.D.) – Case Western Reserve University, Nursing, 2009.

Те ж бачимо і в канадському університеті:

Camilleri, Joseph Anthony. The psychology of partner sexual coercion. Thesis (Ph.D.) – Queen's University, Kingston, Ontario, Canada, July, 2008.

Інші американські університети (наприклад, університет Цинциннаті) схилиються до першої моделі:

Gregory S. Johnson. On the Relationship between Psychology and Neurobiology: Levels in the Cognitive and Biological Sciences. A dissertation submitted to the Division of Research and Advanced Studies of the University of Cincinnati in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctorate of Philosophy (Ph.D.) in the Department of Philosophy of the College of Arts and Sciences, 2007.

Схожа структура спостерігається у новозеландському університеті:

Webber Simon James. Psychological Time: The effect of task complexity upon the human estimation of duration. A thesis submitted in partial fulfillment

of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy at the University of Waikato, 2007.

Фактично те ж – і в англійському університеті:

Roland S. Persson. The Subjectivity of Musical Performance: An Exploratory Music-Psychological Real World Enquiry into the Determinants and Education of Musical Reality. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at the University of Huddersfield, School of Human and Health Sciences, England, October 1993.

Відмінностями між підзаголовками українських та англійських анотацій дисертацій є відсутність в англійських підзаголовках номера спеціальності (вірогідно, такі номери взагалі не існують, в усякому разі, на рівні захисту дисертацій), а також назви спеціальностей взагалі (у проаналізованих анотаціях така назва зустрілася лише в одній анотації – *Nursing*).

Функції абзаців анотацій в обох мовах загалом збігаються. У третьому абзаці (першими двома є заголовок та підзаголовок) коротко окреслюється загальна проблематика дослідження. Наступні абзаци, крім останнього, наводять дані про хід дослідження, його методи, результати та їх подальше практичне застосування. З іншого боку, в англійських анотаціях взагалі відсутній перелік ключових слів.

Функції речень в межах анотацій загалом збігаються. Перше речення окреслює загальну проблематику дослідження (*У дисертаційному дослідженні дається...; Дисертація містить теоретичне та емпіричне дослідження...; В дисертаційній роботі досліджується...; Дисертація присвячена дослідженню...*). Функціями другого та інших речень, крім останнього, є ознайомлення з методами та процедурою проведення дослідження; тут також подається виклад результатів та здобутків, отриманих в ході дисертаційного дослідження; коротко окреслюється імовірність їх подальшого застосування на практиці (*Експериментально досліджені особливості...; Показана роль...; Виявлено, що...; Описано та впроваджено...; Проаналізовано результати...; Висвітлено основні підходи...; Розглядаються також чинники...; Розроблено...; На основі отриманих даних були розроблені...; Розглядається можливість використання отриманих результатів...; Отримані результати дозволили сформулювати рекомендації*).

Припускаючи те, що сучасні англійські та українські дисертації у галузі психології можуть відрізнятися не тільки у структурному, але й у мовному аспекті, ми проаналізували згадані вище анотації з точки зору їх мовних особливостей. Ступінь збігу та розбіжностей англійських та українських варіантів анотацій визначався за наперед визначеними параметрами, які були відібрані за результатами аналізу спеціальної літератури [1; 3; 4; 5; 8].

У проаналізованих анотаціях середня кількість простих речень (у тому числі у складі складних) в англомовній анотації складає 27 (причому окремих простих – 50 %), а відповідний показник в україномовній анотації – 20 (окремих простих – 56 %). Важливою ознакою побудови англомовних анотацій є оформлення речень за схемою «суб'єкт – предикат – об'єкт» (74 %), на відміну від українських – 25 %. Англомовні автори надають значну перевагу вживанню складнопідрядних речень у своїх анотаціях (37 %). Однак застосування пасивних конструкцій в анотаціях англійською мовою та в україномовних анотаціях є приблизно однаковим і складає близько 25 %.

Різниця в діапазоні форм виду та часу в англійській мові порівняно з українською ускладнила порівняння мовних особливостей різномовних анотацій між собою. Однак слід відзначити, що загалом цілком обґрунтована перевага при анотуванні обома мовами віддавалася формам *теперішнього і минулого часу*: в англомовних анотаціях кількісні показники в середньому становили 42 % для *Present Indefinite* та 52 % для *Past Indefinite*, у тих реченнях, де йдеться про процедуру та методи дослідження; а в україномовних анотаціях – 30% та 20% для *теперішнього і минулого часу* відповідно.

Цікавою для розгляду є модальність текстів анотацій обох мов. Для позначення модальності в англійській мові, як відомо, існує спеціальна категорія дієслів. В розглянутих англомовних анотаціях їх кількість була відносно незначною (11 %). В українській мові модальні дієслова-відповідники англійських на позначення можливості, необхідності, ймовірності, бажаності в поєднанні з інфінітивом утворюють у реченні складений дієслівний присудок [2]. Крім того, морфологічним ядром категорії модальності в українській мові є спосіб дієслова, переважно умовний. Серед розглянутих анотацій не було виявлено жодного випадку модальності, описаної вище.

Україномовні анотації характеризуються вищим ступенем термінологічної щільності речень (45%), у порівнянні з англомовними – 32%, що можна пояснити більшим обсягом останніх. Середній показник вживання в україномовних анотаціях дієприкметникових, дієприслівникових та інфінітивних зворотів не становить і одного випадку з десяти розглянутих (0,7 та 0,4 відповідно). Незначним також є застосування засобів когезії тексту – в середньому 4 випадки, на відміну від англомовних анотацій – 13 випадків.

Порівнюючи вживання означень та атрибутивних сполук у текстах анотацій двох мов, слід зауважити, що серед англійських означень домінують іменникові, займенникові та прикладки (48 %), а серед українських – (діє)прикметникові (88 %). Хоча у застосу-

ванні атрибутивних сполук як в англомовних, так і в україномовних анотаціях перевага надається двоелементним та триелементним, проте в англомовних анотаціях спостерігається наявність конструкцій з більшою кількістю елементів (найбільша з яких становить сім елементів).

Серед засобів компресії тексту в анотаціях обох мов спостерігаємо переважання однорідних членів (57 % в англомовних та 51 % в україномовних анотаціях). Крім того, значний відсоток складають компоненти інших знакових систем (11 % та 7 % відповідно) та складні слова (15 % та 14 %). Більш того, в україномовних анотаціях компресія тексту нерідко досягається шляхом застосування абрєвіатур (14 %), тире та лапок (по 9 %).

Викладені вище результати дослідження, не претендуючи на остаточні висновки, можуть враховуватися при розробці методики навчання аспірантів і майбутніх перекладачів складанню та перекладу анотацій наукових текстів.

Перспективу дослідження вбачаємо у розширенні бази даних дослідження та збільшенні кількостей наукових галузей, що підлягають аналізу.

Література

1. Алексеева И. С. *Введение в переводоведение* : [учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. завед.] / И. С. Алексеева. — М. : Академия, 2004. — 352 с.
2. Бондар О. І. *Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія* : [навчальний посібник для вищих закладів освіти] / Бондар О.І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. — К. : Академія, 2006. — 367 с.
3. Вейзе А.А. *Реферирование текста* / А.А. Вейзе. — Минск : БГУ, 1978. — 428 с.
4. Григоров В. Б. *Как работать с научной статьей* : [пособ. по англ. яз.] / В.Б. Григоров. — М. : Высш. шк., 1991. — 201 с.
5. Ковальчук Т.И. *Лингвистические характеристики реферативного жанра и обучающий потенциал реферирования* / Т. И. Ковальчук. — К. : Наукова Думка, 1980. — 27 с.
6. Левчук І. В. *Особливості перекладу (англійською та українською мовами) анотацій дисертацій у галузі психології та їх врахування у навчанні майбутніх перекладачів: Дипломна робота на здобуття ступеня магістра іноземної філології: спец. 8.030507 «Переклад»* / І. В. Левчук. — Х.: ХНУ імені В. Н. Ка-

разіна, 2012. – 142 с. 7. Черноватий Л. М., Стратегії перекладу і ступінь еквівалентності тексту оригіналу та тексту перекладу в анотаціях авторів українських дисертацій / Л. М. Черноватий, І. В. Левчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – Вип. 26. – С. 356–360. 8. Черноватий Л. М. Рекомендації по аналізу перекладів анотацій авторефератів в курсових роботах / Л. М. Черноватий. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, кафедра теорії та практики перекладу англійської мови, 2011. – 20 с.

УДК 811.111'255:001.4

СТУПІНЬ ВІДПОВІДНОСТІ ТЕКСТІВ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ В АНГЛОМОВНИХ АНОТАЦІЯХ АВТОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ У ГАЛУЗІ ЗООЛОГІЇ

Лібіна О. Є., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Досліджуються десять україномовних анотацій авторефератів дисертацій у галузі зоології та їх автопереклади англійською мовою з точки зору їх відповідності на різних рівнях (обґрунтованість вибраної стратегії перекладу, ступінь еквівалентності, коректність вживання термінології тощо). Формулюється висновок про їх неповну відповідність.

Ключові слова: *переклад, українська та англійська мови, анотації авторефератів дисертацій, зоологія, відповідність, стратегія перекладу, еквівалентність, термінологія.*

Либина А. Е., Черноватый Л. Н. Степень соответствия текстов оригинала и перевода в англоязычных аннотациях авторов украинских диссертаций в области зоологии. Исследуются десять украиноязычных аннотаций авторефератов диссертаций в области зоологии и их автопереводы на английский язык с точки зрения их соответствия на разных уровнях (обоснованность выбранной стратегии перевода, степень эквивалентности, корректность использованной терминологии и т.д.). Формулируется вывод о их неполном соответствии.

Ключевые слова: *перевод, украинский и английский языки, аннотации авторефератов диссертаций, зоология, соответствие, стратегия перевода, эквивалентность, терминология.*

Libina A. Ye., Chernovaty L. M. The Source and Target Texts Correspondence in the English Translations of Ukrainian Phd (Zoology) Theses Abstracts. *The present paper studies ten PhD (Zoology) theses abstracts in Ukrainian and their self-translations into English from the point of view of their correspondence at various levels (appropriateness of the selected translation strategy, degree of equivalence, terminological accuracy etc.). The authors claim incomplete source and target texts' correspondence.*

Key words: *translation, Ukrainian and English languages, PhD (Zoology) theses abstracts, correspondence, translation strategy, equivalence, terminology.*

Як зазначалося у наших попередніх публікаціях [12, с. 356], англomовна анотація, як обов'язкова складова автореферату дисертації, є її важливим компонентом, оскільки інформує світову спільноту про результати наукового пошуку в Україні. В ідеалі вона має відповідати, як за формою, так і за змістом, аналогічним анотаціям дисертацій, підготовленим в англomовних країнах, аби забезпечити її позитивне сприйняття адресатами. Однак англomовні анотації авторів українських дисертацій досі майже не аналізувалися (за винятком [12]), а тому важко було сформулювати висновки щодо їх відповідності мінімально прийнятним вимогам у міжнародній практиці. Це й пояснює актуальність даного дослідження.

Об'єктом дослідження нашої статті було обрано тексти анотацій авторефератів кандидатських дисертацій українською мовою та їх переклад англійською мовою, а **предметом** — особливості перекладу згаданих анотацій дисертацій у галузі зоології.

Метою цієї статті було встановлення стратегій перекладу та ступеня відповідності анотацій українською та англійською мовою в дисертаціях з точки зору їх смислової, функціональної та інтенційно-афективної еквівалентності, а також низки інших критеріїв (див. далі). Для досягнення згаданої мети слід було розв'язати низку завдань: визначити галузь дослідження, відібрати найбільш типові анотації, визначити принципи аналізу, провести його й сформулювати висновки.

Матеріалом дослідження були вибрані дисертації у галузі зоології, оскільки ця наука переживає період стабільного розвитку, а тому щорічно захищається значна кількість дисертацій. Крім того, українська зоологічна школа є достатньо авторитетною у світі, а тому, з великою вірогідністю, англomовні анотації відповідних дисертацій читають за кордоном, як ми вже зазначали раніше [12, с. 357].

Для досягнення мети дослідження було проаналізовано десять україномовних анотацій загальним обсягом 8760 знаків та їх переклади англійською мовою, запозичені з офіційного сайту [3].

Критерії аналізу були вибрані за результатами аналізу спеціальної літератури [2; 13] і включали такі ознаки:

1. Стратегія, обрана для перекладу ТО (тексту оригіналу) (*види стратегій*: А) послівний переклад – збереження синтаксичної структури речень ТО, підстановка слів МП (мови перекладу) замість слів МО (мови оригіналу) у тому ж порядку, в якому вони розташовуються у ТО; Б) смисловий переклад – передається смисл ТО, а структура речень та порядок слів можуть не збігатися у ТО і ТП (тексті перекладу) внаслідок застосування граматичних і лексичних трансформацій; В) комбінована стратегія – застосовуються обидві із стратегій А і Б, але їх співвідношення може бути різним);

2. Ступінь смислової еквівалентності ТО і ТП, тобто ступінь їх рівності з точки зору їх смислу;

3. Ступінь функціональної еквівалентності ТО і ТП, тобто ступінь їх рівності з точки зору їх функції;

4. Ступінь інтенційно-афективної еквівалентності ТО і ТП, тобто ступінь їх рівності з точки зору інтенції автора ТО та сприйняття адресатом ТП, іншими словами – ступінь адекватності передачі інтенції автора ТО в ТП з врахуванням розбіжностей соціокультурних та предметних потенціалів автора ТО й адресата ТП;

5. Ступінь відповідності мовного оформлення ТП мовним і мовленнєвим нормам МП;

6. Ступінь коректності використаної термінології;

7. Ступінь відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту (додержання наукового стилю, вживання кліше, характерних для текстів такого типу);

8. Ступінь обґрунтованості використаних способів та прийомів перекладу (транскодування, калькування, контекстуальна заміна: смисловий розвиток, конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, додавання слова, вилучення слова, заміна частини мови; перmutація, описовий переклад);

9. Ступінь відповідності обраної стратегії перекладу характеру ТО й очікуванням адресатів, тобто комунікативній ситуації, в якій переклад буде використовуватися;

10. Ступінь відповідності ТП вимогам замовника.

У процесі аналізу було виявлено наступне.

1. Стратегія, вибрана для перекладу ТО. У незначній більшості випадків для перекладу ТО було обрано стратегію смислового перекладу із передаванням смислу ТО, де структура і порядок елементів

висловлення можуть не збігатися у ТО і ТП внаслідок застосування граматичних та лексичних трансформацій. Крім того, наявні також випадки як послівного, так і комбінованого перекладу. У процентному співвідношенні смисловий переклад складає: – 46 %, послівний – 42 %, а комбінований – 12 %. Деякі анотації [5, 6, 7, 10, 11] перекладено переважно за допомогою стратегії смислового перекладу. Лише заголовки цих анотацій перекладено через стратегію послівного перекладу. При перекладі інших анотацій [1, 3, 9, 14] наявні елементи як комбінованої стратегії так і стратегії послівного перекладу. Для анотації [7] було обрано дві стратегії – послівного перекладу для перекладу заголовку та речень 1, 2, 3, а стратегія смислового перекладу – для перекладу підзаголовку.

2. Ступінь смислової еквівалентності ТО і ТП. Повної еквівалентності не було досягнуто у жодній з анотацій. Лише в одній анотації [7] смислової еквівалентності досягнуто майже повністю, крім перекладу підзаголовку, де вона виявилась неповною. Загалом при перекладі анотацій смислової еквівалентності було досягнуто неповністю, зокрема в деяких анотаціях [1, 3, 5, 6, 14] спостерігається неповна еквівалентність при перекладі підзаголовку анотацій через те, що слово *Дисертація* у ТО перекладено як *Thesis* у ТП, тоді як далі воно позначається терміном *Dissertation*. В анотації [6] при перекладі другого речення смислова еквівалентність досягнута лише частково через пропуск великого фрагменту ТО у ТП та невиправдане застосування генералізації. При перекладі анотації [9] смислової еквівалентності було повністю досягнуто у заголовку, третьому і четвертому реченнях завдяки замінам та вилученню складових частин перекладу та додаванню інформації.

2А. Ступінь смислової еквівалентності ключових слів ТО і ТП. В жодній з анотацій не було досягнуто смислової еквівалентності повною мірою. В анотації [8] термін *поширення*, враховуючи галузь, краще було б перекласти *area of distribution*. При перекладі анотації [3], термін *чисельність* було б доцільно перекласти як *population*, проте його переклад у більшості випадків є прийнятним. В анотації [6] власна назва *Поділля* була транслітерована некоректно, терміносполучення *біологія розмноження* краще було б перекласти як *reproduction biology*, *популяційна структура* – як *population structure*, *ієрархічна структура* – як *hierarchy*, замість *scheme of hierarchy*, термін *просторова ніша* взагалі не перекладено. Щодо перекладу анотацій [7, 9] також спостерігається невірний, а іноді, й неадекватний переклад ключових слів. Наприклад, *середнє місто* доцільніше було б перекласти як *average city*, замість *middle city*. Також бажано було б звжити терміносполучення *ornithological complex* замість *ornithocomplex*

та *ornithological fauna* замість *ornithofauna*, антропогенний вплив – як *anthropogenic influences*, замість *anthropogenic influence*.

3. Ступінь функціональної еквівалентності ТО і ТП. Мета заголовків усіх анотацій ТО і ТП (повідомлення прізвища автора дисертаційного дослідження та теми роботи), їх підзаголовків (наведення технічних даних: науковий ступінь на який претендує здобувач, номер і назва спеціальності, організації в якій підготовлено дисертацію, місто та рік підготовки), та решти речень десяти анотацій є загалом еквівалентними з незначними відхиленнями від норм їх презентації у науковому дискурсі англomовних країн (де також спостерігається значна варіативність). Загалом, за результатами аналізу, можна вважати, що функціональної еквівалентності ТО і ТП було досягнуто при перекладі всіх десяти анотацій.

4. Ступінь інтенціонально-афективної еквівалентності ТО і ТП. Інтенцію автора було повністю реалізовано лише у деяких анотаціях [5, 7, 9]. Однак стосовно інших анотацій [1, 3, 5, 6, 11, 14] її досягнуто лише частково. В анотації [3] інтенція автора реалізована повністю у більшості речень, крім четвертого, через термінологічні неточності при перекладі. В анотації [6] інтенція автора загалом реалізована у заголовку, підзаголовку, однак неповністю у першому реченні (через не завжди обґрунтовані перекладацькі трансформації), а в другому – через занадто вільний переклад, який тільки частково передає інтенцію автора). Згадані невідповідності впливають на ступінь адекватної передачі інтенції автора, що ускладнює їх сприйняття носіями англійської мови через низку відхилень від норм оформлення даних фрагментів від відповідних ознак анотацій англійською мовою.

5. Ступінь відповідності мовного оформлення ТП мовним і мовленнєвим нормам МП. У більшості анотацій у підзаголовках вживаються словосполучення *Thesis for* замість більш адекватного *Thesis (dissertation) submitted for*; передача звороту *здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук* типово здійснюється як *for obtaining the degree of Candidate of Sciences (Biol.)* замість більш поширеного *for the research degree of Candidate of Science (PhD) in Biology*. В анотації [3] у п'ятому реченні до порушень норм відноситься передача множини одиною, що є недоцільним: *заходу* → *measure*. В анотації [6] спостерігаються такі порушення: при перекладі першого речення – граматичні помилки: *disertation* замість *dissertation*, *specieses* замість *species*, термінологічні помилки та помилки, що виникли внаслідок неправильного транскодування, стилістично недоцільне вживання звороту *There are*; у другому реченні – граматично неправильне вживання форми дієслова *to have*, а саме, використання його форми третьої особи однини *has* при іменнику, що стоїть у множині: *Investigations*

of life of flocks in innesting periods has shown. Стосовно анотації 5 можна зазначити такі недоліки – у першому реченні наявний пропуск прийменника *of* після слова *forms* у фразі *different forms anthropogenic influences*. У другому реченні зазначимо граматичну помилку: вживання артикля *a* перед іменником у множині: *On a materials*. Необгрунтованим транскодуванням є також неправильна передача назви міста як *Kanev* замість *Kaniv*.

6. Ступінь коректності використаної термінології. Усі підзаголовки в анотаціях містять невірне використання терміну «*specialty*» замість «*specialism*» на позначення українського «за фахом». До термінологічних неточностей у перекладі анотації 1 відноситься невірна передача деяких термінів, зокрема, *craniometric* замість *craniometrical*, *odontometric* замість *odontometrical* у першому реченні, трансформація терміна *межі ареалів* → *borders of specific geographic ranges*, при наявності в МП відповідника *area* – у першому реченні. При перекладі анотації [3] було допущено декілька неточностей. Наприклад, до термінологічних неточностей у третьому реченні відноситься передача терміна *фенологія* як *term*. Доцільніше, як видається, було б вживання відповідника – *phenology*. В анотації [6] у першому реченні слід зазначити неправильну передачу терміну *anthropogene* замість *anthropogenic*. У другому реченні – вживання *innesting* замість *non-nesting (позагніздовий)*. Аналізуючи анотацію [9], до термінологічних неточностей можна віднести у першому реченні – неправильну передачу терміну *spatio-temporal* замість *spatiotemporal*; у четвертому реченні – термінологічну заміну *біотопічний* → *habitat*, яка є хоч і можливою, проте не цілком обгрунтованою, через те, що в англійській мові є відповідник *biotopical*.

7. Ступінь відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту. ТП усіх десяти анотацій майже повністю відповідає науковому стилю та ознакам, характерним для відповідних текстових фрагментів в англійській мові. Існують лише деякі недоліки, такі як: генералізація, в деяких випадках неадекватний переклад слів та словосполучень, які роблять речення важкими для сприйняття, що є важливою ознакою наукових текстів. Доцільно зауважити виправдане використання загальноприйнятих кліше типу: *were measured, were analysed, was studied, were described quantitatively, has been analysed, was also described, the analysis ... is given, the factors ... are also found out, were ascertained, are considered, was investigated, was worked out* тощо.

8. Ступінь обгрунтованості використаних способів і прийомів перекладу. При перекладі обгрунтовано використовувалися: 1) лексико-граматичні трансформації; 2) додавання слова, що, зокрема,

призвело до конкретизації; 3) синтаксичні трансформації – розбивання довгого речення на прості речення при перекладі – у першому реченні;. Необґрунтованим видаються такі моменти: 1) транскодування при перекладі ініціалів автора (наприклад, *О. А.* → *Е. А.*) у заголовку; 2) граматичні трансформації у підзаголовку (розташування назви наукового закладу перед науковим ступенем, на який претендує здобувач);. 3) невдале транскодування (*НАН України* → *Natl. Acad. Sci. Ukraine* при наявності більш поширеного скорочення *NAS of Ukraine* у підзаголовку); неправильна передача назви міста (*Kiev* замість *Kyiv*), у підзаголовку. Таким чином, не всі обрані прийоми перекладу є обґрунтованими та правильними.

9. Ступінь відповідності обраної стратегії перекладу характеру ТО та очікуванням адресатів. Ступінь відповідності є повною лише в анотації [4]. В анотаціях [1, 5, 10] ступінь відповідності є переважною; анотація [3]: заголовок, речень 1,2 відповідає очікуванням адресатів, а підзаголовок не відповідає; анотація [6] відповідає лише стосовно заголовка; анотації [7, 9, 14] – частково відповідають обраній стратегії перекладу. Таким чином ТП неповною мірою відповідають очікуванням адресатів.

10. Ступінь відповідності вимогам замовника. Вимогам замовника (держава) повністю відповідає лише анотація [9]. Стратегія, обрана для перекладу анотацій [3, 5, 6], переважно відповідає таким вимогам, а інші анотації [1, 7, 11, 14] відповідають їм лише частково..

Результати аналізу показали, що у значній кількості випадків було обрано смислову стратегію перекладу (46 %), хоча частка послівного перекладу є також суттєвою, наявний також і комбінований переклад. Повної смислової еквівалентності не було досягнуто у жодній з анотацій, зокрема через пропуски фрагментів тексту у ТП, невинуватому генералізацію та необґрунтовані трансформації. Смислова еквівалентність ключових слів порушувалась невірним перекладом географічних назв, вживанням загальної лексики замість галузевої та послівним перекладом словосполучень. Проаналізовані переклади характеризуються високим ступенем функціональної еквівалентності – досягнення мети заголовків, підзаголовків та решти речень є загально еквівалентними, однак інтенцію автора реалізовано лише частково.

Мовне оформлення ТП не завжди відповідає мовним та мовленнєвим формам ТП. Переклади містять термінологічні помилки і неточності. Щодо дискурсивних і жанрових характеристик, то ТП усіх 10 анотацій загалом відповідають науковому стилю, хоча й характеризуються певними відхиленнями від нього. При перекладі було

використано чимало трансформації, проте не всі вони є обґрунтованими. Більшість анотацій не відповідають вимогам замовника. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що ТП загалом є невідповідними ТО за переважною більшістю критеріїв.

Перспективою роботи є продовження дослідження проблеми на ширшому матеріалі, включаючи й інші галузі науки.

Література

1. Білецька М. Г. Піднебінно-носовий комплекс ссавців (порівняльна анатомія, ембріологія, еволюція) 2004 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / М. Г. Білецька. – К., 2004. – 20 с.
2. Гавриленко Н. Н. Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации: Монография. – М.: РУДН, 2008. – 175 с.
3. Гаврилюк М. Н. Орлан-білохвост в Україні: сучасний стан, біологія та охорона 2002 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / М. Н. Гаврилюк – К., 2002. – 20 с.
4. Диссертации и авторефераты Украины [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.disser.com.ua/>. – Назва з титул. екрану.
5. Ковалишина С. П. Комплекси Acaroidae антропогенних та напівприродних біотопів Правобережного Центрального Лісостепу України 2006 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / С. П. Ковалишина – К., 2006. – 20 с.
6. Матвеев М. Д. Птахи родини Синицеві (Paridae) в умовах Поділля (структура популяцій, біологія розмноження, міжвидові зв'язки) 1998 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / М. Д. Матвеев – К., 1998. – 17 с.
7. Мякушко С. А. Лісові гризуни в антропогенно змінному середовищі (на прикладі трьох фонових видів грабової діброви) 2003 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / С. А. Мякушко – К., 2003. – 20 с.
8. Пучков О. В. Личинки жуків-стрибунів (Coleoptera, Cicindelidae) світової фауни і загальний огляд підтриби Cicindelina Палеарктики 2003 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / О. В. Пучков – К., 2003. – 39 с.
9. Скільський І. В. Структура й особливості формування фау-

ни та населення птахів середнього міста (на прикладі Чернівців) 2000 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / І.В. Скільський – К., 2000. – 19 с. **10.** Стрюков О. О. Акантоцефали справжніх тюленів тихоокеанського сектору Антарктики 2004 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / О.О. Стрюков – К., 2004. – 22 с. **11.** Уваєва О.І. Молюски підродинои Planorbinae (Gastropoda: Pulmonata) України (фауна, систематика, поширення, екологія) 2006 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / О.І. Уваєва – К., 2006. – 23 с. **12.** Черноватий Л. М. Стратегії перекладу і ступінь еквівалентності тексту оригіналу та тексту перекладу в анотаціях авторів українських дисертацій / Л. М. Черноватий, І. В. Левчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – Вип. 26. – С. 356-360. **13.** Черноватий Л. М. Рекомендації по аналізу перекладів анотацій авторефератів в курсових роботах. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, кафедра теорії та практики перекладу англійської мови. – 2011. – 20 с. **14.** Шатковська О. В. Формування скелета кінцівок в ембріогенезі нагнізних та виводкових птахів 2001 года: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / О. В. Шатковська. – К., 2001. – 18 с.

УДК 811.111'25

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Лісова О. А., Каминін І. М. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті йдеться про особливості відтворення українських реалій в англійських перекладах. Визначено, якими способами передаються у перекладі структурно-семантичні характеристики реалій казкового жанру.

Ключові слова: *реалія, казка, реалії-моночлени, реалії-полічлени, ситуативний відповідник, дескриптивна перифраза, транскодування, гіперонімічне перейменування.*

Лисова Е. А., Камынин И. Н. Особенности передачи украинских реалий в англоязычных переводах. *В статье рассматриваются особенности воспроизведения украинских реалий в английских переводах. Установлены способы, при помощи которых в переводе передаются структурно-семантические характеристики реалий сказочного жанра.*

Ключевые слова: *реалія, казка, реалії-моночлени, реалії-полічлени, ситуативне відповідність, дескриптивна перифраза, транскодування, гіперонімічне перейменування.*

Lisova O. A., Kamynin I. M. Peculiarities of Rendering Ukrainian Realia in English Translations. *The article deals with the peculiarities of rendering Ukrainian realia in English translations. The methods of conveying structural and semantic peculiarities of fairy tale realia in translations were determined.*

Key words: *realia, fairy tale, one-component realia, poly-component realia, situational correspondence, descriptive paraphrase, transcoding, hyperonymic renaming.*

Проблема перекладу безеквівалентної лексики традиційно привертає увагу багатьох теоретиків перекладу. Оскільки відсутність перекладацьких відповідників унаочнюється виключно у бінарному зіставленні мов, зазначена проблема не має універсального рішення, тобто дії того або іншого перекладача залежатимуть від наявності/відсутності мовних ресурсів, ситуації, контексту, особистісних уподобань тощо. Одним з найяскравіших представників класу безеквівалентних лексичних одиниць виступають реалії, недостатня вивченість яких в українсько-англійському напрямку перекладу зумовлює **актуальність** цієї розробки.

Об'єктом дослідження виступають реалії казкового дискурсу, що зумовлено принаймні двома чинниками. По-перше, у казках, особливо народних, втілені національні стереотипи й архетипи, засобом вербалізації яких виступають реалії. По-друге, українські казкові реалії ще не виступали об'єктом ґрунтовного наукового аналізу в аспекті їхнього відтворення у перекладі англійською мовою. **Предметом** дослідження виступають як особливості перекладу казкових реалій з української мови на англійську, так і ті мовні характеристики (передусім, структурно-семантичні), що зумовлюють (принаймні, частково) той або інший спосіб їхнього відтворення засобами цільової мови.

В якості **матеріалу** нами були використані 300 лексем-реалій, відібраних методом суцільної вибірки з українських народних та

авторських казок. Треба окремо наголосити, що використані нами авторські казки І. Франка, Л. Українки, М. Вовчка, Ю. Федьковича та Ю. Ярмаши є стилізаціями або переказами українських народних казок.

Лексика, що характеризує етнокультурну специфіку певного історичного періоду того або іншого мовного соціуму, вже довгий час привертає увагу як мовознавців, так і перекладознавців, становлячи той доволі рідкісний випадок, коли перекладацька теорія «випереджає» лінгвістичну, на що, зокрема, звертала увагу Р. П. Зорівчак, коли писала, що дослідження реалій з перекладознавчої перспективи «кидає світло на численні проблеми, пов'язані з мовою як засобом спілкування», а «встановлені на основі перекладів закономірності слугують лінгвістичним джерелом для лексикології і стилістики, як одномовних, так і контрастивних» [3, с. 9]. Закономірність такого стану речей визначається тим, що етнокультурна лексика має сенс лише у бінарному мовному зіставленні, поза яким вона не може існувати.

У своєму дослідженні ми дотримуємося актуального у сучасному перекладознавстві дихотомічного розуміння реалії як водночас об'єкта навколишньої дійсності (референта) та вербальної одиниці лексичного рівня на його позначення [1; 2]. Об'єктом нашої безпосередньої зацікавленості звичайно ж виступатиме вербальна складова цієї дихотомії, якій Р.П. Зорівчак дає наступне визначення: «Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, с. 58]. Такий гнучкий підхід до розуміння реалій дозволяє побачити в них «категорію змінну, відносну, яка виступає чітко при бінарному контрастивному зіставленні конкретних мов (і культур)», а «обсяг реалій мови-джерела постійно змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури-сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів» [3, с. 58].

З погляду перекладознавчої науки доречно провести поділ реалій в *тематико-семантичному* та *структурному* планах.

За тематико-семантичним критерієм в українських казках виділяються такі типи реалій: (І) географічні, а саме: (а) назви географічних об'єктів, наприклад: «полоскав в **Черемоші** баранячу шкуру» – *he was out by the river soaking a sheepskin* («Цапи», Українська народна казка); (б) назви тварин і рослин, наприклад: «цькували його **хортами**» – *might...send the dogs after him* («Фарбований лис»,

Іван Франко); (II) етнографічні, а саме: (1) побутові: (а) їжа, напої, наприклад: «Ще й пряжена **гишка**» – *A home-made lunch* («Бідолашко», Юрій Федькович); (б) одяг, наприклад: «дочка носить **золоті очіпки**» – *their daughter...wore caps embroidered with gold* («Кармелюк», Марко Вовчок); (в) житло, меблі, посуд, наприклад: «носить **дзбан з водою**» – *carried a pitcher filled with water* («Лелія», Леся Українка); (2) пов'язані з працею: (а) люди праці, наприклад: «валка **чумаків**» – *A caravan of chumak* («Лисичка-сестричка і вовк-панібрат», народна казка); (б) знаряддя праці, наприклад: «стоять **слоїки** з клеєм, в них повстромлювані **квачики**» – *glue bottles with brushes sticking out of them* («Лелія», Леся Українка); (в) організація праці, наприклад: «і молодиця ходила тим часом на **поденну роботу**» – *the woman went out to her work* («Кармелюк», Марко Вовчок); (г) різновиди праці, наприклад: «сидить його жінка, **мички миче**» – *spinning cloth, sat his wife* («Царівна-Жаба», народна казка); (3) пов'язані з мистецтвом та культурою: (а) музичні інструменти, наприклад: «Один на **бандурці** грає» – *one of them the bandore playing* («Козаки і смерть», народна казка); (б) чарівні об'єкти, наприклад: «цілюща вода» – *some healing water* («Козаки і смерть», народна казка); (в) звичаї, ритуали, традиції, свята, ігри, наприклад: «До нього міг увійти кожен, хто того забажає, – всіх зустрічали **хлібом-сіллю**» – *Anyone could freely enter the city and enjoy the sincere hospitality of its residents* («Чародій і злий чоловік», Юрій Ярмиш); (г) міфологія та релігія, наприклад: «**Святий Миколай**» – *Saint Michael* («Фарбований лис», Іван Франко); (д) родинні відносини, наприклад: «до тієї дівчини в **прийми** пристає. Відгуляли весілля» – *She accepts the middle brother's proposal of marriage and they are wed* («Життя в чужій родині», народна казка); (4) пов'язані з етнічними об'єктами: (а) антропоніми – імена персонажів, наприклад: «Я наймичка з **Ланів**, служу там у хазяїв, у **Книшів**» – *I'm a servant working for the Knishes over at the village of Lany* («Кармелюк», Марко Вовчок); (б) клички, наприклад: «**Гривко**» – *Hryvko* («Війна між псом і вовком», Іван Франко); (в) назви осіб за місцем проживання, наприклад: «**Гуцул**» – *Hutsul* («Про украдені постолі та варені яйця», народна казка); (г) імена осіб за родом їх діяльності, наприклад: «**Скороход**» – *Fleet-Foot* («Летючий корабель», народна казка); (5) назви мір та грошей: (а) одиниці мір, наприклад: «поїхав у чуже село, **верст**, може, за 20 неміряних» – *went off to a mill which was in another village about a dozen miles away* («Кармелюк», Марко Вовчок); (б) грошові одиниці, наприклад: «яких 3 **гривні** стоїть» – *isn't worth half a dozen coppers* («Ох», народна казка); (III) суспільно-політичні реалії, а саме: (1) адміністративно-територіальні устрій: (а) адміністративно-територіальні одиниці, наприклад: «**слобода**» – *one*

part of a country («Іван Побиван», (б) населені пункти, наприклад: «Я наймичка з Ланів» — *I'm a servant working... at the village of Lany* («Кармелюк», Марко Вовчок); (2) органи й носії влади: (а) органи влади, установи, наприклад: «і зачинили у кам'яну темну **темницю**» — *Karmelyuk was... thrown into a somber stone cell* («Кармелюк», Марко Вовчок); (б) носії влади, наприклад: «От, — розказує, — крамарів розбили, **панів** розбили» — *A few storekeepers and some nobles have been held up over there* («Кармелюк», Марко Вовчок); (3) суспільно-політичне життя: (а) соціальні явища й рухи, наприклад: «не було на *сходці*» — *having failed to appear* («Звірі під пануванням лева», народна казка); (4) військові реалії: (а) зброя, наприклад: «**булава**» — *his cudgel* («Котигорошко», народна казка); (б) обмундирування, наприклад: «**онуці**» — *foot cloths* («Про сімох братів-гайворонів і їх сестру», народна казка); (в) військовослужбовці, наприклад: «покликав до себе **старшину**» — *all of his senior men* («Кирило Кожум'яка», народна казка).

За структурним критерієм одиниці вибірки поділяються нами на: (1) реалії-одночлени, наприклад: «вечорниці», «криничар», «денцівка», «кобзарювати», «прийми», «кожух»; (2) реалії-полічлени, наприклад: «курна хата», «разовий хліб», «Святий Миколай», «колодязний журавель»; (3) реалії-фразеологізми, наприклад: «лоби забрити», «лежати на печі», «дбати про скриню», «стати під вінок», «на панщині бути».

Спробуємо проаналізувати найбільш поширені способи перекладу казкових реалій, за даними нашої вибірки.

1. За допомогою *ситуативного відповідника* відтворено 60 реалій, що складає 20% усіх одиниць нашої вибірки. Ситуативний відповідник є способом перекладу, за якого семантику реалії можна відтворити (принаймні частково) на рівні мовлення оказіональним відповідником, семантичний континуум якого поза контекстом не має нічого спільного із семантикою реалії мови-джерела [3, с. 139]. Наприклад: «Усі **богатирі** з князем гуляли» — *the Prince was holding a great feast for his courtiers* («Казка про Іллю Муромця і слов'ярозбойника», народна казка).

2. *Дескриптивну перифразу* (55 реалій або 18,3% одиниць вибірки) можна коротко охарактеризувати як описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа називаються не прямо, а описово, через характерні їх риси. Наприклад: «Немає гірше так нікому, як **бурлаці** молодому» — *The fate of a young landless poor peasant is the worst* («Кармелюк», Марко Вовчок).

3. *Транскодування* (53 реалії або 17,7% одиниць вибірки) — це такий спосіб перекладу, за якого звукова (або графічна) форма вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Високий

ступінь частотності використання транскодування зумовлюється тим, що за його допомогою у перекладі зазвичай відтворюються реалії-антропоніми. Наприклад: «Не женися ти на тій **Марусі!**» – *Don't marry this Marusya* («Кармелюк», Марко Вовчок).

4. **Гіперонімічне перейменування** (52 реалії або 17,3% одиниць вибірки) – досить поширений вид перекладу реалій, пов'язаний із засадними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини й цілого, генералізацією. Гіперонімічний переклад передає семантику так званих денотативних реалій з втратою семи «локальність» і окремих семантико-диференційних ознак. Наприклад: «Молодиця день цілий робила на **поденщині**» – *The woman was off at her work all day long* («Кармелюк», Марко Вовчок).

Решта способів перекладу реалій представлені таким чином: транспозиція на конотативному рівні (19 реалій або 6,3% одиниць вибірки), вилучення (13 реалій або 4,3% одиниць вибірки), калькування (13 реалій або 4,3% одиниць вибірки), контекстуальне розтлумачення (12 реалій або 4% одиниць вибірки), комбінована реномінація (8 реалій або 2,7% одиниць вибірки), уподібнення (8 реалій або 2,7% одиниць вибірки), смисловий розвиток (4 реалії або 1,3% одиниць вибірки), конкретизація (3 реалії або 1% одиниць вибірки).

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок** про те, що переклад реалій – це справа не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва. Залежно від переваги того чи іншого виду інформації, що її несе реалія в кожному конкретному випадку (денотативної, конотативної, зокрема, національно-культурної, локальної), від композиційної заданості реалії в ситуативному контексті, перекладачі по-різному відтворюють її семантико-стилістичні функції.

Література

1. *Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.*
2. *Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980 – 342 с.*
3. *Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.*

УДК 81'373.21'255

ОТРАЖЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ В ШОТЛАНДИИ ПРИ ПЕРЕДАЧЕ ШОТЛАНДСКИХ ТОПОНИМОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Лунёва А. А., Микина Е. Г. (канд. филол. наук)

Донецкий национальный университет

Статья посвящена изучению и анализу языковой ситуации в Шотландии, т.е. определению составных частей, из которых состоит шотландский вариант английского языка. В статье перечислены фонологические особенности шотландского стандарта и предложены варианты передачи топонимов с учетом этих особенностей.

Ключевые слова: диалект, ономастика, перевод, стандарт, топоним, фонология.

Луньова А. А., Микина Е. Г. Відображення мовної ситуації у Шотландії при передачі шотландських топонімів російською мовою. Стаття присвячена вивченню та аналізу мовної ситуації у Шотландії, тобто визначенню частин, з яких складається шотландський варіант англійської мови. У статті перелічені фонологічні особливості шотландського стандарту та запропоновані варіанти передачі топонімів з урахуванням цих особливостей.

Ключові слова: діалект, ономастика, переклад, стандарт, топонім, фонологія.

Lunyova A. A., Mikina Ye.H. Reflection of the Linguistic Situation in Scotland in Rendering Scottish Toponyms into Russian. *The article deals with the analysis of linguistic situation in Scotland, i.e. identification of the elements that comprise the Scottish variant of English. Phonological peculiarities of Scottish Standard English are enumerated and new ways of rendering some toponyms into Russian with due account taken of the above-mentioned peculiarities are proposed.*

Key words: dialect, onomastics, phonology, place-name, standard, translation.

Актуальность данного исследования определяется тенденцией к унификации вариантов английского языка. **Объектом** изучения является языковая ситуация в Шотландии. **Предметом** изучения стали топонимы Шотландии с точки зрения фонологических особенностей языка и их перевод на русский язык.

Потребность выделять одни объекты действительности среди других и обозначать их специальными именами, т.е. именами собственными, или онимами появилась существовала еще с времен

зарождения языка. Н. В. Подольская определяет ИС, как «слово или словосочетание, которое служит для выделения именуемого им объекта среди других объектов: его индивидуализации и идентификации» [2, с. 95]. Таким образом, можно отметить, что ИС являются такой же важной частью лексического состава языка, как и имена нарицательные. Так как они являются очень широким понятием, включающим в себя множество категорий ИС, мы сузим область нашего изучения и остановимся на топониме, охарактеризованном Н.В. Подольской, как собственное имя любого географического объекта [2, с. 135].

Говоря о топонимах англоговорящих стран, стоит отметить, что сложившаяся в настоящее время ситуация в сфере их перевода направлена на игнорирование происхождения и принадлежности онимов. Английский язык насчитывает множество диалектов, перечисление которых не является нашей целью. Кроме того, диалект является чем-то субъективным и присущим достаточно узкому кругу людей. На территории одной страны, обычно, существует несколько диалектов, которые, тем не менее, являются не стандартами, а лишь упрощенными вариантами языка, часто включающими в себя облегченные и не совсем правильные грамматические и лексические формы. Нас же интересует понятие стандарта, объединяющего наиболее характерные черты каждого типа произношения и нейтрализующего все мелкие, индивидуальные, социальные или локальные особенности. Существует девять наиболее ярко выраженных стандартов английского произношения: южноанглийский, североанглийский, шотландский, ирландский, восточноамериканский, южноамериканский, общеамериканский, культивируемый австралийский и народный австралийский. Все они — сложившиеся в разных условиях «потомки» южноанглийского стандарта разных эпох у разных социальных групп [3, с. 164].

В качестве объекта изучения нами была избрана языковая ситуация в Шотландии, являющаяся весьма неоднородной и сложной. Шотландский вариант английского языка, распространенный на территории страны представляет собой биполярный лингвистический континуум, на одном конце которого находится чистый шотландский язык, распространенный среди людей, принадлежащих к рабочему классу, а на другом шотландский стандарт английского языка, общепринятый на официальных мероприятиях, в прессе, на телевидении и в судопроизводстве [5, с. 47]. Существует четыре диалекта шотландского языка: центральный, северный, южный и островой, которые, тем не менее, являются лишь диалектами и не могут представлять страну в международных отношениях или в какой-либо другой важной части государственной жизни. Устным и

письменным стандартом в современной Шотландии является шотландский стандарт английского языка, начавший активно развиваться и вступать в силу в XVIII в. Ученые характеризуют его, как английский язык, произносимый с шотландским акцентом и сохранивший незначительное количество шотландизмов в своем лексическом составе [4, с. 3].

Попытаемся проиллюстрировать различия между всеми вышеперечисленными вариантами английского языка в Шотландии. Например, гласный звук в слове *mate* в литературном английском произносится, как /eI/, а в шотландском стандарте и всех диалектах, кроме северного, как /e/ [5, с. 54-55]. Еще одним примером может послужить слово *coat*, в котором гласный звук в литературном английском и северном диалекте шотландского языка произносится, как /qV/, а во всех остальных диалектах как /o/ [5, с. 54-56]. На основе этих примеров можем сделать вывод, что все диалекты и шотландский стандарт представляют собой единую группу, а литературный английский значительно отличается от них. Таким образом, кажется логичным противопоставление всех вариантов шотландского языка южноанглийскому стандарту.

При передаче топонимов в первую очередь необходимо учитывать фонологические особенности языка. Изучив и сопоставив звуковую систему шотландского и южноанглийского стандартов английского языка, мы выявили, что шотландский стандарт характеризуется большей упрощенностью в системе гласных звуков. Так как изменение системы долгих гласных, имевшее в Англии большой эффект, не оказало на шотландский язык такого влияния, отсутствуют дифтонги /eI/ и /qV/, соответствующие в шотландском стандарте звукам /e/ и /o/ [4, с. 59]. В связи с этим топоним *Helmsdale* следовало бы передать как Хелмсдел, а не Хелмсдейл [1]; *Dunblane* как Данблен, а не Данблейн [1]. Не существует звуков /x/ и /R/, которые заменены средним между ними звуком /a/ [4, с. 58]. Поэтому название *St. Andrews*, передаваемое, как Сент-Эндрюс [1], следовало бы передать как Сент-Андрюс.

Система согласных звуков в шотландском стандарте английского языка наоборот характеризуется большей усложненностью. Например, существует различие между звуками /w/ и /hw/ в таких парах слов как *witch* и *which* [5, с. 61]. В соответствии с этой особенностью название *Whitemire* мы передали бы как Хвайтмайр, а не Уайтмайр [1]. Еще одним уникальным для шотландского стандарта явлением является произношение буквосочетание *ch* как /x/, как в русском слове 'хороший' [5, с. 61]. Такой звук встречается, например, в таких ойконамах как *Balloch* и *Lochboysdale*, которые следует передать как Баллох и Лохбойсдел.

Учитывая, что топоним является одним из способов наиболее достоверно проследить за историческим развитием языка, предложенные нами варианты перевода некоторых топонимов кажутся целесообразными. Кроме того, речь идет об уважении культурных и языковых особенностей Шотландии, являющейся одной из наиболее важных задач в ситуации всеобщей глобализации и, если говорить об английском языке, унификации, ведущей к сглаживанию многих фонологических, лексических и грамматических особенностей отдельных диалектов и стандартов.

Перспективой работы является более углубленное изучение различий между диалектами и стандартом шотландского варианта английского языка.

Литература

1. Крылов Д. Шотландия / Д. Крылов – М.: Эксмо, 2008. – 303 с.
2. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская – М.: Наука, 1978. – 199 с.
3. Топономастика и транскрипция: [сб. ст. / ред. Бархударов С. Г. и др. ; Акад. наук СССР ; Ин-т рус. яз.; Комис. по упорядочению написания и произношения инояз. собств. личн. имен и геогр. назв.] – М. : Наука, 1964. – 199 с.
4. Gräffe A. The vowel and diphthong system in scottish standard English / A. Gräffe – Munich: GRIN Publishing GmbH, 2007. – 19 p.
4. Kortmann B. A Handbook of Varieties of English: A Multi-Media Reference Tool / B. Kortmann, E. W. Schneider – Altusried: Walter de Gruyter, 2004. – 1168 p.

УДК 811.111'255:001.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ АНОТАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙ У ГАЛУЗІ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ ТА ПЛАНЕТИ

Мар'єнко О. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті досліджуються граматичні, лексичні та жанрово-стилістичні особливості і труднощі перекладу (англійською та українською мовами) анотацій дисертацій у галузі наук про Землю та планети.

Ключові слова: мовні особливості перекладу, англійська та українська мови, анотації дисертацій, науки про Землю та планети.

Марьенко О. С., Черноватый Л. Н. Особенности перевода на английский и украинский языки аннотаций диссертаций в науках о Земле и планетах. *В статье исследуются грамматические, лексические и жанрово-стилистические особенности и трудности перевода (на английский и украинский языки) аннотаций диссертаций в науках о Земле и планетах.*

Ключевые слова: языковые особенности перевода, английский и украинский языки, аннотации диссертаций, науки о Земле и планетах.

Marienko O. S., Chernovaty L. M. Peculiarities of Translating (into English and Ukrainian) Theses Abstracts in the Field of Earth and Planetary Sciences. *The article deals with grammar, lexical, genre and stylistic peculiarities and difficulties of translating PhD theses abstracts in the field of Earth and Planetary Sciences (into English and Ukrainian).*

Key words: linguistic peculiarities of translation, English and Ukrainian languages, PhD theses abstracts, Earth and Planetary Sciences.

Анотація змісту дослідження, як обов'язковий компонент автореферату дисертації, є її важливим компонентом, оскільки інформує міжнародну спільноту про результати наукового пошуку в світі. Звідси випливає логічний висновок про важливість адекватного перекладу таких анотацій англійською та українською мовами. З іншого боку, аналіз англомовних перекладів україномовних анотацій у дисертаціях українських науковців свідчить про суттєві недоліки згаданих перекладів. Зокрема, проведений нами аналіз [6] 10 перекладів згаданих анотацій у галузі наук про Землю та планети, засвідчив, що вони мають низку суттєвих недоліків. Зокрема, спостерігається неповна інтенціонально-афективна еквівалентність тексту оригіналу (ТО) і тексту перекладу (ТП) через розбіжності соціокультурних та предметних потенціалів автора ТО й адресата ТП. З причин численних помилок, англомовні анотації українських дисертацій відзначаються невисоким рівнем мовного оформлення. Зокрема це стосується неточностей у вживанні термінології, що переважно пояснюється надмірним застосуванням калькування. Більшість анотацій характеризуються неповною відповідністю ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту з причини невикористання загальноприйнятих англомовних кліше. В результаті, ТП проаналізованих анотацій неповною мірою відповідають вимогам замовника й очікуванням адресата.

Відповідно **актуальність дослідження** полягає у тому, що, з одного боку, існує очевидна потреба у забезпеченні адекватності пере-

кладу анотацій дисертацій українських вчених англійською мовою, а з іншого – відсутні спеціальні дослідження особливостей такого перекладу, на яких могла б ґрунтуватися методика навчання згаданих вчених у період їх навчання у магістратурі та аспірантурі.

Об'єктом дослідження даної статті було обрано тексти анотацій кандидатських дисертацій та їх переклад англійською та українською мовами, а **предметом** – особливості перекладу згаданих анотацій дисертацій у галузі наук про Землю та планети.

Метою даного дослідження є виявлення особливостей перекладу (англійською та українською мовами) анотацій дисертацій у галузі наук про Землю та планети та визначення способів подолання труднощів, що виникають у процесі згаданого перекладу.

Для досягнення згаданої мети слід було розв'язати низку завдань: визначити галузь дослідження, відібрати найбільш типові для даної галузі англійські та українські анотації, визначити принципи аналізу структурних і мовних особливостей даних анотацій та аналізу наявних перекладів українськомовних анотацій англійською мовою, провести аналіз, перекласти анотації і визначити особливості їх перекладу, сформулювати висновки.

Матеріалом дослідження стали найтипівіші для даної галузі англійські та українські анотації (по 10 для кожної мови) кандидатських дисертацій у галузі наук про Землю та планети (див. [6]).

Зважаючи на обсяг статті, тут ми обмежимося лише коротким оглядом особливостей перекладу анотацій, зміст якого викладено далі. У процесі аналізу ми спиралися на теоретичні положення, викладені у низці теоретичних праць [1-5; 7]. Зміст та процедура вирішення решти завдань дослідження розглядаються в іншій нашій роботі [6].

При перекладі українськомовних анотацій перш за все слід враховувати відмінності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій. Так, в українській мові відсутні герундіальні конструкції, інфінітивні звороти та артиклі; форма теперішнього часу дієслова-присудка може відповідати за своїм змістом англійським формам *Present Indefinite*, англійській прийменниково-іменниковій конструкції «*of + N*» або передаватися за допомогою препозитивної конструкції; форми однини і множини іменника наявні і в українській, і в англійській мовах, однак форми конкретних іменників можуть не збігатися (англійське *evidence* вживається тільки в однині, але може перекладатися як в однині, так і в множині тощо).

Для уникнення буквального перекладу («граматичного буквалізму»), характерного для послівної стратегії, що переважно застосовується українськими науковцями, доцільно застосовувати перекла-

дацькі трансформації, внаслідок яких переклад адаптується до норм мови перекладу (МП), а саме:

- граматичні трансформації, характерні для перекладу безособових зворотів МО: в україномовних анотаціях пасивний стан дієслова-присудка зустрічається значно частіше, ніж в англомовних, а тому при перекладі анотацій англійською мовою слід шукати відповідні граматичні конструкції у (МП) (напр., безособова конструкція «було виявлено, що...» в англійській мові передається за допомогою формального підмету «*it*»: «*it was found that...*»; а українське кліше «існує...» зазвичай перекладається конструкцією «*there is/are*»);
- перmutація (перестановка слів) (напр., в англійській мові іменник-означення має перебувати у препозиції (*theory construction*), тоді як в українській мові слід поміняти згадані іменники місцями (побудова теорії);
- конкретизація (напр., переклад скороченого узагальненого терміну зоряної величини «*m*» (*magnitude*) як «видима зоряна величина» (має таке значення в контексті);
- додавання слів (напр., переклад словосполучення «спостереження 1928-1954 рр.» як «*observations performed from 1925 to 1982*»);
- вилучення слів (напр., словосполучення «вперше отримані характеристики» доцільно перекладати часовою формою дієслова *Present Perfect*, з вилученням обставини часу «вперше»: «*features have been obtained*» (що компенсується смислом); при перекладі конструкції «Дисертація присвячена проблемі визначення...» слід вилучити слово «проблема»: «*The thesis deals with determination*» (компенсація контекстом).

Слід відзначити також труднощі, що зустрічались при перекладі речень з поширеною групою підмету, де присудок стоїть на початку речення. Група підмета може поширюватись атрибутивним сполученням, прийменниково-іменниковим сполученням та іншими означеннями. В усіх випадках при перекладі присудок виноситься у кінець речення:

Оцінюється надійність роботи типових систем. — Reliability of performance of typical systems is estimated.

Отримано емпіричне рівняння вертикального розподілу концентрацій сірководню. — The empirical equation of the hydrogen sulphide vertical distribution was obtained.

Вперше виявлено залежності величини ефекту неперцепційного руху рівнодення від середньодобових рухів планет та від розмірів їх орбіт. —

The dependence of the non-precessional equinox motion effect values on the planetary mean diurnal motions and their orbit sizes was discovered.

Серед лексичних труднощів, що зустрілись при перекладі україномовних анотацій англійською мовою доцільно згадати такі:

- вибір словникового відповідника (напр., словосполучення «оперативна робота» у даній галузі краще перекладати як – «*fieldwork*», а не «*operative work*»). Труднощі тут полягають у виборі відповідника саме для досліджуваної галузі, адже одиниці перекладу можуть мати багато відповідників у МП. Наприклад, терміносполучення «ефект руху рівнодення» має перекладатись лише як «*equinox motion effect*», хоча термін «ефект» має й інші відповідники – *outcome, influence, response* та ін.; іменник «поширення» в різних терміносполученнях має різні відповідники: «поширення домішки» та «поширення ярів» перекладаються як «*admixture emission*» та, відповідно, «*ravine extension*»;
- переклад загальнонародних слів (напр., слово «погляд» у науковому тексті передається як «*idea*», а не «*opinion*»; іменник «зона» у повсякденному житті має різні значення (*zone; region; territory* тощо), проте у даній галузі, при вживанні у словосполученні «геостаціонарна зона», воно має перекладатись лише як «*geostationary ring*»;
- багатозначність слів – один і той же термін має різне значення, вирішальним тут є контекст (напр., іменник «інтервал» має низку значень: інтервал, проміжок; діапазон; межа тощо, проте у даному контексті та у словосполученні «інтервал прогнозування» він перекладається як «*range of forecast*»);
- визначення меж припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, конкретизації, додавання, вилучення, перестановки (розглядались вище);
- переклад абrevіатур може здійснюватися за допомогою: 1. відповідного скорочення (використання існуючої у МП абrevіатури-відповідника), напр., АМК (аксіальний меридіанний круг) – АМК (*Axial Meridian Circle*); РНДБ (радіоінтерферометрія з наддовгими базами) – *Very Long Baseline Interferometry (VLBI)*; 2. відповідної повної форми слова або словосполучення, напр., ППЗ (прилад із зарядовим зв'язком) – *charge-coupled device (CCD)*.

При перекладі англійською мовою для відповідності науковому стилю тексти перекладу повинні бути адаптовані з урахуванням стилістичних і жанрових норм. Неврахування цих критеріїв при перекладі може призвести до стилістичних перекладацьких помилок, що

знижують якість перекладу. До жанрово-стилістичних особливостей перекладу україномовних анотацій англійською мовою відноситься переклад сталих необразних фраз (фраз, що не містять певного експресивного образу) існуючими у МП відповідниками. Наприклад:

«Ця робота подає статистичний опис навколоземних астероїдів (НЗА) **з точки зору** їх кількості, орбітальних параметрів, спектральних характеристик, альbedo, діаметрів та частоти зіткнень із Землею та Місяцем». — *This work provides a statistical description of the near-Earth asteroids (NEAs) in terms of number, orbital parameters, reflectance spectra, albedos, diameters, and terrestrial and lunar collision rates.*

«Результатом є вичерпні дані за підрахунками кількості деформацій **у вигляді** зон зрушення порід». — *The result is a comprehensive estimate of the total deformation number in terms of shear zones.*

Труднощі полягали ще й у перекладі кліше, що мають різне функціональне забарвлення. Так, наприклад, до найпоширеніших кліше, що вживаються у підзаголовку, відносяться наступні: «Дисертація на здобуття» — «*A thesis submitted for*»; «кандидат фізико-математичних наук» — «*Candidate of Science (PhD) in Physics and Mathematics*»; «за спеціальністю» — «*Specialism*»; що вживаються **для окреслення проблематики дослідження**: «незважаючи на чисельні ...» — «*despite a number of ...*»; «стаття предметом (розгляду)» — «*come to be the object*»; «подібний до того, що...» — «*like that of...*»; «ставити під сумнів» — «*obscure*»; «виконувати роль...» — «*act as...*»; «дослідження показує, що...» — «*the study demonstrates that...*»; «давати підстави вважати, що...» — «*imply that ...*»; «дисертація розглядає питання...» — «*thesis addresses...*»; що вживаються **для окреслення методів і процедур дослідження**: «далі в дисертації розглядається...» — «*thesis proceeds to...*»; «покрещувати знання» — «*gain a better understanding of*»; «широкий спектр» — «*a wide range of*»; що вживаються **для звернення уваги**: «охоплювати суть» — «*capture the essence of*»; «головним чином» — «*specifically*»; «у зв'язку з появою нових даних...» — «*in light of new evidence...*»; «грати помітну роль у» — «*play prominent role in*»; «у зв'язку з припущеннями, що впливають з...» — «*in light of the implications...*»; що вживаються **для формулювання висновків дослідження**: «Загалом...» — «*In sum...*»; «результатом є...» — «*the result is...*»; «Підсумовуючи, що...» — «*Concluding that...*»; «Ця робота надає...» — «*This work provides...*»; «Закінченням дисертації є...» — «*Thesis concludes by...*»; «остаточним підсумком є» — «*finally*».

Перелічені вище особливості й труднощі перекладу україномовних анотацій англійською мовою є валідними і для перекладу українською з англійської мови. Проте слід додатково враховувати певні граматичні особливості, а саме:

притаманне для англомовних анотацій вживання означеної референції займенників *I, we, you, they*, доцільно перекладати українською мовою безособовими або неозначено-особовими конструкціями:

In this thesis I report the results of several studies. — «У дисертації **подаються** результати кількох досліджень».

I evaluate the performance of several methods for measuring shear wave splitting at broadband stations. — «**Наводиться оцінка** ефективності кількох методів вимірювання розщеплення поперечної хвилі на ширококосмугових станціях».

I construct a multi-scale and high resolution seismic tomography model. — «**Будується** багаторівнева модель та модель високороздільної сейсмічної томографії».

I conclude that the (direct) influence of the India-Eurasia collision on the tectonic evolution of East Asia may be confined to the Tibetan plateau and vicinity. — «**Сформульовано висновки, що** можливим результатом зіткнення Індостанської та Євразійської плит для тектонічної еволюції Східної Азії стала поява Тибетського плато».

We place particular attention on quantifying variations of strain within grain interiors and at grain boundaries. — «**Особлива увага приділяється** кількісним змінам деформації в середині та в межах частинок порід».

відсутні в українській мові герундіальні конструкції та омонімічні за формою дієприкметникові звороти теперішнього часу доцільно перекладати прийменниково-іменниковим сполученням або іменником, дієприслівником недоконаного чи доконаного виду або підрядним реченням:

In this thesis I report the results of several studies of elastic anisotropy and deformation in the Earth's mantle, using shear wave splitting measurements. — «У дисертації подаються результати кількох досліджень пружної анізотропії та деформації в мантії Землі, отримані **за допомогою** вимірювань розщеплення поперечної хвилі».

It first investigates the potential for detecting ancient life by searching for lipid biomarkers in sulfur-rich acid salt lakes, concluding that... — «Спочатку досліджується можливість виявлення ознак прадавнього життя **шляхом пошуку** ліпідних біомаркерів в кислотно-сольових озерах багатих на сірку, **підсумовуючи, що...**».

Finally, I describe a series of laboratory experiments characterizing deformation. — «Нарешті наводиться опис лабораторних експериментів, **що характеризують** деформацію».

Таким чином, результати аналізу, викладеного вище, дозволяють сформулювати наступні висновки. Під час перекладу для подолан-

ня граматичних відмінностей в будові обох мов доцільно застосовувати граматичні трансформації, зокрема характерні для перекладу безособових зворотів та поширеної групи підмету, а також перестановку, додавання і вилучення слів. При перекладі з англійської мови українською слід також враховувати особливості вживання в анотаціях означеної референції займенників *I, we, you, they*, а також відсутніх в українській мові герундіальних конструкцій та омонімічних за формою дієприкметникових зворотів теперішнього часу. Лексичні особливості полягають у труднощах з вибором відповідного значення багатозначних слів, перекладом загальнонародних слів та особливостями перекладу абревіатур. Невраховання стилістичних і жанрових норм (переклад сталих необразних фраз та кліше) при перекладі може призвести до зниження його якості.

Перспективою роботи є продовження дослідження проблеми на ширшому матеріалі, включаючи й інші галузі науки.

Література

1. *Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы : [учеб. пособие] / В. С. Виноградов. — [2-е изд., перераб.]. — М. : КДУ, 2004. — 240 с.*
2. *Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2 Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — 303 с.*
3. *Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч.1 Граматичні труднощі / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — 271 с.*
4. *Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [учеб. пособие] / Комиссаров В. Н. — М. : ЭТС, 2004. — 424 с.*
5. *Латышев Л. К. Технология перевода: учеб. пособие по подготовке переводчиков (с немецкого языка) / Л. К. Латышев. — М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. — 280 с.*
6. *Мар'єнко О. С. Особливості перекладу англійською та українською мовами анотацій дисертацій у галузі наук про Землю та планети та їх врахування у навчанні майбутніх перекладачів : Дипломна робота на здобуття ступеня магістра іноземної філології: спец. 8.030507 «Переклад» / О. С. Мар'єнко — Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2012. — 180 с.*
7. *Мирам Г. С. Основы перевода: Курс лекций / Г. С. Мирам. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2002. — 248 с.*

УДК 811.111 + 81'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мельник А. О., Купрієнко Ю. В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Кожного дня створюються нові слова та поняття. Все частіше у наш час використовуються скорочення, тому що вони частково полегшують процес комунікації між різними мовами. У статті розглядаються особливості перекладу скорочень та аббревіатур в економічному дискурсі та надаються приклади. Також наводиться визначення дискурсу та деякі його характеристики.

Ключові слова: економічний дискурс, скорочення, науковий стиль, аббревіатура.

Мельник А. А., Купрієнко Ю. В. Особенности перевода с английского языка на украинский сокращений в экономическом дискурсе. *Ежедневно создаются новые слова и понятия. Все чаще в наше время используются сокращения, потому что они частично облегчают процесс коммуникации между разными языками. В статье рассматриваются особенности перевода сокращений и аббревиатур в экономическом дискурсе и приводятся примеры. Также приводится определение дискурса и некоторые его характеристики.*

Ключевые слова: экономический дискурс, сокращение, научный стиль, аббревиатура.

Melnik A. O., Kuprienko Yu. V. Peculiarities of Abbreviations Translation from English into Ukrainian in Economic Discourse. *New words and concepts are coined every day. Nowadays abbreviations and acronyms are used more often, because they make the communication process between two different languages easier. The article considers the translation peculiarities of acronyms and abbreviations in the economic discourse. Examples are presented. The definition of discourse and some of its characteristics are provided.*

Key words: economic discourse, abbreviation, scientific style, acronym.

Людина постійно намагається вдосконалити себе та навколишнє середовище. Вона впроваджує нові ідеї та створює різноманітні технології. Нові відкриття потребують найменування. А тому потрібне створення слів, які раніше не вживались, або доповнення чи пере-

фразування вже існуючих. Кожна мова має пристосовуватися до змін у житті суспільства. Англійська мова не є винятком. Усі галузі життя мають певну лексику.

Актуальність теми обумовлюється стрімким розвитком світової наукової думки, зокрема розвитком економічної галузі. Зростає потреба в міжнародному обміні інформацією, бо все частіше відбувається об'єднання зусиль різних країн для реалізації перспективних науково-технічних проєктів. Також важливою є систематизація знань про особливості перекладу скорочень для покращення якості процесу перекладу.

Об'єкт дослідження – англомовні тексти економічного дискурсу.

Предмет дослідження – особливості перекладу скорочень в економічному дискурсі з англійської мови українською.

Теоретичним підґрунтям для дослідження стали праці відомих лінгвістів та літературознавців, таких як В. І. Карабан [6], І. В. Корунець [7], Г. О. Винокур [4], Т. С. Пристайко [9] та інших. У якості фактичного матеріалу для аналізу було використано сучасні видання, присвячені економічній сфері.

Дискурс – це поняття, що за останній час почало швидко розповсюджуватися та розвиватися. Лінгвісти та вчені ще не встановили загальноприйнятих правил щодо цього явища. Дискурс може розглядатися з різних аспектів. Дискурс – це сукупність принципів, правил та істин, що дають можливість індивідові зорієнтуватися в просторі й часі на відповідній суспільно-економічній еволюції. Причому він відображає не лише теоретичні уявлення, а ментальний простір індивіда. Економічний дискурс розкриває теоретичну економію ознак з розумінням того, що будь-яке економічне знання є відносним, не лише в мовній інтерпретації, а й математичній та іншій формалізації [10, с. 21-35].

У зв'язку з постійним розвитком сучасної англійської мови з'являється все більше і більше скорочень, в тому числі і економічних. Особливо важливо для перекладача уміти адекватно передавати зміст відповідного скорочення з однієї мови на іншу. Скорочення – це спосіб словотвору, суть якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або являє собою словосполучення, об'єднане загальним змістом [3, с. 42].

Науково-технічна література є сферою широкого вживання різних скорочень – як тих, що увійшли до мови і зафіксовані у словниках, так і авторських, оказіональних, що створені тільки на конкретний випадок і зафіксовані лише в одному тексті.

У сучасній англійській мові особливо часто підлягають скороченню багатоскладові лексичні одиниці і фрази номінативного харак-

теру. Лінгвістами було виявлено та проаналізовано дев'ять основних типів скорочень й абрєвіацій, які трапляються в англійській економічній, фінансовій і банківській літературі [1, с. 281–292].

Найчастіше вживаними є літерні скорочення або ініціальна абрєвіація (*MIS – management information system – автоматизована система управління*); складові скорочення чи усічення (*Rem – Remittance – грошовий переказ*) та стягнення (*yield – yield – відсоток за цінними паперами*), які складають близько 90 % усіх скорочень й абрєвіатур. Рідше вживаються часткові скорочення (*S and h.e. – Sundays and Holidays excepted – за винятком неділь і святкових днів*), змішані скорочення (*FCA – Free carrier – франкоперевізник*), цифрові скорочення (*G-5 – Group of five – п'ять найбільших банків Великобританії*), скорочення латинського походження (*a.c. – anni currentis – цього року*), скорочення, які складаються з перших складів слів (*COCOM – Coordinating Committee – координаційний комітет*) тощо.

Абрєвіатура є одним із видів скорочених слів. Незважаючи на те, що абрєвіація не завжди згадується, як один із продуктивних способів словотворення навіть в європейських мовах, в той же час не заперечується і сам факт її існування і появи в мові. В процесі скорочення утворюються повноправні комунікативні одиниці з усіма якостями слів. Людині, що використовує скорочені слова, вираження її думки здається достатньо точним і зрозумілим, так, як би вона використовувала повну форму слова. Нове утворення є новою формою, навіть якщо з історичної точки зору воно може чи повинно розглядатися як скорочення. Схожа ідея виражена у працях Д. І. Алексєєва. «Абрєвіація – складне багатогранне явище, згадки про яке датуються давніми віками. Але перш за все, абрєвіація – спосіб створення номінація для тих понять та реалій, які були спочатку позначені описово, за допомогою атрибутивних словосполучень» [1, с. 204].

Абрєвіатури та акроніми складних економічних термінів, назв законів і програм, груп і організацій, фінансових інструментів тощо складають приблизно 16 % від загального числа лексичних неологізмів сфери економіки, причому кількість їх постійно збільшується. Найчастіше вживаними є літерні скорочення або ініціальна абрєвіація, складові скорочення чи усічення та стягнення, які складають близько 90% усіх скорочень й абрєвіатур.

У наукових текстах економічного дискурсу висока густина інформації досягається за рахунок використання скорочень. Це пояснюється тим, що терміни у вигляді складних слів і словосполучень незручні для використання, тому часто складний термін використовується як короткий варіант у вигляді його головного компоненту [5, с. 238].

Переклад скорочень у текстах економічного дискурсу викликає певні труднощі. У дослідженні були проаналізовані особливості перекладу та проілюстровано найтипівіші з них.

(1) The most widely used price index is the CPI. The CPI measures monthly changes in the price of a group of goods and services that people buy regularly (Whiteley John. Mastering Financial Management, 2000 – 116). – Найчастіше використованим ціновим індексом є ІСЦ (Індекс Споживчих Цін). ІСЦ вимірює місячні зміни ціни групи певної товарів та послуг, які люди постійно купляють (відповідне скорочення).

(2) Other price indexes include the PPI and the GDPD. The PPI calculates changes in the prices of products that are regularly used at various stages of production. The GDPD measures price changes for everything that had been produced within the country in a certain period (Whiteley John. Mastering Financial Management, 2000 – 163). – Інші цінові індекси включають Індекс Цін Виробника та Дефлятор Валового Внутрішнього Продукту. Індекс Цін Виробника підраховує зміни цін продуктів, які регулярно використовується на різних стадіях виробництва. Дефлятор Валового Внутрішнього Продукту вимірює цінові зміни усього, що було вироблено в країні за певний проміжок часу (відповідні повні форми).

(3) Modernizing a business is a complicated affair. It requires a management team, which is aware of such aids and tools of efficiency as electronic data processing, operational research (OR), discounted cash flow (DCF), budgetary control, automation, etc. (Whiteley John. Mastering Financial Management, 2000 – 172). – Модернізація бізнесу є складною справою. Вона потребує команду менеджерів, що обізнана у таких допоміжних засобах та знаряддях ефективності як електронна обробка даних, операційне дослідження, дисконтований потік готівки, бюджетний контроль, автоматизація тощо (відповідні повні форми).

(4) GATT was formed in 1947 by 23 nations, to reduce tariffs barriers among member nations. Today nearly 100 countries agree to the guidelines established by GATT (Whiteley John. Mastering Financial Management, 2000 – 182). – У 1947 році 23 держави підписали ГАТТ (Генеральну угоду з тарифів і торгівлі) для скорочення тарифних бар'єрів серед членів держав. Сьогодні приблизно 100 країн згодні з директивами, встановленими ГАТТ (транскодування).

(5) In 1992, the United States, Canada and Mexico signed the NAFTA to eliminate tariffs and other trade barriers. Another well-known economic community is Organization of Petroleum Exporting Countries. Established in 1960, OPEC exists to give oil-producing nations some control over the price and supply of oil (Whiteley John. Mastering Financial Management, 2000 – 104). – Сполучені штати, Канада і Мексика підписали Пів-

нічноамериканський договір вільної торгівлі (ПАНДТ) у 1992 році, щоб ліквідувати тарифи і інші торгові обмеження. Ще одне відоме економічне суспільство – це *Організація країн – експортерів нафти. Організація країн – експортерів нафти* була заснована у 1960 та існує, щоб передавати нафтовидобувним націям деякий контроль над цінами і постачанням нафти (відповідне скорочення; повна форма).

(6) *IMF* was founded in 1944 to promote cooperation among member nations by eliminating trade barriers. *IMF* lends money to countries to conduct international trade (Whiteley John. *Mastering Financial Management*, 2000 – 183). – У 1994 році заснували *МВФ (Міжнародний Валютний Фонд)* для сприяння співробітництву серед членів держав за допомоги ліквідування торгових бар'єрів. *МВФ* позичає країнам гроші для проведення міжнародної торгівлі (відповідне скорочення).

Таким чином, було виявлено, що при перекладі скорочень в економічному дискурсі з англійської мови українською у 37% використовується відповідне скорочення; у 42% відповідна повна форма; у 19% транскодування; рідше використовують описовий метод перекладу. Складним при перекладі виявився той факт, що у багатьох текстах науково-технічної літератури подається лише скорочення. При дослідженні виникла необхідність у звертанні до різних джерел для забезпечення адекватного перекладу.

Головною задачею скорочень є економія усного мовленнєвого вираження та економія обсягу письмового тексту. Проте переваги такої економії вагомі лише тільки до того часу, поки ці аббревіатури зрозумілі перекладачу та співрозмовникам. В англо-американській науково-технічній літературі зустрічається велика кількість різного роду скорочень, до того ж скорочуються як окремі слова, так і словосполучення.

За останній час, тенденція утворення нових слів шляхом скорочення існуючих слів або словосполучень значно зросла. Ріст числа скорочень можна пояснити тим, що складні слова і словосполучення, як правило, дуже незручні, і тому з'являється бажання скоротити їх.

Отже, перекладачеві необхідно знати основні способи передачі іноземних скорочень українською мовою. Зазвичай лінгвісти виділяють такі способи: 1) переклад відповідним скороченням; 2) переклад відповідною повною формою; 3) транскодування скорочень; 4) описовий переклад.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення інтернаціоналізмів в економічному дискурсі та особливостей їх перекладу.

Література

- 1.** Алексеев Д. И. Аббревиатуры как новый тип слов // Развитие словообразования современного русского языка / Д. И. Алексеев. — М. : Высшая школа, 1977. — 372 с. **2.** Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка / Г. Б. Антрушина. — М. : Высшая школа, 1999. — 288 с. **3.** Белодед И.К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / И.К. Белодед. — Харьков : Вища школа, 1980. — 208 с. **4.** Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку / Г.О. Винокур. — М. : Учпедгиз, 1959. — 492 с. **5.** Казакова Т.А. Практические основы перевода / Т.А. Казакова. — СПб. : Лениздат; Издательство «Союз», 2002. — 320 с. **6.** Карбан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карбан — Вінниця : Нова книга, 2001. — 302 с. **7.** Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов / І.В. Корунець. — Вінниця : Нова книга, 2003. — 464 с. **8.** Лейчик В.М. Предмет, методы и структура терминоведения: Автореферат-диссертация доктора филологических наук / В. М. Лейчик. — М. : Высшая школа, 1989. — 46 с. **9.** Пристайко Т. С. Лексикономинативная организация специального текста: Монография / Т.С. Пристайко. — Днепропетровск : УкО ІМА — прес, 1996. — 200 с. **10.** Шевченко І.С. Морозова О.І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг. ред. Шевченко І.С.: Монографія — Харків: Константа, 2005. — С. 21–35. **11.** Whiteley John. *Mastering Financial Management*. — Palgrave, 2000. — 256 p.

УДК 811.111 + 81'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ

Місюра М. О., Пільгуй Н. М.

*Національний технічний університет**«Харківський політехнічний інститут»**(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

За останні роки спостерігається великий інтерес до сфери спорту і відпочинку в світі і особливо в Україні. Стаття націлена на надання докладнішої інформації щодо перекладу спеціальних текстів з англійської мови українською для уникнення неточностей та непорозумінь. Зазначено також, що сфера текстів спортивної тематики є не повністю вивченою і потребує подальших досліджень.

Ключові слова: *спортивна термінологія, спеціальний текст, фразеологічні одиниці, лексичні трансформації.*

Місюра М. О., Пільгуй Н. М. Особенности перевода текстов спортивной тематики с английского языка на украинский. *За последние годы наблюдается большой интерес к сфере спорта и отдыха в мире и особенно в Украине. Статья нацелена на предоставление более подробной информации относительно перевода специальных текстов с английского языка на украинский во избежание неточностей и недоразумений. Отмечено также, что сфера текстов спортивной тематики является не полностью изученной и требует дальнейших исследований.*

Ключевые слова: *спортивная терминология, специальный текст, фразеологические единицы, лексические трансформации.*

Misiura M. O., Pilguy N. M. The Peculiarities of Translating Sport-oriented Texts from English into Ukrainian. *In recent years there has been a great interest to the sphere of sports and recreation in the world and particularly in Ukraine. The work aims at giving more information about the translation of special texts from English into Ukrainian in order to avoid inaccuracies and misunderstanding. It is also stated that the sphere of sport-oriented texts is not completely studied and it needs further investigation.*

Key words: *sports terminology, special text, phraseological units, lexical transformations.*

Сучасний стан філологічної науки показує, що будь-яка мова має основні етапи свого історичного розвитку, що її словесна структура тісно пов'язана з історією розвитку народу, з соціальними, політичними, культурними факторами, що визначають його. Саме в залеж-

ності від цих основних наукових положень, однією з найважливіших задач мовознавчої науки стає чітке дослідження лексичного складу мови, шляхів її розвитку та збагачення, аналіз та дослідження внутрішньомовних процесів, що дуже підсилює теоретичні та практичні основи науки.

Інтеграційні процеси, до яких залучена Україна в період останніх років, стосуються всіх сфер діяльності людини, у тому числі сфери фізичної культури та спорту. Розвиток вже існуючих видів спортивної діяльності та впровадження нових викликає неабиякий інтерес з лінгвістичної точки зору. Через те, що більшість термінів на позначення певного виду спорту є запозиченими, а аналоги деяких спортивних явищ і зовсім відсутні в порівнювальних мовах (англійській та українській), виникає питання про адекватність їх передачі при перекладі. Питання перекладу спортивної термінології стосуються проблеми перекладу всього загалу термінологічної лексики та винайдення найточнішого еквіваленту для лексеми, що перекладається [8, с. 117].

Актуальність роботи обумовлюється тим, що, хоча сьогодні і ведеться дослідження перекладу термінів в текстах, які стосуються різних сфер фізичної культури та спорту, ця тема є не повністю дослідженою. Оскільки більшість термінів є запозиченими, тому їх переклад ускладнюється, і це зумовлює більшу зацікавленість до дослідження цієї теми.

Предметом дослідження є лексико-граматичні особливості перекладу термінів в текстах спортивної тематики.

Об'єкт дослідження – англомовні тексти спортивної тематики.

Метою роботи є дослідження текстів спортивної тематики та їх аналіз.

Питання перекладу цікавили лінгвістів з найдавніших часів. Серед сучасних досліджень у цій галузі виокремлюються праці В. І. Карабана [4], В. І. Комісарова [6], І. В. Корунця [7], Л. С. Бархударова [1] та інших. Слід зазначити, що лінгвістами вже описані та розроблені основні критерії та способи передачі іншомовної термінології в мові-реципієнті, звертається увага на явища полісемії при перекладі термінологічної лексики, ставиться акцент на семантичній взаємодії загальноновживаної лексики та термінології, зокрема спортивної.

Спортивні тексти відносяться до сфери спеціальних текстів. Визначити спеціальні тексти важко. Можна вважати, що це тексти, орієнтовані на спеціалістів у різних галузях. При дослідженні спортивних термінів, які розглядаються на тлі газетно-інформаційних матеріалів, важливо брати до уваги той факт, що для такого функ-

ціонально-стилістичного типу тексту характерне вживання спортивної термінології з елементами загальної лексики. Така лексика спортивного характеру вимагає при перекладі використання еквівалентів, тобто загальноприйнятих по відношенню до них однозначних та точних відповідників. Наприклад: *Both the authorities and their opponents seem to have adopted the tactics of 'open football' when each attack will be repelled with a counter-attack. The 'game' has been going on all the past week. Never before, it seems, has the pressure been higher, forwards more persistent, and fullbacks more ferocious (Fair Play. Serhii RAKHMANIN | Topic Of The Week | Politics, <http://mw.ua/1000/1030/30281/>). – І влада, її її супротивники, здається, узяли на озброєння тактику «відкритого футболу», при якій на кожну атаку обов'язково відповідають контр-атакою. Подібні «ігри» тривали весь минулий тиждень. І, мабуть, ніколи ще пресинг не був такий запеклий, форварди – такі наполегливі, а захисники – такі нещадні.*

Вживання одиниць фразеологізмів спортивної фразеології широко поширене у Великобританії, США і інших англомовних країнах. Це пов'язано з великою популярністю спортивних змагань серед народів цих країн. Широке поширення в сучасній англійській мові фразеологізмів спортивного походження робить вивчення цього шара фразеології надзвичайно важливим. Одиниці фразеологізмів – це звороти виду *a clean sweep* – повне позбавлення, перемога спортивної команди, *shadow boxing* – «бій з тінню», боротьба з уявним противником, *batting average* – особисті досягнення, середній рівень успіху [9, с. 15].

Існують фразеологічні одиниці з позитивною і негативною конотацією. Проілюструємо деякі фразеологічні одиниці спортивної фразеології з позитивною конотативною оцінкою: *to take a comeback* – оправитися після невдачі, взяти реванш, знайти колишню популярність, *to get home* – досягати мети, виграти.

Відповідно, фразеологічні одиниці спортивної фразеології з негативною конотативною оцінкою є *a foul ball* – невдаха, недотеп (етимологічно – термін в бейсболі); *to be nowhere* – не потрапити в число фіналістів.

Спостерігається також вживання спортивних фразеологічних одиниць, що належать до сфери жаргону: *to send smb. to grass* – повалити когось, збити з ніг; *to have a lot on the ball* – бути дуже здатним, винахідливим, мати вміння, досвід [10, с. 134].

В останні десятиріччя всі європейські мови переживають неологічний ренесанс. Завдяки здатності відображати, фіксувати й зберігати інформацію про пізнану людинною дійсністю у мовах, з'являється значна кількість нових лексичних одиниць. Царина спорту також не

стала винятком. Запозичення з англійської мови безеквівалентних слів виправдані та вмотивовані.

Чим довше певний вид спорту розвивається на Україні, тим активніше іншомовні терміни витісняються лексемами рідної мови, наприклад, у футболі: *goalkeeper* – голкіпер – воротар, *forward* – форвард – нападник, *back* – бек – захисник, *corner* – корнер – кутовий, *penalty* – пенальті – одинадцятиметровий штрафний удар, *offside* – офсайд – поза грою тощо [11, с. 89].

Кожен перекладач стикається з проблемами перекладу. Серед основних лексичних трансформацій при перекладі можна виділити перекладацьку транскрипцію та калькування [3, с. 63].

Транскодування – це такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу [5, с. 21]. Наприклад, *dribbling* – дриблінг, *foul* – фол, *record* – рекорд, *free style* – фрістайл, *bowling* – боулінг.

Одним із видів транскодування є транслітерація – тобто слово вихідної мови передається літерами [10, с. 53]. Наприклад, *penalty* – пенальті, *half-back* – хавбек, *qualifying round* – кваліфайн-раунд, *challenge cup* – «Челендж кап», *to rush into 'a town'* – влітати в «місто», *open tournament* – опен-турнір.

Калькування (дослівний або буквальный переклад) – передавання не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Наприклад, *a qualifying event* – кваліфікаційне змагання, *quarter final* – чвертьфінал, *water polo* – водне поло, *corner kick* – кутовий удар [5, с. 25].

Грамотичні явища однієї мови часто не співпадають з грамотичними явищами іншої мови. Розходження при перекладі проявляються через різні особливості всіх мов. Основною задачею є передача змісту слів, словосполучень або речень. При цьому можна використовувати різні необхідні грамотичні особливості перекладу.

За словами Л. С. Бархударова [1], всі види перетворень або трансформацій, що здійснюються в процесі перекладу можна звести до чотирьох елементарних типів, а саме:

1. Перестановки: *Former WBA heavyweight champion David Hays has confirmed he could box against Vitali Klitschko in March (Hays confirms Klitschko talks, <http://www.boxingnews24.com/2011/11/hays-confirms-klitschko-talks-boxing/>). – Колишній чемпіон у важкій вазі за версією WBA, Девід Хей, підтвердив, що може провести бій проти Віталія Кличко в березні.*

2. Заміни: *The hosts broke the deadlock on 26 minutes when Mohamed Tchite pounced on a loose ball in the penalty area and drilled in a fierce*

shot, giving goalkeeper Ron-Robert Zieler no chance (Standard win, Hannover also through, <http://www.uefa.com/uefaeuropaleague/season=2012/matches/round=2000272/match=2007374/postmatch/report/index.html>). – Господарі забили перший гол на 26 хвилині, коли Мохамед Тчите після вільного удару увірвався в штрафну та сильно прострілив, не залишаючи голкіперу Рону-Роберту Цилеру жодного шансу.

3. Додавання: *David Beckham remains world-class in dead-ball situations, and from his deep-lying position in the central midfield he can directly pass onto a teammate's foot from 40 yards away (David Beckham remains face of Englishness, <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/players/david-beckham/6299037/David-Beckham-remains-face-of-Englishness.html>). – Девід Бекхем продовжує грати на високому рівні навіть у безвихідних ситуаціях і може пасувати м'яч точно на ногу одноклубника на відстань у 40 футів зі своєї позиції в глибині центрального півзахисту.*

4. Вилучення: *The visitors can still advance in the competition, though, after Malmö FF held AZ Alkmaar to a goalless draw which leaves the Eredivisie outfit just two points above Austria ahead of Metalist's trip to the Netherlands on 15 December (Malmö target first points, <http://www.uefa.com/uefaeuropaleague/season=2012/matches/round=2000272/match=2007336/prematch/background/index.html>). – Гості ще можуть пройти далі, не дивлячись на те, що «Мальме» зіграло внічию з «АЗ Алкмаар», що залишає їх на два пункти вище «Аустрії» перед поїздкою «Металіста» до Нідерландів 15 грудня.*

Отже, спеціальні тексти широко використовуються в літературі. Такі тексти в основному орієнтуються на спеціалістів у тій чи іншій галузі. Найчастіше в текстах спортивної тематики можна побачити терміни, фразеологізми та нові слова, запозичені з різних країн та у різних видах спорту. Така література насичена термінами, і щоб зробити адекватний переклад, одних загальних знань буде недостатньо.

Серед лексичних особливостей найчастіше використовуються прийоми транскодування та калькування. Крім цих прийомів використовують також другорядні, такі як інверсія чи компресія. Перекладачеві необхідно їх знати, щоб зробити переклад лаконічним та доступним.

Щодо граматичних особливостей перекладу, то з усіх можливих підходів до розподілення способів граматичних трансформацій, ми розглянули запропонований Л. С. Бархударовим.

Таким чином, сфера перекладу текстів спортивної тематики потребує більше ретельного аналізу. Тому, *перспективною* подальшого дослідження є розгляд стилістичних особливостей перекладу спеціальних текстів, та переклад власних назв, оскільки вони дуже часто зустрічаються в таких текстах.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. — М. : Международные отношения, 1975. — 240 с. 2. Д'яков. А. С. та ін. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. — К. : «Academia», 2000. — 218 с.
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода / Т. А. Казакова. — СПб. : Лениздат, 2002. — 320 с.
4. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина І: Граматичні труднощі / В. І. Карaban. — К. : Тетрис, 1997. — 317 с. 5. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина ІІ: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карaban — Вінниця : Нова книга, 2001. — 302 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 255 с.
7. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов / І. В. Корунець. — Вінниця : Нова книга, 2003. — 464 с.
8. Скрипніченко О. С. Проблеми перекладу спортивних термінів (на матеріалі англійської та української мов) // Вісник Сумського Національного Державного Університету. — Суми : СумДУ, 2006. — 179 с.
9. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. — М. : Знание, 2006. — 260 с.
10. Шанський Н. М. Фразеологія сучасної російської мови / Н. М. Шанський. — М. : Вища школа, 1985. — 160 с.
11. Proktor P. International Dictionary of English / Paul Proktor. Bath, Cambridge University Press, 1995. — 864 p.

УДК 81'25:81'34

БРИТАНСЬКИЙ РИМОВАНИЙ СЛЕНГ КОКНІ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Моткалюк А. В., Борсук К. М. (канд. псих. наук)

*Хмельницький національний університет
(факультет міжнародних відносин)**У статті йдеться про сленг кокні та способи його перекладу.***Ключові слова:** *сленг кокні, прийом компенсації, способи перекладу.***Моткалюк А. В., Борсук К. М. Британский рифмованный сленг кокни как проблема перевода на украинский язык.** *В статье идет речь о кокни-сленге и способах его перевода на украинский язык.***Ключевые слова:** *сленг кокни, прием компенсации, способы перевода.***Motkalyuk A. V., Borsuk K. M. British Rhyming Cockney Slang as a Problem of Translation into Ukrainian.** *Cockney-slang and methods of its translation have been described in the article.***Key words:** *cockney slang, method of compensation, ways of translation.*

Мова – це явище соціальне. Будучи знаряддям спілкування, мова, як дзеркало, відображає особливості його носіїв, їх культуру і історію, реагує на всі зміни в суспільстві.

Мова – це специфічна форма відображення дійсності. Вона є відображенням тих змін, що пов'язані з культурою, цінностями, життєвими орієнтирами та установками людини. Сленг, будучи невід'ємною частиною мови, відзеркалює соціальний стан людини, її професію чи захоплення, коло її спілкування, тощо. Люди, які належать до різних груп, кіл, верств суспільства, створюють, так би мовити, власну мову, зрозумілу лише їм. З точки зору перекладу, сленг становить певну проблему, адже це безеквівалентна лексика і перекладач повинен не лише передати зміст сленгової одиниці, а й донести прагматичне значення, відобразити стилістичне забарвлення. Сленг, розглядали дослідники, що належать до найрізноманітніших лінгвістичних та перекладознавчих шкіл. До них належать, як вітчизняні, так зарубіжні дослідники, а саме: І. Арнольд М. Маковський, Е. Партридж, А. Смирницький, Т. Соловійова, В. Фріман, В. Хомяков, Дж. Хоттен, Л. Черноватий та інші.

Вивчення структури сленгу англomовних країн, а насамперед Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії є актуальним питанням перекладознавства. Адже очевидним є те що, проблема незнання аспектів спілкування носіїв мови породжує

проблему спілкування з ними. Таким чином *об'єктом* нашого дослідження є британський сленг кокні (римований сленг).

Предметом є власне способи передачі сленгу кокні на українську мову.

Сленг це той пласт мови, який важко піддається перекладу, адже він найбільш жваво реагує на всі події в житті, як результат підхоплює і відображає нові явища і сам змінюється в процесі їх перетворень, тому значення його важко знайти в словнику особливо, коли мова йде про новоутворений сленг, в нашому випадку сленг кокні, таким чином, проблема перекладу сленгу кокні є *актуальною* і потребує дослідження.

Мета статті полягає у визначенні способів перекладу кокні-сленгу.

Поставлена мета визначила конкретні *завдання* дослідження:

- 1) прослідкувати історію утворення сленгу кокні;
- 2) розглянути природу сленгу кокні, як лінгвістичного явища;
- 3) встановити адекватні способи передачі даного виду сленгу.

Термін «cockney» походить від слова «nays» — так в середньовіччі називали городян, захищених від усіх небезпек надійними стінами міста. Nays — староанглійське слово, що означає «яйця». З часом «cock's nays» почали використовувати для позначення людей, які тримаються власного дому «гнізда» і уникають небезпек, які можуть зустрітися їм за містом.

Однак існує й інша теорія про походження назви цього сленгу. Відповідно до іншої теорії слово «cockney» своєю появою зобов'язане історії, пов'язаної з лондонським простолудином, який опинився в селі. Почувши кінське іржання, він вигукнув: «Lord! How that horse laughs!» (переклад «Боже, як сміється цей кінь!»). Один з жителів села, що стояв поруч, поправив його, сказавши, що звук, який видає кінь, називається «іржанням» (анг. «neighing»). На наступний ранок, почувши, як кукурякає півень, лондонець, щоб показати, що він за-своїв вчорашній урок, радісно сказав йому: «Do you hear how the cock neighs?» (переклад «Ти чуєш, як ірже півень?»). Звідси пішло «Cock neighs» — «cockney».

Сьогодні цей діалект відомий як «Cockney rhyming slang» — римований сленг кокні. Слово мовою «cockneys» — це завжди римована фраза з двох слів, причому більшість слів складаються прямо на ходу: fisherman's daughter і son and daughter можуть означати одне і те ж. Головне правило створення слів сленгу кокні — друге слово в парі звучить майже ідентично до зашифрованого: наприклад, «frog and toad» означає «road» [1]. Ось ще декілька прикладів задля кращого розуміння сутності даного виду сленгу [2]:

- «you and me» — «tea»;

- «husband and wife»– «knife»;
- «britney spears»– «beers»;
- «dog and bone»– «phone».

Проте в усному мовленні найчастіше вживається те слово, яке не римується із головним значенням. Наприклад, фраза на кокні «Adam and Eve»означає «believe»(переклад вірити). «Would you Adam it?» – (переклад «Ти б повірив цьому?»).

Переклад сленгу кокні являє собою надзвичайно складне завдання. Оскільки переклад його прямо не пов'язаний із кожним елементом оригіналу і дослівний переклад буде абсолютно безглуздим. Найдоречнішим і найадекватнішим способом перекладу буде використання перекладацького прийому – компенсації. Прийом компенсації полягає у передачі смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрач іншим. Необхідність у компенсації виникає у зв'язку з тим, що у ряді випадків неможливо знайти повний відповідник (тобто смисловий і експресивно-стилістичний) для передачі у перекладі окремого елемента оригіналу. Якщо необхідно пожертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивною напруженістю слова при перекладі, то слід в першу чергу намагатися зберегти експресивну спрямованість. Це значить, що перекладаючи, наприклад, яке-небудь сленгове (жаргонне) словечко, перекладач перш за все повинен забезпечити точність передачі смислового і експресивного значення слова, жертвуючи, в крайньому випадку, його жанрово-стилістичним забарвленням. Але якщо це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, його обов'язково слід передати в перекладі, хоча би і в іншому реченні, для чого і служить прийом компенсації втрач [3].

Отже, застосування прийомів компенсації є об'єктивним прикладом того, що еквівалентність перекладу досягається на рівні сукупної смислової цілості тексту, а не шляхом перекладу окремих фрагментів тексту (наприклад, слів або словосполучень). Іншими словами, є слова, які неможливо перекласти, але передача змісту цих слів в перекладі всього тексту можлива завжди. Тому, сленг кокні варто перекладати враховуючи контекст з використанням компенсації.

Наприклад: «*Barnet Fair*»означає «*Hair*». (переклад «волосся»). «*My Barnet is so long, I'll have to go to the hairdresser's and get it cut*». – (переклад «Мої патли такі довгі, що тре ніти їх обчиркрити у парікмахера»).

«*Butcher's Hook*»означає «*Look*». (переклад «погляд»). «*Here! Take a Butcher's at this!*» – (переклад «Гей! А-ну диви!»).

«*Cocoa*»означає «*Say so (Agree)*». (переклад «погоджуватися»).

«Let's go to the pub!» «Do you Cосоа?»— (переклад «Пішли до пабу! Ти як?»).

«Loaf of Bread» означає «Head.» (переклад «голова.»). «Think! Use your Loaf (of Bread)!»— (переклад «Думай! Мозгами пошевели!»).

«Mutt and Jeff» означає «Deaf». (переклад «глухий»). «Are you Mutt and Jeff?» «I said turn that music down.»— (переклад «Ти шо глухий? Я сказав, вируби музику») [4].

Як бачимо з вище наведених прикладів перекладу кокні-сленгу, його варто перекладати з урахуванням контексту та із застосуванням прийому компенсації.

Отже, сленг кокні є цікавим, але в той же час слакдним явищем мови з точки зору його перекладу. *Перспективою* подальшого дослідження є визначення особливостей передачі стилістично-експресивного забарвлення сленгових одиниць.

Література

1. *Cockney rhyming slang* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rapidsteps.com/en/ru/topic/513/Cockney+rhyiming+slang>.
2. *Dictionary «Cockney Rhyming Slang from London»* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cockneyrhymingslang.co.uk/>.
3. *Компенсація* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://translations.web-3.ru/intro/equivalents/compensation/>.
4. *Гэвин Д. Говорить как «кокни»* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://2uk.ru/articles/art99>.
5. *Рифмованный сленг кокни* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.prima.vista.ru/rus/articles/sleng_kokni.

УДК 811.111'255.4:821.111-36

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ АНЕКДОТІВ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Надточий О. О., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена аналізу відображення лінгвокультурних стереотипів в англомовних анекдотах та особливостей їх відтворення в українському перекладі. У статті розглянуті мовні засоби створення

комічного ефекту в британських анекдотах і основні труднощі їх перекладу.

Ключові слова: гумористичний дискурс, анекдот, стереотип, відтворення гумористичного ефекту у перекладі.

Надточий Е. А., Мартынюк А. П. Лингвокультурные особенности англоязычных анекдотов и их передача в украинском переводе. *В статье проводится анализ отображения лингвокультурных стереотипов в англоязычных анекдотах и особенностей их передачи на украинский язык. В статье рассматриваются языковые средства создания комического эффекта в британских анекдотах и основные трудности их перевода.*

Ключевые слова: юмористический дискурс, анекдот, стереотип, передача юмористического эффекта в переводе.

Nadtochiy O. O., Martyniuk A. P. Linguistic and Cultural Peculiarities of English Jokes and Their Rendering in Ukrainian Translation. *The article focuses on the linguistic analysis of the stereotypes, which English jokes convey and on the problems of their translation into Ukrainian. In the article the language means of creating laughing effect in English jokes and peculiarities of their translation are studied.*

Key words: humorous discourse, English joke, stereotype, realization of humorous effect in translation.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю опису анекдоту як засобу репрезентації національної картини світу, адже анекдот є центральним жанром гумористичного дискурсу і відіграє важливу роль у міжкультурному спілкуванні. У роботі проводиться лінгвокультурологічний аналіз анекдотів з позиції стереотипів, що лежать в їх основі.

Об'єктом дослідження є тексти англomовного анекдоту як джерело відомостей про мову, культуру і менталітет британського народу. **Предметом** дослідження виступають способи репрезентації лінгвокультурних стереотипів у текстах британських анекдотів.

Метою дослідження є дослідити відображення лінгвокультурних стереотипів в текстах британських анекдотів, проаналізувати засоби репрезентації національно-культурних особливостей британців в анекдоті і їх переклад українською мовою.

З'ясування природи гумору становить складну міждисциплінарну проблему і продовжує привертати увагу сучасних дослідників. Гумористичний дискурс посідає особливе місце серед усіх видів спілкування не тільки як складне комунікативне явище, але й як мовленева дія, яка містить соціальний контекст і уявлення про учасників

комунікації. Гумористичний дискурс визначаємо як текст, що постає у ситуації сміхового спілкування.

Серед всіх жанрів гумористичного дискурсу особливої уваги заслуговує жанр анекдот, адже його відносять до важливих концептів культури. Анекдот - це коротка розповідь про вигадані події з несподіваною дотепною кінцівкою, де діють постійні персонажі, відомі всім носіям мови [6, с. 23–30]. Розглядаючи поняття анекдоту, необхідно зауважити, що в англійській мові слово ‘anecdote’ має дещо інший зміст порівняно з українським ‘анекдот’. Останній є практично синонімічним англійському терміну ‘joke’ (жарт). Анекдот в англійському лінгвокультурному середовищі визначається як нарративний жарт. Жарт, відповідно, визначаємо як одиницю жартівливої комунікації, інгерентними ознаками якої є ігровий елемент комічного, обмануте очікування, які мають наскрізний характер і реалізуються на всіх рівнях структурної організації жарту [4, с. 23-27]. За М. М. Бахтіним, анекдот є проявом карнавального відображення картини світу, різноманітні прояви якого можна зустріти у будь-якій національній культурі [1, с. 23]. Сміхова (карнавальна, профанна) картина світу розглядається нами як одна з двох рівноправних світоглядних концепцій у свідомості індивіда. Їй протиставлена серйозна (офіційна) картина світу. Що стосується структурно-композиційних особливостей анекдоту, то анекдот має зачин, за яким завжди йде розвиток теми, часто опис події чи ситуації із сьогодення. Кульмінаційний момент має бути неочікуваним, навіть парадоксальним, і передбачає сміхову реакцію слухача.

Розглядаючи природу комічного, необхідно виділити засоби і прийоми створення комічного. Наша увага сфокусована на мовних засобах створення комічного. До мовних засобів створення комічного відносять: фразеологічні, фонетичні, лексичні, граматичні. За допомогою цих мовних засобів утворюються прийоми комічного: деформація ідіом, комічні метафори, оказіональні новоутворення, перифраз, парадокс, каламбур, алюзії, оказіональні новоутворення, цитати, антитеза. Основними прийомами створення комічного ефекту в анекдоті є каламбур і парадокс. Каламбур - це жарт, заснований на смисловому об'єднанні в одному контексті різних значень одного слова (полісемія), або різних слів і словосполучень, тотожних або схожих за звучанням (паронімія). Парадокс – це несподіване явище або думка, що різуче розходиться з усталеними поглядами, начебто суперечить здоровому глуздові, хоч насправді може й не бути хибною. Це пояснює той факт, що анекдот як жанр гумористичного спілкування будується на абсурді, при цьому певна ситуація виглядає абсолютно безглуздою, але не зачіпає змістовних

життєвих орієнтирів адресата. Як правило, в основі англомовного жарту лежить невідповідність або порушення певних норм поведінки, характерних для представників англомовної лінгвокультури. Суть цього порушення пояснює поняття інконгруентності, що розуміємо як протиріччя, дисбаланс, невідповідність, спричинені раптовою появою у тканині дискурсу іншого змістового плану, який різко контрастує з основним [4, с. 23–27].

Оскільки гумор невід'ємно пов'язаний з національною культурою, релевантним є той факт, що анекдот створюється народом і для народу і являє собою відбиток стереотипів, що склалися в тому чи іншому лінгвокультурному середовищі. У. Ліппман визначив стереотип як культурно детерміновані й певним чином упорядковані картинки світу у свідомості людини, що, з одного боку, заощаджують зусилля під час сприйняття складної інформації, а з другого боку, фіксують і зберігають наявні цінності, й, таким чином, сприяють збереженню високої самооцінки людини [3, с. 207]. Стереотипи виконують ряд функцій, важливих для міжкультурної комунікації: – ідентифікаційну, регулятивну, когнітивну, прескриптивну, ідеологічну, тощо. Когнітивно-психологічна цінність стереотипу полягає в тому, що він є формою раціонального пізнання світу, яка спрощує і прискорює обробку інформації. Особливо важливою є культурологічна функція стереотипів – детермінованість стереотипних суджень культурою, її установками й цінностями. Соціальна природа стереотипів та необхідність їх актуалізації в соціумі у різних контекстах сприяють існуванню стереотипних суджень у текстах, орієнтованих на масову аудиторію, якими є анекдоти. Анекдоти відображають особливості національного характеру, що відповідають національним стереотипним уявленням [7, с. 15].

У нашому дослідженні було проаналізовано 250 британських анекдотів і виявлено ті найпоширеніші лінгвокультурні стереотипи, що покладено в основу англомовних жартів. Таким чином, 20% від загального обсягу склали так звані «ethnic jokes». «Етнічні анекдоти» – це анекдоти, які розповідають про представників різних етнічних груп. Вони можуть бути двох типів: розповіді про представників однієї етнічної групи і розповіді, що містять зіставлення представників різних етнічних груп [7, с. 40].

ПРИКЛАД 1. One day an Englishman, a Scotsman, and an Irishman walked into a pub together. They each bought a pint of Guinness. Just as they were about to enjoy their creamy beverage, three flies landed in each of their pints, and were stuck in the thick head. The Englishman pushed his beer away in disgust. The Scotsman fished the fly out of his beer, and continued drinking it, as if nothing had happened. The Irishman, too,

picked the fly out of his drink, held it out over the beer, and started yelling: «Spit it out!!!!» [5].

У цьому анекдоті об'єктивовані стереотипні уявлення про представників трьох етнічних груп: англійців, шотландців та ірландців. В анекдоті висміюється бридливість англійця, практична байдужість шотландця і нестримна жадібність ірландця. Ефект комічного створюється за рахунок перебільшення цих якостей – гіперболізації.

Відтак, лінгвокультурний аналіз англійських етнічних анекдотів показав, що об'єктом висміювання в них виступають стереотипні якості британців, американців, шотландців, ірландців і французів, такі як хитрість, нечемність, незворушність, консерватизм, неохайність, нерозбірливість у зв'язках, лінь, хвалькуватість і боягузтво.

24% з проаналізованих нами анекдотів присвячені такому соціальному явищу як шлюб. Британці залюбки жартують на тему шлюбу і міжособистісних ролей чоловік-дружина. У досліджених анекдотах шлюб зображується як жадливий тягар, який робить життя нудним та нецікавим, перетворюючи його на суцільні страждання (ПРИКЛАД 7).

Соціальний стереотип тісно пов'язаний з гендерним стереотипом. Це пояснюється тим, що гендерні нерівності чоловіка і жінки базуються саме на тих ролях, які вони відіграють у важливих соціальних аспектах життя. Більш ніж половина анекдотів з нашої вибірки була присвячена саме відображенню гендерних стереотипів англомовної лінгвокультури. В ході нашого дослідження ми з'ясували, що найпоширенішими об'єктами жартів виступає різне ставлення чоловіка і жінки до таких природних характеристик як вік, зовнішність, інтелект. Гумористичний ефект створюють такі прийоми комічного як гіперболізація, протиставлення, порівняння.

Багато уваги приділяється темі міжособистісних ролей чоловік-дружина і теща-зять. Гумористичний ефект таких анекдотів (ПРИКЛАД 6) досягається за рахунок порушення норм поведінки і ustalених морально-етичних норм. Що стосується міжособистісних ролей теща-зять, то у анекдотах тещу традиційно зображено негарною і сварливою жінкою, якій важко догодити. Саме тому зять часто мріє про те, щоб позбавитися своєї тещі і для цього робить дивакуваті речі (ПРИКЛАД 2).

В. Н. Комісаров поділяє всі труднощі перекладу на лінгвістичні (мовні) та екстралінгвістичні (країнознавчі). До мовних труднощів в процесі перекладу з англійської мови на українську можна віднести проблему багатозначності слів [3]. Слово може мати різні значення, так як полісемія в англійській мові розвинута більше, ніж в українській, тому при перекладі необхідно обрати лише одне значення слова, яке відповідає змісту того, що перекладається.

ПРИКЛАД 2. 'I just bought my mother-in-law a Jaguar.' 'Cool! – I thought you didn't like her.' 'I know what I'm doing; it's bitten her twice already' [5].

Значення багатозначного слова *Jaguar*, що водночас позначає і назву шикарного авто і небезпечного хижака, в українській та англійських мовах співпадають. За допомогою цього мовного явища реалізується стереотипне уявлення про зятя, який ненавидить свою тещу.

ПРИКЛАД 3. When is an English teacher like a judge? – When he hands out long **sentences** [8].

Коли англійський вчитель перетворюється на суддю? – Тоді, коли його речення звучать як приречення.

Багатозначність слова *sentence* (1. вирок; 2. речення) утворює сміховий ефект анекдоту-запитання, які є дуже популярними у британців. В українському перекладі ми намагалися передати цей дотеп завдяки грі слів *речення* – *приречення*.

ПРИКЛАД 4. Hotel Guest: 'Can you give me a room and a bath, please?' Receptionist: 'I can give you a room, but you'll have to take your own bath' [9].

Гість у готелі: «Чи можете ви організувати мені кімнату і ванну, будь ласка?» Адміністратор: «Кімнату – так, а ось ванну *організуєте* собі самі».

У цьому анекдоті стереотипне уявлення про непорушність британця в абсурдних ситуаціях реалізується за допомогою полісемічної фрази *to give a bath* – купати когось, але *to give a room and a bath* – надати кімнату з ванною. Під час перекладу ми використали більш розмовну і неофіційну фразу *організувати мені кімнату і ванну*.

До мовних труднощів перекладу англійських анекдотів також відносять таке мовне явище як омонімія.

ПРИКЛАД 5. Two asexuals meet on a roof – fall in love – get married. The ceremony was rubbish – but the *reception* was brilliant [8].

Дві антени зустрілися на даху, закохалися і одружилися. Церемонія була жахлива, але *прийом* – неперевершеним.

Гумористичний ефект цього анекдоту пов'язаний з омонімічним словом *reception*, що перекладається як *прийом*, але стосується як прийому на весіллі, так і прийому, який здійснює антена. Під час перекладу англійських анекдотів ми вдаємося до такого способу перекладу як вибір словникового відповідника. Так слово *rubbish* може перекладатися як сміття, але в контексті поданого анекдоту його значення переносне – поганий, жахливий. До того ж нами була використана граматична трансформація – вилучення дієслова *був* у другому випадку, що зумовлено особливостями української мови.

ПРИКЛАД 6. «Cheer up!», said Alan to his depressed friend, John. «Why don't you drown your sorrows?» John, a married man with three strapping daughters at home, turned a doleful face towards him and said: «No, that would be a murder.»[5]

«Веселіше!», – сказав Алан пригніченому другу Джону. «Чому б тобі не потопити своє горе?». Джон, чоловік, на якого вдома чекали дружина і три неслухняні дочки, сумно відповів: «Не могу. Це буде вбивство».

У анекдоті сміховий ефект створює буквальне розуміння переносного значення фрази *to drown one's sorrows*, що перекладається як потопити горе у якомусь алкогольному напої. Під час перекладу ми вдаємося до калькування і відтворюємо гумористичний ефект тексту оригіналу.

ПРИКЛАД 7. Marriage – a three ring circus: engagement ring, wedding ring, and suffering [9].

Шлюб – це біг по колу: заручини, весілля і неминуче коло страждань.

У цьому анекдоті чітко відбита така лінгвокультурна особливість британців як дві обручки – одна, яку дарять на заручини, інша, якою скріплюють шлюб. Сміховий ефект створюється за допомогою внутрішньої форми слова *suffering*. Відтворити дотеп цього анекдоту в українському перекладі, не вдаючись до перекладацьких трансформацій, неможливо через розбіжності у будові слів в англійській та українській мовах. Щоб відтворити гумористичний ефект у тексті перекладу ми використовуємо контекстуальну заміну. Ми зберігаємо образ кола(кільця) за допомогою фразеологізму *біг по колу*, але замість назв обручки, використовуємо назви ритуалів *заручини* і *весілля*, які є традиційними для української культури.

Щодо країнознавчих труднощів перекладу анекдотів, в цьому плані велику складність для розуміння становлять слова, що позначають реалії. В.Н. Комісаров вважає, що реалії відображають ті явища і предмети, які здебільшого носять національний характер. Вони матеріалізуються у так звану безеквівалентну лексику. Тобто, це слова, які не мають еквівалентів за межами мови, в якій вони існують [3, с. 29–33].

У текстах проаналізованих нами анекдотів зустрілися такі реалії як *corner shop* – магазин біля будинку, *fish and chips shop* – британський фастфуд, *de готують смажену рибу з картоплею*, які українською мовою ми передаємо описово. Назви торгівельних марок таких як *Walkers* – *Волкерс* (популярні британські чіпси), *Marmite* – *Мармайт* (британська паста з пріанощами) ми передаємо транслітерацією з поясненням для українського слухача.

Зробивши аналіз текстів анекдотів англomовної лінгвокультури, ми дійшли висновку, що ефект комічного досягається за рахунок карнавалізації картини світу. Карнавалізації також підлягають і цінності альтернативної моделі сімейних відносин, що передбачає зміну традиційних ролей чоловік-дружина. Висміювання альтернативної моделі, як правило, поєднується з регуляцією поведінки індивіда стосовно традиційних гендерних еталонів.

Для здійснення адекватного перекладу англomовних малих текстів гумористичного дискурсу, у яких відбито лінгвокультурні стереотипи, перекладач повинен не тільки володіти соціокультурними знаннями, що притаманні британській нації і знаходять своє відображення у мові цієї національної спільноти, а й зміло використовувати перекладацькі трансформації. Щоб передати культурні особливості тексту оригіналу перекладач може вдаватися до описового перекладу, контекстуальної заміни, калькування, заміни фразеологічних одиниць, конструкцій, найменувань предметів чи явищ побуту оригіналу одиницями, які більш притаманні українській мові.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі когнітивних механізмів створення комічного у малих текстах гумористичного дискурсу, в основі яких лежать національні стереотипні уявлення англomовної лінгвокультури.

Література

1. Бахтин М. М. *Эстетика словесного творчества* / Бахтин М. М. — М. : Искусство, 1986. — 444 с.
2. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение // Учебное пособие* / В. Н. Комиссаров. — М. : ЭТС. — 424 с.
3. Липпман У. *Общественное мнение* / У. Липпман / пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. — М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. — 384 с.
4. Самохіна В. О. *Функціонально-комунікативний простір англomовного жарту* / В. О. Самохіна // *Вісник Житомирського національного університету*. — Серія: Філологічні науки. — 2011. — №56. — С. 23–27.
5. *Шестое чувство. Анекдоты на английском [Електронний ресурс]*. — Режим доступу : <http://sixsense.ru/page143.html>. — Заголовок з титул. екрану.
6. Шмельова О. Я., Шмельов А. Д. *Фонові знання в російському анекдоті: доповіді міжнародної конференції «Діалог»*. — М., 2003. — С. 23–30.
7. Шонь О. Б. *Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких*

оповіданнях: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Шонь Олена Богданівна. — Тернопіль, 2003. — 232 с. 8. Jokes Gallery [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.jokesgallery.com. — Заголовок з титул. екрану. 9. Lots of Jokes : Jokes and Funny Pictures [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.lotsoffjokes.com. — Заголовок з титул. екрану.

УДК 821.161.1'255.4=161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ М. В. ГОГОЛЯ «ТАРАС БУЛЬБА» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Науменко О. І., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

Розглянуто історію перекладів повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба» українською мовою з початку ХХ до початку ХХІ сторіччя. Проаналізовано зміни стратегій та методів перекладу повісті в різний час з точки зору сучасного погляду на переклад.

Ключові слова: Гоголь, історія, переклади, «Тарас Бульба».

Науменко А. И., Кальниченко А. А. Особенности переводов повести Н. В. Гоголя «Тарас Бульба» на украинский язык. Рассмотрена история переводов повести Н. В. Гоголя «Тарас Бульба» на украинский язык с начала ХХ до начала ХХІ века. Проанализированы изменения стратегий и методов перевода повести в разное время с точки зрения современного взгляда на перевод.

Ключевые слова: Гоголь, история, переводы, «Тарас Бульба».

Naumenko O. I., Kalnychenko O. A. Features of Translations of M. V. Gogol's Short Novel «Taras Bulba» into the Ukrainian Language. The history of translations of M. V. Gogol's short novel «Taras Bulba» into Ukrainian from the beginning of the ХХ till the beginning of the ХХІ century has been considered. The changes in strategies and methods of translation of the short novel in different time periods have been analyzed in the light of modern view on translation.

Key words: Gogol, history, Taras Bulba, translations.

Стратегія перекладу полягає у відборі текстів для перекладу, з одного боку, а з іншого — у виборі методу. Аби довести чи спростувати

цю думку ми вирішили обрати для аналізу українські переклади творів Гоголя, зокрема, такий твір, як «Тарас Бульба».

Об'єктом даного дослідження є вивчення перекладів повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба» українською мовою в 20 та на початку 21 сторіччя.

Предметом дослідження є вивчення змін стратегій та методів перекладу повісті, що відбувалися з плином часу та зміною перекладацької традиції.

Основною **метою** статті є систематизація та аналіз перекладацьких традицій та підходів, що застосовувалися в різні часи при перекладі творів М. В. Гоголя українською мовою.

Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення не окремих перекладів повісті, а в загальному аналізі історії її перекладів на предмет змін в підході до перекладу з точки зору сучасного погляду на переклад.

На сьогоднішній день хіба що літературознавцям відомо про існування двох варіантів цієї повісті. Перший «Бульба» вийшов у Гоголеві збірці «Миргород» у 1835 році, другий – у 1842-му.

У чому відмінності редакцій? Порівняльний текстовий аналіз засвідчує, що після переробки виклад значно розширений: у першій редакції було 9 глав, у другій стало 12. Зокрема, значно збагатився історико-побутовий фон повісті, дано детальнішу характеристику виникнення козацтва, Запорізького війська, законів і звичаїв Січі. Стиснута розповідь про облогу Дубна замінена розгорнутим епічним зображенням битв і героїчних подвигів козаків [3]. У редакції від 1842-го ширше подано любовні переживання Андрія, глибше окреслено трагізм його становища, викликаного зрадою. Серйозному переосмисленню піддано й образ Тараса Бульби. Місце (у першій редакції), де сказано, що полковник «був великим любителем набігів і бунтів» замінено суттєвими рядками: «Невгамовний, вічно він вважав себе законним захисником православ'я. Самоуправно входив у села, звідки скаржились на утиски орендаторів і на збільшення податків із диму». Поглиблено оцінку скоєного молодшим сином. У першій редакції Тарас і Остап хоронять Андрія в обгорілому лісі, виривши шаблями могилу, жалкують, що той «пропав без слави». У другій редакції на пропозицію Остапа «чесно віддати брата землі, щоб не познувались над ним вороги і не розтягнули б його тіло хижі птахи», суворий батько скаже: «Поховають його і без нас, будуть у нього плакальники й утішальники».

Створюючи історичний літопис епохи національно-визвольної війни українського народу проти польських панів (XVI-XVII ст.), автор вільно поводиться з історичними фактами, надаючи перевагу народним переказам.

Було б неправильно умовчувати, що друга редакція чимало втратила, в порівнянні з першою, в ідейному плані. Насамперед, у багатьох місцях з'явилися слова: «*Росія*», «*російський*» замість «*Україна*», «*український*». Отож, перенесено акцент: заслуги українського народу, запорізького війська стали заслугами російського. На думку гоголезнавця Є. Прохоренка: «*Перший варіант близький за звучанням до української мови. У другому лексика, побудова речень більше сповідають закони російської*» [2].

Необхідність перекладу творів Гоголя була продиктована соціально-політичними подіями в Україні на початку двадцятого сторіччя — становлення українців як окремої нації, що мало підкріплюватись через друковане слово, освіту, змінювалось ставлення мас до інтелектуальної праці та її наслідків [2]. Так, ще у 1910 році, до сторіччя з дня народження Гоголя, Микола Тобілевич (Садовський) надрукував українською повість «Тарас Бульба». І тоді перекладач при редагуванні тексту замість «*руська віра*» подавав «*наша православна віра*». Так, Гоголівське: «*На полках по углам стояли кувшины, бутылки и флажки зеленого и синего стекла, резные серебряные кубки, позолоченные чарки всякой работы: венецейской, турецкой, черкесской, зашедшие в светлицу Бульбы всякими путями через третьи и четвертые руки, что было весьма обыкновенно в те удалые времена. Берестовые скамьи вокруг всей комнаты; огромный стол под образами в парадном углу; широкая печь с запечьями, уступами и выступами, покрытая цветными, пестрыми изразцами — всё это было очень знакомо нашим двум молодцам, приходившим каждый год домой на каникулярное время, приходившим потому, что у них не было еще коней, и потому, что не в обычае было позволять школярам ездить верхом. У них были только длинные чубы, за которые мог выдрать их всякий козак, носивший оружие. Бульба только при выпуске их послал им из табуна своего пару молодых жеребцов*» [1, с. 12]. Микола Садовський переклав як: «*На полицях по кутках стояли глеки, сулії, пляшки з зеленого й синього шкла, сріблом биті келехи, золочені чарки всіякої роботи — венецької, турецької, черкеської, що завітали до Бульбиної світлиці різними шляхами, через треті й четверті руки, як то зазвичай бувало у ті лицарські часи. Берестові широкі лави попід стінами всієї світлиці; величезий стіл під образами на покуті; широка піч із запічками, карунками й прискалками з барвистих кахлів — усе це було добре знайоме нашим двом лицарям, які щороку приходили додому на вакації, — власне, приходили, бо не мали ще коней та й звичаю такого не було, щоб школярі могли їздити верхи. Були у них тільки довгі чуби, за які мав право їх чубити всякий козак при зброї. Вже як кінчали науку, послав Бульба їм з табуна свого пару молодих румаків.*». Твори Гоголя також пере-

кладали І. Франко, М. Рильський, Леся Українка, М. Зеров, А. Ніковський, А. Харченко, І. Маненко, В. Підмогильний та інші. При зміні норми перекладу був ще переклад Антіна Хуторяна (1952 рік), що здійснений суто за редакцією 1842-го року. Але це був просто переклад твору українською мовою без збереження стилю Гоголя, без збереження просторіч та українізмів героїв в російськомовному творі: *«На полицях по кутках стояли глеки, сулії й пляшки з зеленого й синього скла, різьблені срібні кубки, позолочені чарки всякої роботи: венеційської, турецької, черкеської, занесені в світлицю Бульби всякими шляхами через треті й четверті руки, що було дуже звичайним у ті молодецькі часи. Берестові лави кругом усеї кімнати; величезний стіл під образами на покуті; широка піч з запічками, приступами й виступами, викладена кольоровими строкатими кахлями, – все це було дуже знайоме нашим двом молодцям, що приходили кожного року додому на канікулярний час; приходили тому, що не було ще у них коней, і тому, що не було звичаю дозволяти школярам верхи. У них були тільки довгі чуби, за які міг наскубати їх усякий козак, що носив зброю. Вже як випускали їх Бульба послав їм з табуна свого пару молодих жеребців.»* Але, на противагу перекладу А. Хуторяна, переклад А. Василька (Ніковського) якісно відрізняється. Проблему передачі українізмів перекладач вирішив їх заміною на українські архаїзми та діалектизми, що, безумовно, сприяло збереженню стилю повісті: *«На полицях по кутах стояли глеки, бутлі й пляшки з зеленого й синього шкла, різьблені срібні келехи, золочені чарки всякої роботи, – венецької, турецької, черкеської, – заблукані до Бульбиної хати всяко через треті й четверті руки, що було зовсім таки за звичай у ті молодецькі часи. Берестові лави кругом усеї хати; великий стіл під образами у покуті; широка піч із запічками, карунками і прискалками, викладена колірним ярим кахлем, – все було звикле двом нашим молодикам, що приходили щороку додому на час вакаційний, – власне, приходили, бо не мали ще коней та й звичаю такого не було, щоб школярі та могли верхи їздити. Мали самі но довгі чуби, що всякий козак при зброї міг їх насмикати. Вже як кінчали науку, послав Бульба їм з табуна свого пару молодих огирів.»* Багато перекладачів перекладали саме другу версію. Єдиний переклад першої редакції повісті «Тарас Бульба» виконав письменник і публіцист В. Шкляр у 2005 році, даючи читачеві *«справжнього»*, на його погляд, Бульбу без *«обшєруского ідейного смисла»*.

Підбиваючи підсумок, хочемо додати, що канонічним перекладом повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба» українською мовою є переклад А. Хуторяна 1952 року. Незважаючи на його значні недоліки, на те, що в ньому не передано дихотомію російської та української мов, притаманної мові Гоголя, цей переклад публікується й досі та ввій-

шов до золотої збірки творів Гоголя, виданої з нагоди двохсотріччя з дня народження письменника.

Література

1. Лакиза І. Микола Гоголь // Гоголь М. Твори в 5 т. / М. Гоголь Заг. ред. І. Лакизи і П. Филиповича. – К.: Книгоспілка, 1929. – Т. 1. – С. VII–XII. 2. Прохоренко Є. Є. Так чи Гоголь наш? (З історії перекладу українською мовою творів Миколи Гоголя) [Електронний ресурс] / Є. Є. Прохоренко – Бердянський державний педагогічний університет, 2008. – Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/ukr_lit_2008/Prohorenko/. 3. Яноші. В. Тарас Бульба, якого ми не знаємо [Електронний ресурс] / В. Яноші. – Режим доступу: <http://www.rakurs.rovno.ua/info.php?id=7517&print=1/>.

УДК 821.161.1:929

**ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ДЕРЖАВИН
ЯК ТЕОРЕТИК ТА КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ**

Немилостива Е. Е., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячене Володимирі Миколайовичу Державину, його теоретичній та критичній спадщині, концепції перекладу-стилізації, аналізу головних складових рецензії, відтворенню стилістики першотвору в українському перекладі.

Ключові слова: *переклад, перекладознавство, критика перекладу, теорія перекладу.*

Немилостивая Э. Э., Кальниченко А. А. Владимир Николаевич Державин как теоретик и критик перевода. Исследование посвящено Владимиру Николаевичу Державину, его теоретическому и критическому наследию, концепции перевода-стилизации, анализу основных компонентов рецензии, передаче стилістики оригинала в украинском переводе.

Ключевые слова: *перевод, переводоведение, критика перевода, теория перевода.*

Nemylostyva E. E., Kalnychenko O. A. Volodymyr Derzhavyn as a Theorist and an Interpreter of Translation. The research deals with VolodymyrDer-

zhayun, his theoretical and critical heritage, «translation-stylization» doctrine, analysis of the main components of a review, representation of the stylistics of the original in Ukrainian translation.

Key words: *translation, Translation Studies, translation reviewing, translation theory.*

Актуальність даного дослідження визначається вагомим внеском Володимира Миколайовича Державина у розвиток теоретично-критичних та прикладних аспектів перекладу, що привертає увагу до його спадщини.

Об'єктом дослідження є розвиток теорії та критики перекладу Володимиром Державиним.

Предметом дослідження стала його концепція перекладу.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей теорії перекладу Державина, його критики перекладів, важливості та місця його концепцій в історії української перекладацької традиції.

Матеріалом нашого дослідження стали публікації Володимира Державина на теми теорії та критики перекладу протягом 1927-1933 років у різних українських періодичних виданнях.

Володимир Державин займає чільне місце серед перших основоположників теорії та критики перекладу. Його перу належать досконало відточені праці у галузі перекладу, зокрема присвяченим проблемі віршованого перекладу [3].

У статті «Проблема віршованого перекладу» (1927) Державин створює класифікацію перекладу, пов'язуючи її з функціями мови, та обґрунтовує концепцію перекладу-стилізації.

Художній переклад (переклад-стилізація) мусить бути, за Державиним, по можливості, дослівний, — художня цінність будь-якого речення, слова, граматичної та фонетичної структури оригіналу, повинна, по можливості, знайти собі відображення в стилі перекладу [2].

Віршований переклад, що орієнтується по самому своєму завданню на художній бік твору, нічим іншим, на думку Державина, як стилізацією і бути не може [там само].

За специфікою рецензованого матеріалу Державин ділить рецензії на дві категорії: «літературну» рецензію (тобто рецензію на художньо-літературний твір) та «наукову» рецензію (тобто рецензію на науковий або науково-популярний твір) [1, с. 91]. Наукова рецензія ділиться на інформаційну та критичну [1, с. 92].

До рецензента В. Державин ставить дві вимоги — «відмова від переказу сюжету», оскільки критик повинен дати читачеві те, чого той би самотужки не досяг [1, с. 98], та «обґрунтованість кожної думки» («неугрунтована думка — ні для кого не обов'язкова» [1, с. 99]).

У В. Державина рецензія здебільшого містила три компоненти:

а) розповідь про перекладний твір (характеристика твору, його відповідність ідейним умовам українського читача, підбір творів для перекладу, характеристика видання та його актуальності);

б) розгляд вступної статті до перекладного видання;

в) мовно-стилістичні особливості перекладу (передача фонетичних художніх засобів, точність, правильність розуміння, лексичні помилки, стилістична виразність).

Аналіз кращих зразків рецензійного мистецтва минулого, зокрема літературно-критичної палітри В. Державина, відіграє неабияку роль у вирішенні проблеми перекладацького рецензування – і в плані видань, і в плані самих рецензій.

Практика рецензування В. Державина з наголосом на цільовий літературний процес та визначення місця рецензованого перекладу у ньому залишається актуальною і понині [3].

Як бачимо, невивчений перекладознавчий спадок В. Державина – це цікаві та все ще актуальні положення про переклад-стилізацію та про перекладознавчу рецензію.

Український літературознавець та мовознавець, критик, перекладач і поет, В.Державин, відкрив нову епоху рецензування, створив структурні критерії рецензії, заснував теоретичні та практичні засади перекладу-стилізації; саме його діяльності ми завдячуємо тими літературно-перекладацькими доробками, котрі маємо змогу споживати.

Перспективою роботи є систематизація особливостей перекладу-стилізації та запровадження до наукового ужитку його перекладознавчих праць.

Література

1. Державин В. До питання про сучасну літературну рецензію: Критика чи інформація? / В. Державин // *Критика*. – 1929. – № 3. – С. 91–103.
2. Державин В. Проблема віршованого перекладу / В. Державин // *Плужанин*. – 1927. – № 9–10. – С. 44–51.
3. Шмігер Т. Володимир Державин: теорія і критика перекладу / Т. Шмігер // *Збірник Харків. іст.-філол. т-ва / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; Харків. іст.-філол. т-во*. – 2005. – Т. 11. – С. 205–214.

УДК 811.111'255.2:[001.4:34]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Олімпіюк М. М., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена проблемам англо-українського перекладу групи юридичних термінів, що позначають злочин проти людини, а саме крадіжку. Враховані особливості правових систем Великобританії та США, а саме наявність загальних та регіональних термінів, проаналізовано способи перекладу усіх одиниць обраної тематичної групи. Запропоновані власні варіантні відповідники, які були відсутні в словниках, подано лексикографічний опис усіх досліджених термінів.

Ключові слова: юридичний термін, тематична група, загальний / регіональний термін, спосіб перекладу, лексикографічний опис.

Олимпіюк М. Н., Фролова И. Е. Особенности перевода англоязычной юридической терминологии на украинский язык. Статья посвящена проблемам англо-украинского перевода группы юридических терминов, которые обозначают преступление против человека, а именно кражу. Учены особенности правовых систем Великобритании и США, а именно наличие общих и региональных терминов. Проанализированы способы перевода всех единиц избранной тематической группы. Предложены собственные варианты соответствия, которые отсутствовали в словарях, представлено лексикографическое описание всех исследованных терминов.

Ключевые слова: юридический термин, тематическая группа, общий / региональный термин, способ перевода, лексикографическое описание.

Olimpiuk M. M., Frolova I. Ye. Peculiarities of Translating English Legal Terminology into Ukrainian. *This article is focused on translating into Ukrainian English legal terms indicating crime against a person, namely, theft. Features of legal systems of Great Britain and the United States are taken into account, in particular, general and regional terms. The ways of their translation are subjected to analysis. The possible variants which were not presented in dictionaries are offered. The lexicographical description of all terms under study is presented.*

Key words: legal terms, thematic group, general / regional term, way of translation, lexicographic description.

Стаття присвячена англо-українському перекладу групи юридичних термінів, що позначають злочин проти людини, а саме крадіжку. Про важливість та своєчасність такого дослідження свідчить важливість права, як царини існування будь-якого соціуму, реформи правової системи, що сьогодні переживає Україна, необхідність наявності у цьому зв'язку знань про правові системи розвинених демократичних країн, у першу чергу Великобританії та США, доступ до яких на базову рівні забезпечують терміни.

Актуальність проведеного дослідження вбачаємо у запровадженню в роботі інтегральному підході, що поєднує власне перекладацький аналіз з лінгвістичними й лінгвокультурологічними чинниками. Актуальність дослідження, на наш погляд, підсилюється суспільною значущістю дослідженої проблематики. До найбільш дискусійних питань, обговорюваних науковцями, належить упорядкування і стандартизація національних терміносистем [1, с. 183–243], а також збереження і еволюція питомої термінології в умовах глобалізації.

Об'єктом дослідження є англомовні юридичні терміни на позначення злочинів проти людини, що належать до тематичної групи «Крадіжка».

Предметом аналізу були способи перекладу цих термінів українською мовою.

Метою роботи є аналіз англо-українського перекладу юридичних термінів групи «Крадіжка».

Вирішення цієї мети передбачало розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретичні основи дослідження;
- систематизувати фактичний матеріал відповідно до потреб перекладацького аналізу;
- знайти у словниках або надати власні відповідники загальним та регіональним кримінально-специфічним термінам;
- виявити кількісні показники використаних способів перекладу та перекладацьких трансформаций;
- укласти англо-український глоссарій досліджених термінів.

Матеріалом дослідження слугували англомовні юридичні терміни, отримані з метою проведення лінгвістичного дослідження Я. Ю. Манжос [4] з автентичних англомовних джерел (Кодексів, Статуів, спеціальної юридичної літератури).

Під час проведення дослідження ми виходили із таких теоретичних положень:

- англо-український переклад термінів є сьогодні важливою задачею, оскільки до невід'ємних складників становлення державності належить розробка й вдосконалення національно-

мовної терміносистеми, причому статус англійської мови як провідної в галузевому спілкуванні, розвиненість й досконалість правових систем англосаксонських країн, орієнтують українських дослідників на поглиблене вивчення саме їх терміносистем, зокрема юридичних;

- терміни є важливими об'єктом аналізу, оскільки саме вони виступають ключовими лексичними одиницями фахових мов (мов для спеціальних цілей), позначаючи основні поняття певної галузі людського пізнання й діяльності.

Юридичні терміни – позначення правових понять мають низку специфічних особливостей, а саме:

- їхні дефініції не обов'язково фіксуються у лексикографічних джерелах, визначення юридичних термінів може бути подане у спеціальних (фахових) джерелах;
- для них неприйнятний розподіл на міжгалузеві й внутрішньогалузеві, оскільки правова система сучасного розвиненого суспільства є досить складною й охоплює різні галузі права, міжгалузевими є юридичні терміни, вживані в усіх цих галузях, а внутрішньогалузевими – ті, що функціонують лише в одній з них;
- вони реалізуються у текстах офіційних правових документів, в науковій юридичній літературі, текстах науково-популярного характеру, а також здатні функціонувати поза межами фахового спілкування з огляду на важливість позначуванних ними понять не лише для спеціалістів у галузі права, але й для широкого загалу.

Англосаксонська юридична термінологія має певні специфічні риси, зумовлені історико-культурною традицією, що позначилася на розвитку англосаксонської правової традиції та на розвитку англійської мови в цілому. До особливостей англосаксонської правової системи належить слабкий зв'язок з системою римського права й опора на прецедент; специфіка англосаксонських юридичних термінів в цілому відображає загально-мовні тенденції формування лексичного складу, а саме: існує значна кількість одиниць, запозичених з французької мови й латинських термінів, запозичених за посередництвом французької.

Англосаксонська юридична термінологія містить дві основні складові – британську та американську правову термінологічну лексику, які в цілому подібні, але мають і певні відмінності, зумовлені, зокрема, більшою децентралізацією й меншою кодифікацією (більшою прив'язкою до прецедента) у Сполучених Штатах Америки.

Серед чисельних класифікацій юридичних термінів найбільш адекватною цілям перекладацького аналізу є типологія термінів, утворена відповідно до позначуваних ними понять. Вибір поняття ЗЛОЧИН/CRIME зумовлений тим фактом, що воно є центральним для усіх правових систем; багаточисельність англомовних юридичних термінів, що об'єднують вказаний поняттєвий зміст, зумовила звуження його меж: ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДИНИ/ CRIME AGAINST INDIVIDUAL → МАЙНОВИЙ ЗЛОЧИН/ PROPERTY CRIME → КРАДІЖКА/ THEFT. Терміногрупа КРАДІЖКА/ THEFT за даними досліджень містить дві підгрупи: *викрадення майна/lacerny* та *шахрайство/fraud* [4].

Перекладацький аналіз обраної терміногрупи має інтегральний характер, суть якого у використанні результатів (1) семантичної диверсифікації та семантичного опису терміноодиниць, (2) соціокультурного розшарування одиниць, тобто у поєднанні лінгвістичних, соціолінгвістичних та перекладознавчих методів, з метою надання англомовним юридичним термінам адекватних українських відповідників та використання отриманих даних у лексикографічній практиці.

Аналіз фактичного матеріалу дав можливість встановити, що переклад англомовних юридичних термінів лексико-семантичної групи «Крадіжка» передбачає надання українських відповідників загальним та регіональним кримінально-специфічним термінам; регіональні вербально-специфічні терміни є мовними варіантами загального або регіонального терміну і мають той самий відповідник, що цей термін.

Серед загальних юридичних термінів групи «Крадіжка» трохи більше половини подано у словниках і абсолютна їх більшість має адекватні відповідники; виключення становить найбільш загальний термін *theft*, відповідник якого виявився не повністю адекватним, і який було перекладено з опорою на семантичну структуру.

Загальні юридичні терміни лексико-семантичної групи «Крадіжка» котрі відсутні в перекладних лексикографічних джерелах, подані в основному двох- та трьохкомпонентними структурами, було перекладено з опорою на прозорість їхньої семантики або на основі урахування їхньої семантичної структури.

Найбільш вживаними трансформаціями, до яких ми вдавалися є: **калькування**.

Цей метод передбачає відтворення внутрішньої форми слова, а разом з нею – структури образного переносу значень, активізує словотворчі засоби, дає поштовх до утворення семантично містких неологізмів. Мета перекладу – перетворити цільовою мовою оригінальний текст [2, с. 21–22].

Наприклад:

computer fraud – комп'ютерне шахрайство

household theft – крадіжка сімейного майна

data theft – крадіжка даних

intellectual property theft – крадіжка інтелектуальної власності

Використання калькування здійснювалося без трансформації (10%) або з такими трансформаціями як перестановка (18%), вилучення (15%), додавання (5%), заміна однієї частини іншою (9%), комплексна перекладацька трансформація (7%); описовий переклад корелює з такими трансформаціями як додавання (6%) та семантичний розвиток (13%).

- **описовий переклад** – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, терміни чи фразеологізми замінюються в мові перекладу словосполученням, яке вже адекватно передає зміст цього слова або словосполучення [2, с. 23].

Наприклад:

podslurping – незаконна загрузка даних із ПК до кишенькового пристрою

the «salami technique» – викрадення дрібних сум грошей з багатьох джерел без зайвої помітності

hard insurance fraud – інсценування дорожньо-транспортної пригоди, з ціллю обдурення страхової компанії

boiler rooms – (контора із продажу незареєстрованих цінних паперів по телефону

- **пошук словникового відповідника** – одиниця мови перекладу, регулярно використовується для перекладу конкретної одиниці вихідної мови [3, с. 173].

Наприклад:

extortion – вимагання

blackmail – шантаж

pickpocketing – кишенькова крадіжка

- **пошук варіантного відповідника;**

Варіантний відповідник передає, як правило, якесь одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексично-семантично-го варіанта багатозначного слова [2, с. 18].

Наприклад:

counterfeiting – фальсифікація

residential neighborhoods – житловий район

fraud – махінація

На підставі отриманих нами результатів, можна зробити **висновок**, що більшість юридичних термінів групи на позначення крадіж-

ки було перекладенно калькуванням, а також те, що більшість загальних термінів мають свої відповідники в українській мові.

Однак, юридична термінологія є однією із найдинамічніших у наш час і навряд чи її можна вважати повністю дослідженою. Таким чином, **перспективу** подальшого дослідження вбачаємо у подальшому вивченні лінгвістичних особливостей англomовної юридичної термінології та у з'ясуванні труднощів, які виникають під час її перекладу.

Література

1. Бондар О. І. Екологія українського слова: аспекти і проблеми / О. І. Бондар // Мовознавство: Четвертий міжнародний конгрес українців. 26-29 серпня 1999р. (Одеса, 2002) – К. : Пульсари, 2002. – С. 158-163.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: [навч.посібник] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – Т.2. – 385 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз / Комиссаров В. Н. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
4. Манжос Я.Ю. Семантичні та функціональні особливості англomовних юридичних термінів – назв злочинів проти людини: дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Манжос Ярослава Юріївна – Харків, 2011. – 328 с.

УДК 81'25

ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ ГЕРМЕНЕВТИКА КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ПЕРЕВОДА ПОЭТИЧЕСКОГО ТЕКСТА ПАУЛЯ ЦЕЛАНА

Родионова Т. А., Емец А. В. (канд. филол. наук)

*Хмельницький національний університет
(факультет міжнародних відносин)*

В статье рассматривается место филологической герменевтики в переводческом процессе, проблемы восприятия поэтического текста и символа. Статья также содержит анализ переводов произведения Пауля Целана на русский и английский языки.

Ключевые слова: герменевтика, интерпретация текста, перевод, поэтический текст.

Родіонова Т. О., Ємець О. В. Філологічна герменевтика як невід’ємна складова перекладу поетичного тексту Пауля Целана. *У статті розглядається місце філологічної герменевтики у перекладацькому процесі, проблеми сприйняття поетичного тексту та символу. Стаття також містить аналіз перекладів твору Пауля Целана російською та англійською мовами.*

Ключові слова: *герменевтика, інтерпретація тексту, переклад, поетичний текст.*

Rodionova T. A., Yemets O. V. Philological Hermeneutics as an Integral Component of the Translation of Paul Celan’s Poetic Text. *The article considers the place of philological hermeneutics in the translation process, problems of perception of the poetic text and symbol. The article comprises the analysis of Paul Celan’s poem translated into Russian and English.*

Key words: *hermeneutics, poetic text, text interpretation, translation.*

Герменевтика есть искусство истолкования текста. Выделяют два основных направления – философскую герменевтику и филологическую. Задачей филологической герменевтики является выявление глубинных смыслов, которые имплицитно содержатся в каком-либо тексте. В центре ее внимания находится текст, который выступает в качестве универсального посредника, среды общения автора и читателя. Ф. Шлейермахер и М. М. Бахтин говорят о диалогичности толкования. Эта идея диалогичности означает то, что всякий процесс толкования представляет собой попытку понять слово «другого», то есть сам текст порождает диалог между автором текста и его интерпретатором. В традиции романтической герменевтики, которая явилась прообразом герменевтики филологической, поэзия рассматривается в своем изначальном смысле и понимается как языкотворчество, «как форма познания и толкования бытия» [1, с. 73], а сама герменевтика поэтического текста рассматривается в качестве герменевтики символа. Понятие символа в этом случае сливается с понятием всего поэтического текста, где один смысл накладывается на другой смысл, и понимание целого возможно только как понимание первого через второе. Как отмечают многие исследователи, полной семантики символа представить невозможно, поскольку в толковании мы можем только приблизиться к полному пониманию.

Актуальность данного исследования заключается в необходимости разработки вопроса о месте герменевтики в процессе перевода. **Новизна** работы состоит в анализе текста оригинала и переводов позиции герменевтики. **Объектом** исследования является интерпретация поэтического текста Пауля Целана. **Предметом** исследования

стали особенности восприятия и интерпретации поэтического текста в процессе перевода. *Цель* работы состоит в исследовании взаимосвязи филологической герменевтики и перевода.

Понимание текста и символа есть неотъемлемая часть переводческого процесса. Переводчик является неким посредником между автором и читателем, реципиентом послания, заложенного в поэзии. Таким образом, на переводчика возлагается большая ответственность в интерпретации текста, которая по максимуму должна приблизиться к объективности. Ключевая проблема состоит здесь в том, что восприятие как переводчика, так и читателя — процесс сугубо субъективный.

Пауль Целан — еврейский немецкоязычный поэт и переводчик. Он был одним из самых глубоких, новаторских и оригинальных поэтов века. Изменения слова, его преобразования, метаморфозы в эпоху, которая не подлежит описанию, — одна из главных тем творчества Целана. Война, холокост — события, нитями прошедшие через всё его творчество. Язык прошел через то страшное время, но не дал слов для изображения того, что происходило. Поэт с ужасом и отчаянием вынужден признать — речь не способна на «акт правосудия». Отсюда отказ поэта «поэтизировать мир», «тенденция к молчанию», а «шок непонятого» становится у Целана средством противостояния традиционным и конвенционным средствам литературы.

Рассмотрим варианты решения проблемы восприятия и интерпретации текста на примере анализа переведенной нами поэзии Целана «Ein Dröhnen:...».

Ein Dröhnen:...

Ein Dröhnen: es ist
die Wahrheit selbst
unter die Menschen
getreten,
mitten ins

Metapherngestöber.

Трудности возникают уже с самого начала, с перевода заглавия стихотворения. Ein Dröhnen — гром, грохот, гудение, гул. Тут может быть несколько вариантов. Гром как природное явление — тогда может подразумеваться связь с религией и высшими силами, гром и молнии Зевса. Грохот как крик, как что-то истинное, не подверженное насилию, не искажённое, чистое. Либо же грохот от наступления истины, то есть мы слышим грохот: это приходит истина. Мы выбираем слово грохот — очень сильный (с раскатами) шум — поскольку это понятие широкое, как и в тексте оригинала и наталки-

вает читателя на разные ассоциации, но все они несут беспокойное настроение. Такой выбор также обосновывается на звуковой составляющей, которая занимает далеко не последнее место в поэтике Целана, слово *groхот* – наиболее созвучно со словом оригинала. Истина как противопоставление метафоре, два главных концепта стиха, две крайние точки, требующие правильного толкования. Die Wahrheit – правда, истина – два синонима, но в то же время слова, несущие разную смысловую нагрузку. Истина – то, что есть реально. Правда может подразумевать как истину, так и справедливость. Поэтому мы считаем слово *истина* более подходящим. Metaphern-gestöber – сугроб, метель метафор. Мы считаем, что слово *метель* тут более приемлемо, поскольку оно поддерживает волнующее, тревожное настроение стихотворения. Что хотел сказать автор этим выражением? Мы можем интерпретировать это как некую завуалированность, недосказанность.

На первый взгляд достаточно понятное высказывание, экзистенциальные размышления автора на извечные темы. Но есть и возможная историческая основа стихотворения. Оно датируется 6.5.1965. В своём комментарии американская поэтесса и литературовед Барбара Видеманн говорит, что в тот же день газета «Die Welt» объявила о закрытии слушаний свидетелей в деле Освенцима во Франкфурте, а на следующий день газета «Frankfurter Allgemeine Zeitung» опубликовала соответствующую статью, и Целан послал ещё одну копию стихотворения своей жене. Видеманн предполагает, что это напомнило Целану о раннее напечатанной 14.11.1964 статье в «Frankfurter Allgemeine Zeitung», в которой содержится свидетельство некого Princz, узника Освенцима. Он рассказывает, что возил повозку, загруженную контейнерами Циклона Б (цианистого водорода, который был первоначально предназначен для уничтожения вредителей), а эсэсовцы в газовых масках бросали их в открытые окна, из которых можно было услышать гудящий шум, как будто бы было несколько людей в подполье. Потом эти маленькие отверстия снова запирали. Гудящий шум, как будто бы много людей находились под землей – «Ein Dröhnen.»

Учитывая все эти особенности, получаем перевод:

Грохот:...

Грохот: это
сама истина,
среди людей
пришедшая,
в средину
метафор метели.

Проанализируем также перевод этого стихотворения на английский язык.

A RUMBLING:... (Cf. John Felstiner's translation)

A RUMBLING: it is

Truth itself

walked among

men,

amidst the

metaphor squall.

Нужно отметить, что структурный аспект текста, его форма, пунктуация – это важная составляющая поэзии Целана, которой нельзя пренебрегать и в переводе, что и постарался сделать переводчик. Рассмотрим семантическую наполненность этого перевода. Для заглавия выбрано слово *rumbling* – гроыхание, грохот, грохотанье. Здесь разногласий с нашим переводом не возникает. Что же касается следующего понятия, переводчик выбирает слово *truth* – правда, истина, правдивость, правильность. Как видим, понятие очень широко. Учитывая то, что в английском языке существует слово *verity*, имеющее более узкое значение, мы считаем, что в этом данный перевод уступает нашему. В конце стихотворения видим кластер (что приближает к сложносоставному слову оригинала) *metaphor squall* – где *squall* – это шквал, шквалистый ветер. Подобраный вариант перевода не очень подходящий, поскольку его эмоциональный оттенок не такой сильный, как у слова *метель*. Снег же часто встречается в поэзии Целана и несёт ассоциации печали и тревоги. Исходя из такого анализа, делаем вывод, что наш перевод более адекватен и близок к оригиналу.

Можем ли мы с уверенностью утверждать то, что исторические факты, а не что-либо другое, легли в основу написания стихотворения? Можем ли мы говорить о полной адекватности перевода поэтического текста и передаче символа, заложенного в нём? Нет, но мы должны попытаться установить диалог с автором в процессе восприятия и перевода текста.

Перспективной работы является систематизация особенностей интерпретации поэтического текста и перевода поэзии Целана.

Литература

1. Гучинская Н. О. *Hermeneutica in nise. Очерк филологической герменевтики* / Н. О. Гучинская. – СПб. : Церковь и культура, 2002. – 122 с.
2. Pajari Räsänen *Counter-figures. An Essay on Antimetaphoric Resistance: Paul Celan's Poetry and Poetics at the Limits of Figurality* / Pajari Räsänen; University of Helsinki. – Helsinki, 2007. – 398 p.

УДК 811.111'255.4:821.111-93

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ФАНТАСТИЧНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сабада О. О., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячене перекладацькому аналізу відтворення мовних засобів об'єктивації фантастичної художньої картини світу на лексичному рівні в англо-українському перекладі дитячої літератури жанру фентезі.

Ключові слова: *алюзія, жанр фентезі, квазіреалія, онім, переклад, фантастична художня картина світу.*

Сабада О. О., Ребрій А. В. Лексические средства выражения фантастической художественной картины мира в переводе англоязычной детской литературы на украинский язык. *Исследование посвящено переводческому анализу воспроизведения языковых средств объективации фантастической художественной картины мира на лексическом уровне в англо-украинском переводе детской литературы жанра фэнтези.*

Ключевые слова: *аллюзия, жанр фэнтези, квазиреалия, оним, перевод, фантастическая художественная картина мира.*

Sabada O. O., Rebriy O. V. Lexical Means of Rendering the Fantastic World View in English Fantasy Literature for Children in Translation into Ukrainian. *This research is dedicated to the translation analysis of the lexical means of objectification of the fantastic world view in the English-Ukrainian translation of children's fantasy literature.*

Key words: *allusion, fantasy genre, fantastic world view, onym, translation, quasirealia.*

Сучасний етап розвитку науки про переклад характеризується поєднанням різноманітних підходів, течій та гіпотез, що підтверджують тезу про синтетичність теоретичного перекладознавства. Одним з найбільш пріоритетних напрямків вважається дослідження перекладу з оглядом на специфіку ментальної організації людської свідомості, що характеризується як когнітивно-дискурсивне перекладознавство. Саме до когнітивних досліджень зазвичай відносять ті, що присвячені феномену, загально відомому під назвою «мовна картина світу» [4].

Незважаючи на те що, феномен картини світу доволі активно вивчається у лінгвістиці ХХ – ХХІ сторіч, його перекладознавче ви-

світлення все ще перебуває на початкових етапах, що й обумовлює **актуальність** нашої роботи.

Об'єктом дослідження виступають мовні засоби об'єктивації фантастичної художньої картини світу у творах жанру фентезі на лексичному рівні, зокрема, оніми та квазиреалії, а **предметом аналізу** – особливості відтворення даних засобів в англо-українському перекладі з метою формування адекватної іншомовної фантастичної художньої картини світу.

Метою запропонованого дослідження є проведення комплексного лінгвістично-перекладацького аналізу засобів відтворення фантастичної художньої картини світу у творах жанру фентезі на лексичному рівні.

Матеріалом дослідження виступили наступні романи та їх переклади українською мовою: цикл К.С. Льюїса The Chronicles of Narnia («Хроніки Нарнії»): The Magician's Nephew («Небіж чаклуна»); The Horse and His Boy («Кінь та його хлопчик»); The Lion, the Witch and the Wardrobe («Лев, Біла Відьма та Шафа»); та трилогія His Dark Materials («Темні початки»): Northern Lights («Північне сяйво»); The Subtle Knife («Магічний ніж»); The Amber Spyglass («Янтарне скло») письменника Ф. Пуллмана.

Методу дослідження зумовлені його метою та завданнями та включають такі: метод тезаурусного аналізу, метод лексико-семантичного аналізу, метод жанрово-стилістичного аналізу, метод порівняльного аналізу, метод ретроспекції.

Мовна картина світу є сукупністю уявлень про світ, яка історично склалася у свідомості даного мовного колективу та відображена у мовному й мовленнєвому матеріалі (в лексиці, фразеології, граматиці) [1].

Фантастична мовна картина світу є формою репрезентації квазиреальної дійсності, яка протікає у вигаданому географічному просторі, що позначається терміном «топофон» та у специфічному часовому вимірі, що позначається терміном «хронотоп». Ця картина світу представлена системою образів, які створюють поетику твору саме за допомогою характерних мовних засобів. Такими засобами на лексичному рівні є ономастикон і квазиреалії.

Онiм – це термін на позначення власного імені, тобто іменника або іменного словосполучення, яке існує задля назви конкретної істоти, предмета або явища та їх виділення з низки однотипних істот, предметів, явищ, тощо. Імена власні протиставляються іменам загальним – апелятивам. Сукупність імен власних, виділених за певним критерієм, називається ономастикомом, а розділ лінгвістики, що їх вивчає, – ономастикою [2].

Як зазначає М. П. Кочерган, власні назви, на відміну від загальних, служать для виділення названого ними об'єкта з низки подібних, його індивідуалізації та ідентифікації, і пропонує таку класифікацію власних назв: (1) антропоніми – імена людей; (2) топоніми – географічні назви; (3) теоніми – назви божеств; (4) зооніми – клички тварин; (5) астроніми – назви небесних тіл; (6) космоніми – назви зон космічного простору і сузір'їв; (7) хрононіми – назви відрізків часу, пов'язані з істричними подіями; (8) ідеоніми – назви об'єктів духовної культури; (9) хрематоніми – назви об'єктів матеріальної культури; (10) ергоніми – назви об'єднань людей: товариства, організації тощо; (11) гідроніми – назви водоймища (річки, озера, моря, болота); (12) етноніми – назви народів, етнічних груп.

Квазиреалії – це своєрідний понятійний апарат, що створює сам автор, задля втілення свого творчого задуму, аби якнайрозлогіше змалювати фантастичну картину світу у своєму творі [2].

Фантастична картина світу є характерною ознакою літератури жанру фентезі. Жанрова природа фентезі сягає світу середньовічних легенд, епічних оповідань та міфології. Головною властивістю фентезі є прагнення вилучити будь-яку реальну національно-культурну специфіку, замінивши її національно-культурною специфікою вигаданого світу (квазиреальності) [3]. Але необхідно також враховувати, що оригінальний твір завжди пишеться не квазимовою, а цілком реальною національною мовою, яка формує і формується певною національною мовною картиною світу, що неминуче впливає на сприйняття твору реципієнтом. Інакше кажучи, чаклуни, фавни чи гноми з романів К. С. Льюїса чи Ф. Пуллмана сприймаються українцями як англійські чаклуни, фавни чи гноми. У зв'язку з цим у перекладача теоретично з'являються дві альтернативи – залишити їх такими чи «переробити», наприклад, на українських [1].

На нашу думку, задля максимальної прагматичної адекватності фентезійного твору перекладач повинен не стільки «одомашнити» чи «очужити» оригінал, скільки перенести свого реципієнта у незнайомий світ, створений автором. Виходячи з цього, вважаємо, що при перекладі творів у жанрі фентезі він має переважно орієнтуватися на оригінал, проявляючи стриманість у виборі засобів виразності, які не мають шкодити стилістиці джерельного тексту. На підтвердження свого припущення ми провели аналіз ономастикону та квазиреалій у два етапи. На першому етапі ми дослідили переклад онімів окремо у творах К.С. Льюїса та у творах Ф. Пуллмана. На другому етапі ми проаналізували переклад квазиреалії в тих самих творах названих авторів.

Ми встановили, що майже усі оніми й реалії у творах названих письменників мають алюзійний характер. Алюзія – це на-

тяк на відоме ім'я чи факт. Більше того, у романах К. С. Льюїса та Ф. Пуллмана алюзії найчастіше відсилають нас до Біблії. Наприклад, головний персонаж, якого автор змальовує в усіх семи книгах свого циклу, носить ім'я «Аслан» або «Великий Лев». Автор змальовує його як «звіра, що розмовляє», «Короля Звірів», «сина Імператора, що за Морем», «мудрого, співчутливого, авторитетного мага», «провідника дітей по Нарнії», а також «охоронця та хранителя Нарнії». Дослідники творчості К.С. Льюїса вважають, що письменник змалював його як альтернативну версію Ісуса Христа, тобто, у такій формі, в якій би Ісус міг з'явитися у світі фентезі.

Окрім біблійних алюзій є ще й натяки на відомі пам'ятки культури. Так, усі герої-люди, яких описує у своїх творах Ф. Пуллман, мають деймонів. Це тварини, які живуть поряд із людиною та є втіленням її душі. Вони символізують єднання людини з природою. Візцем для створення концепту деймона Ф. Пуллману послужила картина Леонардо да Вінчі «Пані з горностаєм».

Методом суцільної вибірки ми відібрали з текстів романів Ф. Пуллмана 80 онімів, з яких 11 антропонімів, 11 зоонімів, 32 топоніми та 23 ергоніма, а з творів К. С. Льюїса – 76 онімів, з яких 32 антропоніма, 5 зоонімів, 31 топонім, 3 теоніма та 5 фітонімів.

При перекладі ономастикону в розглянутих нами творах К. С. Льюїса та Ф. Пуллмана найчастотнішим способом перекладу є транскодування, що становить приблизно 58%, а також добір словникового відповідника – 41%, серед нечастотних виділяємо такий спосіб, як описовий переклад – 1% відповідно.

Оніми у романах обох письменників поділяються на дві групи. До першої належать реальні імена героїв (*Digory – Діґорі, Letitia – Леміція, Columb – Колумб*), а до другої – штучно створені (*Arshish – Аршіш, Shasta – Шаства, Aravis – Аравіс*).

Далі зосередимо свою увагу на топонімах та антропонімах як найчастотніших типах онімів. Усі антропоніми роману перекладені транскодуванням, внаслідок чого семантичне значення для українського читача не втрачається, наприклад, при транскодуванні імені *Arshish – Аршіш* україномовний читач розуміє, що це ім'я має східне походження.

При перекладі топонімів використовувався такий спосіб, як транскодування (*Svalbard – Свольбард*), але іноді це призводило до втрати семантичної наповненості, як у випадку із онімом *Cittagaze – Ситагаз*, який має італійське походження, і, як стверджує сам автор, має вимовлятися «Читтагацца», а в українському перекладі ми цього не відчуваємо. Також, був застосований спосіб добору семантичного відповідника (*The Valley of Thousand Perfumes – Долина тисячі пахощів*).

Користуючись методом суцільної вибірки, ми відібрали по 22 квазиреалії з романів Ф. Пуллмана та К. С. Льюїса. При перекладі названих лексичних одиниць нами зафіксовані такі способи: переклад за допомогою семантичних аналогій – 33% (*time-keeper* – *хронометр*, *great winter* – *довга зима*, *witch oil* – *відьмацьке зілля*), калькування – 35% (*truth measure* – *вимірювач правди*, *symbol reader* – *читач символів*), транскодування – 27% (*dæmon* – *деймон*, *alethiometer* – *алітеометр*); описовий переклад – 5% (*Parasy* – *Папський пресол*, *the Bastables* – *брати і сестри Бастейбли*).

В результаті проведеного дослідження ми доходимо висновків, що перекладачі в більшості випадків успішно впоралися з усіма складними випадками передачі одиниць безеквівалентної лексики українською мовою. Вибір способу перекладу кожної окремої одиниці визначався не тільки об'єктивним чинником (наявність у мові перекладу засобів для створення відповідника), а й низкою суб'єктивних чинників, сукупна дія яких була скерована на створення ефекту прагматичної адекватності перекладу.

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз засобів вербалізації квазиреальної дійсності на інших мовних рівнях в романах різних авторів, які працювали в жанрі фентезі.

Література

1. Бойко Л. Б. *К вопросу об отражении картины мира в переводе / Л. Б. Бойко // Проблемы семантики и прагматики. – Калининград, 1996. – С. 13-18.*
2. Влахов С., Флорин С. *Непереводимое в переводе / Влахов Сергей, Флорин Сидер – М. : Международные отношения, 1980 – 344 с.*
3. Приходько А. М. *Жанр «фэнтези» в литературе Великобритании : проблема утопического мышления: дис. канд. филол. наук : 10.01.03 / Приходько А. М. – М., 2001. – 199 с.*
4. Bell R. T. *Psychological/cognitive approaches / R. T. Bell // Routledge encyclopedia of translation studies. – London, New York : Routledge, 1998. – P. 34-36.*

УДК 81'25:811.111'373

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ
«ВОДА»**

Таїбова Е. З., Борсук К. М. (канд. псих. наук)

*Хмельницький національний університет
(факультет міжнародних відносин)*

У статті розглядаються фразеологічні одиниці з компонентом «вода», аналізуються шляхи перекладу цих фразеологічних одиниць та визначаються найбільш адекватні способи перекладу англійських ФО з компонентом «вода» українською мовою.

Ключові слова: еквівалент, компонент «вода», спосіб перекладу, фразеологічна одиниця (ФО).

Таїбова Э. З., Борсук К. В. Особенности перевода на украинский язык англоязычных фразеологизмов с компонентом «ВОДА». *В статье рассматриваются фразеологические единицы с компонентом «вода», анализируются пути перевода этих ФЕ и определяются наиболее адекватные способы перевода английских ФЕ с компонентом «вода» на украинский язык.*

Ключевые слова: эквивалент, компонент «вода», способ перевода, фразеологическая единица (ФЕ).

Taibova E. Z., Borsuk K. V. Peculiarities of Translating into Ukrainian English Phraseological Units with «WATER» Component. *The article deals with phraseological units with component «water»; the ways of their translation and the most adequate methods of translating phraseological units with «water» component into Ukrainian.*

Key words: *equivalent, «water» component, phraseological unit, way of translation.*

Мова – найбільший скарб народу. І лише у фразеологізмах так багатогранно проявляється його розум, національна історія, суспільний лад, побут, світогляд, звичаї і традиції, менталітет. Сучасний розвиток лінгвістики нерозривно пов'язаний із проблемами вивчення фразеології, котра є одним з чи не найдавніших мовних пластів. ХХ ст. можна назвати століттям становлення фразеології як науки, обґрунтування її теоретичних засад і практичного втілення їх у фразеографії. Багатий фактичний матеріал вже у ХІХ ст. зібрали українські (П. Білецький-Носенко, Б. Грінченко), польські (С. Б. Лінде, Я. Карлович, А. Кринський та В. Недрведський) та анг-

лійські (Р. Тренч, Н. Вебстер) лексикографи. За сто років написано чимало праць, присвячених вивченню класифікації фразеологічних одиниць (ФО) та дослідженню їх походження, питанню семантичної природи компонента ФО, аналізу системних зв'язків (синонімія, антонімія, омонімія, паронімія) [2].

Розробкою питань теорії фразеології займалися В. В. Виноградов, Є. Д. Поливанов, Л. А. Булаховський, В. Л. Архангельський, В. М. Мокієнко, В. П. Жуков, О. М. Мелерович, В. Г. Гак, Л. Г. Скрипник, М. Ф. Алефіренко, Л. Г. Авксентьев, М. Т. Демський. Такі лінгвісти як О. І. Смирницький, О. В. Кунін, Н. М. Амосова, А. І. Альохіна досліджували фразеологію англійської мови. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш. Баллі та Л. П. Сміта [1, с. 17]. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень в області фразеології, аналіз ФО з компонентом «вода» в аспекті англо-українського перекладу є недостатньо розробленим, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження. **Проблемою** дослідження є визначення найбільш адекватних способів перекладу ФО з компонентом «вода» українською мовою. **Об'єкт** нашого дослідження – ФО з компонентом «вода», оскільки саме вода споконвіків супроводжувала людину, люди завжди оселялися біля озер, річок, морів, океанів. Тому, принаймні частина ФО з компонентом «вода» має давнє походження і є спільною для багатьох народів. **Метою** статті є дослідження лінгвістичної природи фразеологізмів з компонентом «вода» та способи їх перекладу.

ФО – це відносно стійка структурно-семантична єдність лексико-граматичних утворень, що характеризується стійкістю словникового складу, експресивністю та відтворюваністю [4]. Існують різні класифікації ФО, запропоновані мовознавцями та дослідниками фразеології. Першим у мовознавстві структурно-семантичну класифікацію фразем запропонував Ш. Баллі, який виділив фразеологічні сполучення, фразеологічні серії і фразеологічні єдності. В. В. Виноградов виділив три типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Зберігши три основні класи фразеологічних одиниць за схемою В. В. Виноградова, М. М. Шанський виділив четвертий клас – фразеологічні вирази. У О. В. Куніна знаходимо розподіл фразем на власне ФО, або ідіоми, ідіофразеоматизми та фразеологізми неідіоматичного характеру, але з ускладненим значенням [3, с. 12–14]. Особливу увагу походженню фразеологізмів приділяє англійський фразеолог Л. П. Сміт. Основним джерелом виникнення ідіом, за його словами, є життя та діяльність людей. Англійський вчений виділяє ті сфери життя, звідки беруть початок ФО. Це різні галузі людської діяльності [4].

Окрему проблему у вивченні фразеології становить питання еквівалентності та перекладу ФО. Це питання й досі є актуальним, незважаючи на численні дослідження у цій сфері. Питання фразеологічної еквівалентності досліджували А. Кунін, В. Гак, Е. Солодухо, Н. Любчук, М. Басай, Б. Реякова, М. Ритель та багато інших вітчизняних та зарубіжних учених [2].

ФО можуть мати національний чи інтернаціональний характер, і залежно від того, наскільки у ФО представлена національна специфіка, їх можна поділити на такі групи: фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в іншій мові, та безеквівалентні ФО, зміст яких не можна зіставити з будь-яким іншомовним поняттям. Прислів'я, приказки, крилаті слова, інтернаціональний характер яких оснований на спільності джерел (Біблія, «Байки»Езопа, п'єси Шекспіра і т.д.) мають свої готові відповідники в різних мовах, тобто, одиниці тотожні або дуже близькі за значенням і метафоричною основою. Шляхи перекладу фразеологічних одиниць є досить складними та проблематичними. Щоб достовірно та якомога ближче до оригіналу передати значення ФО в процесі перекладу, потрібно брати до уваги її структурні та граматичні особливості, а також культурологічні аспекти, потрібно передати її зміст й показати її образність, знайшовши аналогічний вираз в українській мові, при цьому варто не втратити стилістичну функцію фразеологізма.

З перекладацької точки зору англійські ФО можна розподілити на дві великі групи: ФО, які мають еквіваленти в українській мові та безеквівалентні ФО. Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими. Повними фразеологічними еквівалентами є ті готові українські еквіваленти, які співпадають з англійськими за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним забарвленням та граматичною структурою; наприклад: *put on bread and water* – *садовити на хліб та воду*, *unstable as water* – *неспокійний як вода*, *pour cold water on smth* – *лити холодну воду*, *muddy the water* – *каламутити воду*.

Чимало англійських фразеологізмів перекладаються частковими українськими еквівалентами, які передають повне значення, зберігаючи стилістичну направленість, але містять лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності. Наприклад: *to carry (draw) water in a sieve* – *носити воду решетом*, *like water off duck's back* – *як з гусака (з гуски) вода*, *to fish in troubled waters* – *ловити рибу в мутній воді*, *be aware of a silent dog and still water* – *в тихому болоті чорти водяться*, *a lot of water has flowed under the bridge since* – *чимало води уплигло*.

До третьої групи належать фразеологізми, які співпадають за всіма ознаками, окрім образності. В такому випадку перекладач повинен знайти в українській мові такий аналог ФО, при якому значення та

зміст фразеологізму збережеться, але образ буде іншим. Наприклад: *blue water* – *відкрите море*, *get into deep water* – *потрапити в халену*, *still waters have deep bottoms* – *тиха вода греблі рве*, *diamond of the first water* – *щирісінький діамант*; *діамант найвищої (найкращої) чистоти*.

За відсутності аналогів та еквівалентів при перекладі ФО з англійської мови варто, на думку С. Власова та С. Флоріна, використовувати описовий переклад (deskриптивну перифразу), при якому одиниці фразеологізмів зводяться до перекладу не самої ФО, а лише її тлумачення. Це може бути пояснення, порівняння, опис та тлумачення. Наприклад: *too much water drowned the mill* – *доброго потрошку*, *above water* – *у добромому стані*, *tall drink of water* – *висока та струнка людина*, *water of forgetfulness* – *Лета, ріка забуття*.

Стійкі сполучення слів іноді перекладаються дослівно, тобто використовуючи калькування, незалежно від того, чи існує повний або частковий еквівалент чи ні. Без калькування не можна обійтись, коли образ фразеологізму надзвичайно важливий для правильного розуміння тексту, і в той же час, прозорий, а заміна його іншим образом не дає достатнього ефекту. Наприклад: *holy water* – *свята вода*.

До другої групи відповідностей належать безеквівалентні ФО, при перекладі яких використовуються нефразеологічні способи. При адекватному перекладі подібні фрази потрібно пояснювати за допомогою вільного сполучення слів (тобто за допомогою deskриптивної перифрази). Наприклад: *to carry water on both shoulders* – *вести подвійну гру*, *to water down the differences* – *залагодити суперечки*, *deep waters* – *скрутне становище*, *have water on the brain* – *бути несповна розуму*.

Отже, ФО з компонентом «вода» перекладаються з використанням зазначених вище способів перекладу. Досить часто також спостерігається використання часткових еквівалентів та фразеологічних аналогів. Іноді перекладачі вимушені вдаватись до deskриптивної перифрази за браком повних або часткових еквівалентів, які б передавали образність та стилістичну направленість вихідної англійської ФО. Проте, оптимальним варіантом, та таким, що зберігає прагматику ФО є переклад фразеологізмів повним еквівалентом, оскільки фразеологізми англійської та української мов часто співпадають лексично і структурно.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо дослідження перекладу ФО з компонентом-найменування явищ природи.

Література

1. Василенко Ю. До питання про зіставлення та класифікацію фразеологічних одиниць на позначення

природних явищ в англійській та українській мовах / Ю. Василенко // Студентський науковий вісник Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. – 2011. – № 9 (2). – С. 17–21. 2. Винниченко С. Конотація як компонент значення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/page/n55/017.pdf>. 3. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови / А. В. Кунин. – М.: Виш. шк., 1996. – 381 с. 4. Фразеологічні одиниці з компонентом «вода» в аспекті англо-українського перекладу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-217913.html>.

УДК 811.111 + 81'42

**ЗАЛЕЖНІСТЬ ВИБОРУ СПОСОБУ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ВІД СТРУКТУРИ
АНГЛОМОВНОГО ТЕРМІНА ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ
(на матеріалі текстів з перекладознавства)**

Ташенко Г. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Досліджено і встановлено залежність вибору способу перекладу українською мовою англійської термінології у галузі перекладознавства від структури терміна.

Ключові слова: *переклад українською мовою з англійської, перекладознавча термінологія, спосіб перекладу, структура терміна.*

Ташенко А. В., Черноватый Л. Н. Зависимость выбора способа перевода на украинский язык от структуры англоязычного слова текста оригинала (на материале текстов по переводоведению). Исследована и установлена зависимость выбора способа перевода на украинский язык англоязычной терминологии в сфере переводоведения от структуры термина.

Ключевые слова: *перевод с английского языка на украинский, переводоведческая терминология, способ перевода, структура термина.*

Tashchenko H. V., Chernovaty L. M. Dependence of the Ways of Translating into Ukrainian upon the English Source Text Term Structure (Related to Translation Studies Terminology). *The article researches and establishes the dependence of the way of translating English Translation Studies terminology into Ukrainian on the term structure.*

Key words: *translation from English into Ukrainian, Translation Studies terminology, way of translating, term structure.*

Актуальність дослідження полягає в необхідності дослідження способів утворення термінів, оскільки сучасність характеризується бурхливою появою нової (переважно англомовної) термінології, яку необхідно адекватно передати українською мовою, аби вона органічно увійшла до української терміносистеми.

Метою нашої статті є дослідження гіпотетичної залежності способу перекладу від структури терміна.

Досягнення згаданої мети передбачало виконання низки *завдань*:

- визначити галузь дослідження;
- відібрати репрезентативні тексти із згаданої галузі;
- вибрати корпус термінів для аналізу;
- розподілити вибрані терміни на категорії за структурою;
- проаналізувати способи перекладу, застосовані відносно термінів кожної категорії;
- встановити співвідношення згаданих способів в межах кожної категорії;
- сформулювати висновки щодо існування та характеру гіпотетичної залежності способу перекладу від структури терміна.

Об'єктом дослідження є способи утворення наукових термінів в процесі їх перекладу українською мовою з англійської, а *предметом* – вивчення гіпотетичної залежності способу перекладу терміна від його структури.

Сферою дослідження була обрана галузь перекладознавства, оскільки ця відносно молода наука переживає період бурхливого розвитку. Як зазначають дослідники [3], в останні десятиліття з'явилися нові ділянки застосування перекладу, які оперують власними терміносистемами або субсистемами і потребують спеціального дослідження. Це, зокрема, переклад для театру та кіно, переклад субтитрів, судовий та комунальний переклад, сурдопереклад тощо. Крім того, збільшення обсягу публікацій у сфері перекладознавства завдяки появі спеціалізованих журналів (наприклад, *Meta, Target, The Translator, Babel, Translation Journal*), цілих видавництва (*Benjamins, Routledge*) та професійних організацій (*European Society for Translation Studies, American Translators Association, Canadian Trans-*

lators Association) також вносять свій внесок у процес терміновтворення. Внаслідок цього з'являються усе нові терміни, що потребують їх інтерпретації й перекладу українською мовою для поповнення української термінологічної субсистеми у галузі перекладознавства.

Матеріалом дослідження були обрані оригінальні англomовні тексти у галузі (історії) перекладознавства [3] загальним обсягом близько 60000 друкованих знаків, з яких методом суцільної вибірки було вибрано 500 термінів.

На наступному етапі згадані терміни були розподілені на чотири категорії, залежно від їх структури: прості, похідні, складні та терміни-словосполучення. Прості терміни складаються з одного кореня, наприклад: *calque* – калька, *genre* – жанр, *canon* – канон; похідні терміни утворюються за допомогою суфіксів або префіксів, наприклад: *literalism* – буквалізм, *inadequate* – неадекватний, *discourse* – дискурс; складні терміни складаються з двох або більше коренів і пишуться разом або через дефіс: *socio-linguistics* – соціолінгвістика, *function-oriented* – функціонально зорієнтований, *lexicography* – лексикографія; терміни-словосполучення включають два або більше коренів, які пишуться як окремі слова: *free translation* – вільний переклад, *faithful translation* – адекватний переклад, *hermeneutic circle* – герменевтичне коло.

Як показано на рис. 1, в межах даної вибірки домінують терміни-словосполучення (65 %) (наприклад, *abstract approach* – теоретичний підхід, *compound word* – складне слово) наступними за частотністю вживання є похідні терміни (26 %) (наприклад, *lexicological* – лексикологічний, *subtraction* – вилучення). Рідше зустрічаються прості (7 %) (*calque* – калька, *maxim* – максима) і зовсім нечасто – складні (2 %) (*function-oriented* – функціонально зорієнтований, *agea-restricted* – обмежений конкретною сферою застосування).

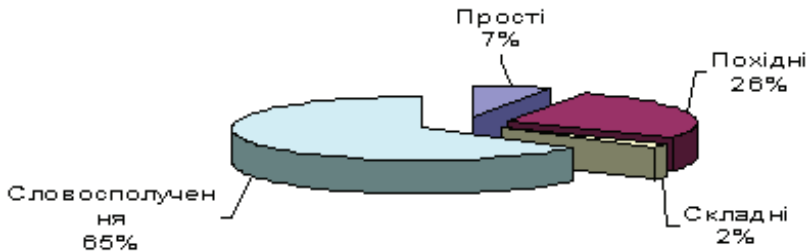

Рис. 1. Питова вага простих, похідних, складних і термінів-словосполучень у межах вибірки

Далі ми проаналізували співвідношення способів перекладу відібраних термінів з точки зору застосованих для їх перекладу способів. Співвідношення згаданих способів показано на рис. 2.

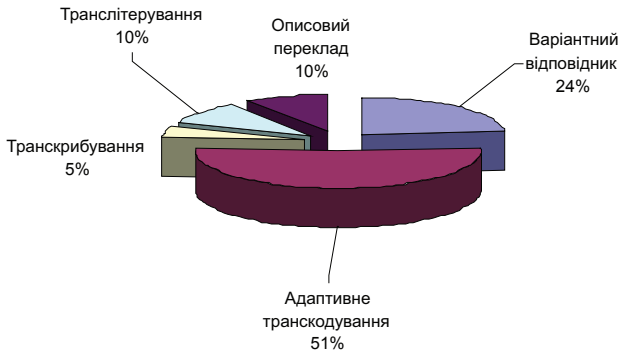

Рис. 2. Співвідношення способів перекладу простих термінів у межах вибірки

Як випливає з рис.2, найпоширенішим способом перекладу простих термінів у текстах з перекладознавства є адаптивне транскодування (51%). Наприклад, *calque* – *калька*, *maxim* – *максима*, *ergon* – *ерг*. Рідше застосовуються варіантний відповідник (24%), наприклад: *aspect* – *вид*. Найменш уживаними є транслітерування (*canon* – *канон*, *suffix* – *суфікс*) і описовий переклад (*corpus* – *корпус текстів*, що використовується як зразки попередніх перекладів) (10% кожен спосіб), а також транскрибування (*genre* – *жанр*) (5%).

Результати підрахунків для похідних термінів показано на рис. 3.

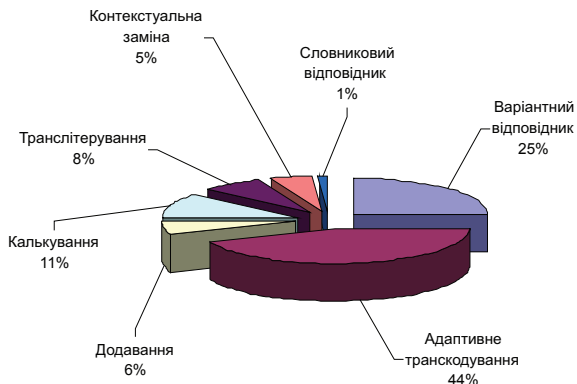

Рис. 3. Співвідношення способів перекладу похідних термінів у межах вибірки

Як демонструє рис. 3, найчастіше для перекладу похідних термінів застосовувалося адаптивне транскодування (44%). Наприклад: *dialectical* – діалектичний, *empirical* – емпіричний, *imitation* – імітація, *intentionality* – інтенціональність, *illusionist* – ілюзійний, *modality* – модальність, *denotation* – денотація, *deverbalization* – девербалізація. Майже вдвічі рідше зустрічається варіантний відповідник (25%). Прикладами можуть слугувати такі терміни: *prevalent* – типовий, *subtraction* – вилучення, *addition* – додавання, *fidelity* – вірність, *colloquial* – розмовний, *formulate* – розробити. З меншою частотністю застосовується калькування (*inadequate* – неадекватний, *sub-language* – підмова) (11%), а також транслітерування (*structuralism* – структуралізм, *neologism* – неологізм, *rationalism* – раціоналізм, *nationalism* – націоналізм) (8%). Найменш уживаними є додавання (*derivative* – похідне слово, *question* – ставити під сумнів, *interpretating* – усний переклад) (6%), контекстуальна заміна (*foreignness* – іноземне походження, *summary* – скорочений виклад тексту, *naturalization* – надання природності) (5%) та словниковий відповідник (*research* – дослідження) (1%).

Далі було визначено співвідношення способів перекладу складних термінів, яке репрезентоване на рис. 4.

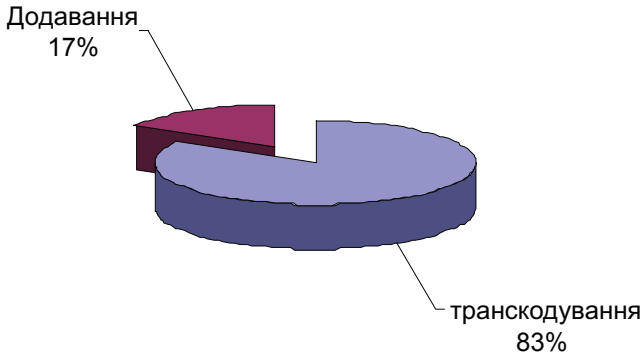

Рис. 4. Співвідношення способів перекладу складних термінів у межах вибірки

Як неважко помітити на рис. 4, при перекладі складних термінів домінує адаптивне транскодування (*psycholinguistics* – психолінгвістика, *sociolinguistics* – соціолінгвістика, *function-oriented* – функціонально зорієнтований, *ethnolinguist* – етнолінгвіст, *lexicography* – лексикографія) (83%), менш частотним є додавання (*area-restricted* – обмежений конкретною сферою застосування) (17%). З іншого боку, стосовно складних термінів важко робити якісь узагальнення, оскільки їх питома вага у межах нашої вибірки є незначною.

Як уже згадувалося раніше, найчисленнішою категорією термінів у нашій вибірці були терміни-словосполучення. Співвідношення способів перекладу цих термінів показано на рис. 5.

Як випливає з рис. 5, найпоширенішим способом перекладу термінів-словосполучень є калькування (48%). Наприклад: *epic theatre* – епічний театр, *language behaviour* – мовленнєва поведінка, *language universals* – мовні універсалиї, *semantic field* – семантичне поле, *intralingual translation* – внутрішньомовний переклад, *method of alienation* – метод відчуження, *evaluative element of a word meaning* – оціночний елемент значення слова. З дещо меншою частотністю зустрічається перестановка слів (*translation practice* – практика перекладу, *speech-act theory* – теорія мовленнєвих актів, *text cohesion* – зв'язність тексту, *verse translation* – переклад поезії, *translator's mind* – свідомість перекладача, *reception process* – процес сприймання) (24 %).

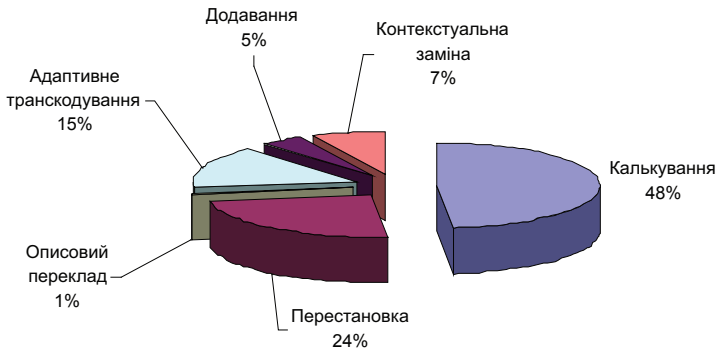

Рис. 5. Співвідношення способів перекладу термінів-словосполучень у межах вибірки

Помірно часто застосовується адаптивне транскодування (15%): *dynamic equivalence* – динамічна еквівалентність, *emotional component* – емоційний компонент, *extralinguistic situation* – екстралінгвістична ситуація, *formal equivalence* – формальна еквівалентність, *evolutionary component* – еволюційний компонент, *corpus analysis* – корпусний аналіз, *generative grammar* – генеративна граматики. Рідше вживаються контекстуальна заміна (*neglected areas* – малодосліджені ділянки, *raw program* – основи програми, *non-literary translation* – галузевий переклад, *research starting point* – підґрунтя для дослідження, *sense-for-sense translation* – переклад із збереженням смислу) (7 %) та додавання (*drama translation* – переклад драматичних творів, *business text* – текст зі сфери бізнесу, *problem-restricted theory* – теорія, обмежена певною проблематикою, *rank-free theory* – теорія, позбавлена об-

межень з боку мовних рівнів, *text-type convention* – умовності, зумовлені типом тексту, *target-text* – текст цільовою мовою) (5 %). Найменш вживаним є описовий переклад (*translation aids* – навчально-методичні матеріали для перекладу) (1 %).

Таким чином, проведене нами дослідження засвідчило, що вибір способу перекладу певним чином залежить від структури терміна в мові оригіналу.

При перекладі простих термінів домінують адаптивне транскодування та деякою мірою варіантний відповідник. Досить продуктивними є транслітерування й описовий переклад. Найменш уживаним виявилось транскрибування. Схожа ситуація спостерігається і щодо похідних термінів, де також найчастіше застосовується адаптивне транскодування, в той час як інші способи перекладу (варіантний відповідник, калькування, транслітерування, додавання, контекстуальна заміна, словниковий відповідник) мають суттєво нижчу питому вагу. Домінування адаптивного транскодування пояснюється тим, що, на відміну від аналітичної англійської, українська мова має синтетичну будову. Відповідно терміни англійської мови мають певні граматичні категорії, що нечітко виражені в ній або й узагалі відсутні, таких як рід, відмінюваність тощо.

Для перекладу складних термінів застосовувалися лише два способи перекладу (адаптивне транскодування та додавання, однак, зважаючи на їх незначну питому вагу в нашій вибірці, важко сформулювати будь-які висновки щодо цієї категорії термінів.

Переклад термінів-словосполучень характеризується найвищою питомою вагою калькування та перестановки. Рідше вживаються адаптивне транскодування, контекстуальна заміна і додавання. Описовий переклад майже не вживається. Терміни-словосполучення складаються з двох або більше слів, тому відносно них ширшим є діапазон вживання калькування та пермутації. Терміни-словосполучення нечасто фіксуються у словниках, а тому саме стосовно цієї категорії термінів найважливіше спиратися на усвідомлений вибір способу перекладу.

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновки, що для використання калькування і пермутації найсприятливішими є терміни-словосполучення. Питома вага калькування є найвищою для словосполучень і незначною для похідних термінів, а для простих та складних цей спосіб перекладу взагалі не є характерним. Пермутація з природних причин застосовується лише до словосполучень. Серед видів транскодування найпродуктивнішим є адаптивне. З найбільшою частотністю воно застосовується до похідних термінів та словосполучень. Менш розповсюдженим згаданий тип транско-

дування є при перекладі простих та складних термінів. Транскрибування і транслітерування вживаються нечасто.

Дані, отримані в результаті нашого дослідження, є попередніми, а тому залежність способу перекладу від структурних особливостей термінів потребують подальшого вивчення. Перспективу дослідження вбачаємо у більш детальному вивченні закономірностей перекладу термінів у галузі перекладознавства залежно від їх структури, що ґрунтується на більш репрезентативній термінологічній вибірці.

Література

1. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лекс., термінолог. та жанрово-стиліст. проблеми* / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
2. Швейцгер А. Д. *Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты* / А. Д. Швейцгер. – М. : Либроком, 2009 – 216 с.
3. Snell-Hornby M. *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?* / M. Snell-Hornby. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2006 – 205 p.

УДК 811.161.1'255.4

ПЕРЕДАЧА НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРАЗІВ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОВІСТІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ «ТАРАС БУЛЬБА»

Ускова Д. І., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглядаються методи перекладу, які вживали перекладачі в англійських та українських варіантах перекладу повісті «Тарас Бульба» при передачі національних образів, реалій та ідіолекту Миколи Гоголя.

Ключові слова: *дихотомія, ідіолект, Микола Гоголь, переклад, українізми.*

Ускова Д. И., Кальниченко А. А. Передача национальных образов в украинских и английских переводах повести Николая Гоголя «Тарас Бульба». *В статье рассматриваются методы перевода, которые использовали переводчики в английских и украинских вариантах перево-*

да повести «Тарас Бульба» при передаче национальных образов, реалий и диалекта Николая Гоголя.

Ключевые слова: дихотомия, идиолект, Николай Гоголь, перевод, украинизмы.

Uskova D. I., Kalnychenko O. A. **Rendering National Images in Ukrainian and English Translations of the Novel «Taras Bulba» by Nikolai Gogol.** *The article represents the translation methods of national images, realities and writer's idiolect that were used by translators in English and Ukrainian translations of the novel «Taras Bulba» by N. Gogol.*

Key words: dichotomy, idiolect, Nikolai Gogol, translation, Ukrainian national vocabulary.

Актуальність роботи зумовлена тим, що перекладач у процесі своєї діяльності дуже часто зустрічається з проблемою передачі національних образів, які відносяться до нееквівалентних елементів мови і, які позначають поняття інколи незрозумілі для інших культур. Особливе місце в розгляді цієї проблеми посідають твори Миколи Гоголя, бо його особливий стиль і є головною проблемою для перекладачів. *Об'єктом дослідження* стали англійські та українські переклади повісті «Тарас Бульба», як засоби зображення національних образів в іншомовній культурі, а *предметом* – дослідження методів перекладу повісті «Тарас Бульба», які обирали перекладачі при тлумаченні тексту оригіналу на англійську чи українську мови. *Метою роботи* було визначення адекватності передачі національних образів, стилістичних особливостей оригінального тексту в англійських та українських варіантах перекладу повісті «Тарас Бульба», а також збереження авторської манери оповіді Миколи Гоголя в інтерпретованих текстах.

Мова Миколи Гоголя, його індивідуальний стиль – це неймовірне та яскраве поєднання художнього та образного зображення його героїв, подій, опису природи і соціального прошарку, який змальовує письменник в своїх творах. Кожна його фраза просякнута відношенням самого автора до подій та героїв, яких він змалює в своїй уяві і яких він проектує на читача, шляхом свого неповторного та унікального писемного таланту. Проте засіб, який надає творам Гоголя найбільшого забарвлення та колоритності є українізмами, які письменник вдало поєднує разом з російською і які він вживає для вираження як свого погляду, так і експресії. Так, наприклад, вислів «багато убранного», що вживається в повісті у значенні вичепурений, перекладачі переклали за допомогою різних засобів: «richly clad», «richly-dressed», «багато убраного», «багато вбраного», «пишино вбраного», де перекладачі застосовували **послідовність форми мовлення та**

«*rich uniform*», «*clad from head to foot in rich dress*», «у дорогомому убранні», «у дорогамъ убранни» – **контекстуальна заміна**.

Також слід зазначити, що в українських перекладах повісті перекладачі були схильні перекладати слова російського характеру словами більш українізованого характеру. Це пов'язано з тим, що в своїй першій редакції письменник сам вживав слова *Україна, український*, а в своїй другій редакції ці слова замінив на *Россия, русский*. Так наприклад в перекладі М. Садовського з'являється *Україна-Русь*, коли в оригіналі другої редакції ми бачимо *Россия*: «*Это был один из тех характеров, которые могли возникнуть только в тяжелой XV век на полукочующем углу Европы, когда вся южная первобытная Россия, оставленная своими князьями, была опустошена*» [2, с. 73] – «це була одна з тих натур, які родились і виховувались у ті тяжкі часи XV віку на півкошовому кутку Європи, коли вся південна первобутня *Україна-Русь*, покинута своїми князями, була знищена» [1, с. 20]. Проте ця тенденція почала трохи змінюватись лише з виходом перекладу А. Василька, де перекладач вже не настільки сильно змінює слова національного характеру, він вдається до заміни *русский* на *наш*. А в перекладі А. Хуторяна взагалі вже не можна побачити подібних змін – його переклад доволі буквалістичний.

Звісно, що таких змін не відбулося в англійських перекладах повісті. Проте, що привертає увагу в англійських текстах це – подекуди невірне тлумачення українських реалій. Наприклад: *бандурист – Guitar-player*, *кулиш – buckwheat groats*, *чуприна – hair*, *горилка – brandy*, *corn-brandy*, *Запорожская Сечь – Sitch-beyond-the-Rapids*.

Особливістю стилю М. В. Гоголя, яку складно передати перекладачу – є словотвір, який застосовує письменник. Адже змінивши цю «вигадку», перекладач може втратити автентичність та емоцію, що хотів передати М. Гоголь. Наприклад, слово «*сыноубийца*» усі англійські перекладачі передали за допомогою **описового перекладу** – «*the father ... son he had murdered*», «*the murderer of his son ...*», а от українські перекладачі **калькували** значення, намагаючись передати навантаження, яке це слово має в оригінальному тексті – «*синовбивець*», «*синовбієць*», «*сынозабієць*», «*синовбиєць*», «*синовбивця*», «*дітозабієць*».

При перекладі творів М. Гоголя, на думку В. Державіна, автора рецензій на переклади Гоголя українською мовою, необхідно використовувати стилізацію, щоб передати те стилістичне навантаження та зміст, що мав на меті зобразити письменник [3]. Стилізація стає в пригоді перекладачам при передачі гоголівських фразеологізмів. Проте, у цьому разі, можна втратити звукову образність слів та словосполучень, що відрізняє стиль М. Гоголя від інших письменни-

ків. Як приклад, можна розглянути вираз «ни жив, ни мертв», який в похідних текстах перекладачі передавали за допомогою різних методів: добирали **еквівалент** – «*riveted to the spot*», використовували **аналог** – «*neither dead nor alive*», «ні живий ні мертвий», використовували **буквалізм**, де вираз набував іншого значення – «*more dead than alive*» («смертельно стомлений»). Стилізація ставала перекладачам в пригоді також при перекладі порівнянь, де українські та англійські тлумачі застосовували такі методи як еквівалентний переклад та перефразування. Наприклад, вираз «*крепкий, как дуб*» М. Лобода в своєму перекладі **перефразував** як «*твердий на вдачу, як то кажуть – огненний чоловік*».

Експресивність мовлення, стилістичне забарвлення, а, ще в більшій мірі, дихотомія, – створюють труднощі при перекладі творів письменника, що й підіграє зацікавленість перекладачів до творів Миколи Гоголя. Підсумовуючи вище наведені приклади, можна зробити *висновок*, що при перекладі творів Гоголя перекладачам дуже важливо передати сюжет повісті, але при цьому їм потрібно зберегти стиль, дихотомію та ідіолект письменника, бо саме це й вирізняє його літературу серед інших авторів, саме це зачаровує і викликає любов у читачів до його творів. І якщо відтворення стилістичних барв в українських перекладах творів письменника можливі, то відтворення дихотомії – найскладніше, що постає перед україномовним тлумачем.

Перспективою роботи є те, що отримані результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з англо-українським та російсько-українським художнім перекладом.

Література

1. Гоголь М. Тарас Бульба / Гоголь М. В. [пер. з укр. М. Садовський, пер. з англ. П. Константайн]. Пульсари: університетське видавництво, 2009. – 220 с.
2. Гоголь Н.В. Избранные сочинения / Н. В. Гоголь. – Москва: Художественная литература, 1987. – 703 с.
3. Державін В. [Рецензія на кн.: Гоголь М. Твори. Том I. «Вечори на хуторі під Диканькою». Загальна редакція І. Лакизи та П. Филиповича. Стилістична редакція А. Ніковського Критика] / В. Державін // Критика. – 1929. – № 7-8. – С. 218-222.

УДК 811.133.1' 27

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Яблонська Ю. А., Дробязко О. Є.

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

У статті розглядається лінгвокультурна компетентність особистості перекладача французької мови на прикладі володіння фоновими знаннями, безеквівалентною лексикою, особливостями комунікативної поведінки французів.

Ключові слова: *безеквівалентна лексика, лінгвокультурна компетентність, мовна особистість, невербальна комунікація, фразеологічні одиниці.*

Яблонская Ю. А., Дробязко Е. Е. Лингвокультурная компетентность личности переводчика. *В статье рассматривается лингвокультурная компетентность личности переводчика французского языка на примере владения фоновыми знаниями, безэквивалентной лексикой, особенностями коммуникативного поведения французов.*

Ключевые слова: *безэквивалентная лексика, лингвокультурная компетентность, невербальная коммуникация, фразеологические единицы, языковая личность.*

Yablonska Y. A., Drobiazko O. Ye. Translator's Linguistic and Cultural Competence. *In this article linguocultural competence of the French translator's personality is examined on the basis of background knowledge, culture-specific vocabulary, as well as the peculiarities of communicative behavior of the French.*

Keywords: *culture-specific vocabulary, linguistic personality, linguocultural competence, nonverbal communication, phraseological units.*

У сучасному світі міжнародних контактів, що постійно розширюються, в умовах взаємопроникнення культур зростає роль професійно виконуючого свою роботу перекладача. Тому перекладач повинен володіти набором певних компетенцій для якісного здійснення своєї професійної діяльності. Ці компетенції включають не тільки вільне володіння іноземною мовою як засобом спілкування, але й сформовані знання з історії, культури, традицій країни, мова якої вивчається, етнокультурних звичаїв, символів, стереотипів, комунікативної поведінки носіїв мови. Саме необхідністю формування компетентнісної мовної особистості перекладача, надбання потрібних для цього вмінь і навичок пояснюється **актуальність** постановки питання про лінгвокультурну компетентність.

Метою статті є постановка проблеми визначення змісту лінгвокультурної компетентності особистості перекладача. Для її розгляду були поставлені такі **завдання**: визначивши поняття лінгвокультурної компетентності особистості та мовної особистості перекладача, показати необхідність формування лінгвокультурної компетентності перекладача і охарактеризувати основні елементи лінгвокультурної компетентності.

Матеріалами дослідження є: 1) аналіз багатокомпонентного набору мовних здібностей, вмінь, навичок до виконання мовних дій різного ступню складності; 2) результати експерименту, проведеного на основі складеного тесту на фоні знання в галузі французької культури серед учнів десятих класів середньої школи № 109, студентів третього і п'ятого курсів перекладацького відділення факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, слухачів курсів французької мови в французькому інституті м. Харків.

Об'єктом дослідження є мовна особистість перекладача і її компетенції. **Предметом** дослідження є лінгвокультурна компетентність особистості перекладача, що відображається у компетенціях мовної особистості перекладача.

Новизна дослідження полягає в тому, що в результаті проведеного експерименту на основі складеного тесту були виявлені рівні лінгвокультурної компетентності студентів третього і п'ятого курсів перекладацького відділення факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, результати якого дали привід рекомендувати вивчення лінгвокраїнознавчої інформації з першого курсу навчання іноземній мові. Були зібрані більше 350 фразеологічних одиниць французької, української і російської мов з метою зіставлення значень фразеологізмів.

Основні поняття, що фігурують в темі дослідження, – мовна особистість і лінгвокультурна компетентність.

Мовна особистість формується безпосередньо в процесі підготовки професійних перекладачів. Специфіка мовної особистості перекладача виявляється в тому, що переклад як один із видів комунікації несе своєрідний відбиток індивідуальності перекладача. Традиційно мовна особистість перекладача оцінюється як вторинна мовна особистість. Він не створює змісту, він його транслює. Вторинна мовна особистість – це «комунікативний суб'єкт, здатний тією чи іншою мірою пізнавати, описувати, оцінювати, перетворювати оточуючу дійсність і приймати участь в спілкуванні з іншими людьми засобами іноземної мови в іншомовній мовленнєвій діяльності» [4, с. 3].

У вітчизняній і іноземній лінгвістиці існує багато визначень щодо лінгвокультурної компетентності. Дане дослідження базувалось на

формулюванні Оберемко О. Г. про те, що «лінгвокультурна компетентність – це цілісна система уявлень про основні традиції, звичаї і реалії країни, мова якої вивчається, яка дозволяє асоціювати з лексичною одиницею цієї мови ту ж саму інформацію, що і її носії, і досягати повноцінної комунікації» [3, с. 3].

Виділяють такі структурні компоненти лінгвокультурної компетентності:

Лінгвістична компетенція – здатність вірно будувати граматичні форми і синтаксичні конструкції згідно нормам конкретної мови, розуміння змістових відрізків мовлення, зорганізованих за нормами іноземної мови.

Соціокультурна компетенція – здатність будувати мовленнєву та немовленнєву поведінку з урахуванням норм соціумів, що розмовляють мовою, яка вивчається; знання національно-культурної специфіки країни, мова якої вивчається; знання географічного положення країни, природні умови, особливості побуту і культури.

Лінгвокраїнознавча компетенція передбачає опанування безеквівалентною лексикою і засобів її передавання рідною мовою, фоновими знаннями, реаліями, характерними для країни, мова якої вивчається, і засобами передавання реалій рідної мови іноземною мовою тощо.

Лінгвокультурна компетентність перекладача може бути трьох рівнів – низького, середнього і високого [1, с. 36]. Якщо у перекладача переважають поверхневі стереотипні знання про лінгвокультуру вивченої мови, не підкріплені практичним спілкуванням з її представниками, не поглиблені читанням аутентичних текстів (як художніх, так і публіцистичних), мова йде про низький рівень лінгвокультурної компетентності, який реалізується у відсутності або надзвичайній обмеженості комунікативних компетенцій. Якщо існує досвід спеціального студіювання лінгвокультури вивченої мови і спілкування з її представниками (безпосереднє чи опосередковане книгами, фільмами тощо), це середній рівень лінгвокультурної компетентності, що реалізується в обмеженому наборі комунікативних компетенцій. Високий рівень притаманний перекладачам, що вільно володіють рідною та іноземною мовами, мають достатньо широкі знання і досвід спілкування в обох лінгвокультурах, володіють різноманітними лінгвокультурними комунікативними компетенціями.

В рамках дослідження був проведений експеримент на основі спеціально складеного тесту з метою виявлення рівня лінгвокультурної компетентності в галузі французької культури. У тесті були запропоновані питання, пов'язані з символікою Франції, державним устроєм, звичаями, культурним життям, комунікативною пове-

дінкою французів. Тест включав 18 закритих і 3 відкритих питання. Випробувані були безпосередньо пов'язані з французькою мовою, культурою і традиціями. Результати тестів показали, що учні 10 класу школи з поглибленим вивченням французької мови давали 50 % правильних відповідей, що пояснюється спеціалізованим напрямком школи, більшим обсягом лінгвокраїнознавчої інформації, що пропонується для вивчення. Результати відповідей студентів 3 курсу після трьох років навчання (55 % вірних відповідей) показують, що лінгвокраїнознавчі знання практично не змінилися, бо не поповнювались ані самостійно, ані за програмою впродовж перших трьох курсів навчання в університеті. Процент правильних відповідей на п'ятому курсі зріс до 82 %, проте якщо б знайомство з французькою культурою продовжувалося протягом усіх попередніх курсів, результати могли б бути ще вищими. Тому є сенс ввести в програму лінгвокраїнознавчі предмети безпосередньо з 1 курсу, а не з 3, як це відбувається на теперішній час. Цікавим є результат, що 80 % слухачів курсів французької мови, будучи високо мотивованими, надали правильній відповіді, що говорить про те, що навчання за французькими методиками з лінгвокраїнознавчим ухилом має позитивний навчальний результат.

За результатами проведеного експерименту можна стверджувати, що без формування вторинної мовної особистості перекладача неможливо отримання якісного перекладацького продукту. Без знань культурних традицій, звичаїв країни, мова якої вивчається, без знань менталітету її жителів, особливостей їх поведінки у буденному житті перекладач не може мати високий рівень лінгвокультурної компетентності. Тому фонові знання є головним фактором для діяльності перекладача, його соціокультурної і країнознавчої компетентності.

Розглядаючи лінгвістичну компетентність мовної особистості перекладача, особливу увагу при вивченні іноземної мови слід приділяти таким лексичним проблемам перекладу, як безеквівалентна лексика, фразеологічні одиниці, передавання різних лакун в мові, вивчення особливостей як вербальної, так і невербальної комунікації людей, які живуть в іншій країні; володіння і розпізнавання різних стилів комунікації.

Говорячи про стиль комунікації, необхідно, наприклад, знати, що фраза *Messieurs, la Cour!* вживається в офіційному стилі спілкування, *La seance est ouverte* – у формальному, *Pouvons-nous commencer?* – у нейтральному, *On commence?* – у неформальному, *On y va?* – у розмовному стилі, а *Alors, ca vient ?* – тільки при спілкуванні з близькими друзями.

Відомий французький лінгвіст, засновник французької теорії перекладу Жорж Мунен [5, с. 18] сказав: «*Pour traduire il ne suffit*

pas de connaître les mots, il faut connaître les choses dont on parle dans le texte original» («Для того, щоб перекладати, недостатньо знань слова, потрібно знати речі, про які йде мова в оригінальному тексті»). Це говорить про те, що без знань реалій країни, мова якої вивчається, без знань безеквівалентної лексики та способів її передавання адекватний переклад стає неможливим. Перекладач повинен швидко й чітко орієнтуватися, який саме спосіб перекладу застосувати. При перекладі реалій він має знати, що є реалії, що можуть бути перекладеними, і такі, що не можуть бути перекладеними, а також володіти трьома способами їх передавання.

1) Транскрипція (транслітерація) – *le borchtch (soupe à la betterave), la matriochka (poupée russe), le gopak (danse ukrainienne)*.

2) Калькування – *le grate-ciel* (хмарочос).

3) Пояснювальний та аналоговий переклад – *bon de séjour* (путівка у будинок відпочинку), *lieu d'un incendie* (згарище).

Перекладач має знати, що є випадкові лакуни, як у парі українсько-французьких (однолюб – *un homme d'un seul amour*; окріп – *l'eau bouillante*; доба – *24 heures*; зміна – *à 2 postes équipe*), так і французько-українських (*Pousse-café* – чарка коньяку після кофе наприкінці обіду; *Raidillon* – крута ділянка дороги).

Володіння фразеологізмами є також однією з важливих компетенцій перекладача для здійснювання як усного, так і письмового перекладу. Його перша задача – угадати, розпізнати фразеологізм, визначити, чи існують повний, частковий або відносний фразеологічний еквівалент, а якщо такого нема, застосувати нефразеологічний переклад.

Переклад повних фразеологічних одиниць – це переклад за усіма показниками одиниці, що рівноцінно перекладається, тобто не повинно бути відмінностей у значеннєвому змісті, стилістичній віднесеності, метафоричності, емоційно-експресивному забарвленню; вони повинні мати ряд однакових лексико-граматичних показників тощо, а також відсутністю національного колориту: *jouer avec le feu* – грати з вогнем, *avoir une dent contre qn* – мати зуб на когось.

Переклад частковим (відносним) еквівалентом відрізняється від вихідної фразеологічної одиниці за якими-небудь із показників: інші, часто синонімічні компоненти, невеликі зміни форми, зміни синтаксичної побудови тощо. Наприклад: *Mettre qch pour les mauvais jours* – відкласти на чорний день – *отложить на черный день*; *народитися в сорочці* – в сорочке родиться – Прибл.: *Etre né coiffé* – Дослівно: *Народитися причесаним*; *на Миколи та й ніколи*. *На кінський Великдень* – *после дождичка в четверг* – Прибл. *attendez-moi sous l'orme!* – Дослівно: *Чекайте мене під в'язом!*

Нефразеологічний зворот передає ту чи іншу фразеологічну одиницю за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів тієї мови, на яку він перекладається. До його допомоги звертаються лише тоді, коли неможливо скористатись жодним фразеологічним еквівалентом або аналогом: *prendre feu* – загорітися, розпалитися; *mettre le feu à qch* – підпалити.

Існують власне національні фразеологічні одиниці: *faire une querelle d'Allemand* – сваритися через дрібниці – дослівно «сваритися по-німецьки»; *haricot vert* – назва німецьких військових у Франції (через колір форми) – дослівно «зелені боби», «стручкова квасоля»; *Traiter à la turque* – безжалісно поводитися з кимось – дослівно: «поводитись по-турецьки»; *Il vient de Marseille* – перебільшувати, прибрихувати, вигадувати небиліці (люди, що живуть на півдні Франції, відомі перебільшуваннями при розповіді усяких неправдоподібних речей) – дослівно: «він приїжджає з Марселю».

Однією з важливих компетенцій перекладача є знання особливостей невербальної комунікації, а саме жестів. Вони можуть повністю співпадати, частково співпадати у різних народів, частково не співпадати, а також бути притаманними тільки одній культурі. Повністю співпадають жести привітання, знайомства, позитивні та негативні реакції, вказівні рухи головою чи руками тощо. Наприклад: великий палець догори – *au poil, super*.

До частково співпадаючих жестів у відноситься жест, коли розгорнута долоня підводиться до маківки голови – «Досить! Набридли!» – *ras le bol* (у нас долоню підносять до шиї).

Існують також французькі жести, які не співпадають з жестами, прийнятими в українській невербальній комунікації. Француз зазвичай трусить правою рукою, коли хоче сказати *Aï-yaï-yaï!* (у нас хитають головою). П'яну людину француз зображує, підносячи складений у вигляді трубочки кулак до носу, повертаючи його біля носу.

Одним із жестів, яких не існує в українській невербальній комунікації, є жест зі значенням: «Яка нудьга!» – *Quelle barbe!* (Яка борода!). Рух «легке відтягування нижньої повіки ока вказівним пальцем» показує, що один зі співрозмовників так заговорився, що став перебільшувати або навіть говорити неправду, і один із слухачів може зробити подібний жест в знак недовіри, сумніву: *Mon oeil!* Під час перелічування чогось за допомогою пальців французи розгинають пальці, починаючи з великого, у той час, коли українці загинають, починаючи з мізинця.

Отже, після проведеного дослідження можна зробити висновок, що для сучасного перекладача необхідно володіти знаннями в галузі фонетики, граматики, синтаксису, лексики, здійснювати різні

види мовленнєвої діяльності, але цього недостатньо для якісного, професійного здійснення перекладу. Проведені тести довели, що вивчення іноземної мови з першого дня повинно супроводжуватися знайомством з відповідною культурою. Справжнє пізнання мови відбувається тоді, коли перекладач розуміє культуру тієї країни, мовою якої він володіє.

Перспектива подальшого дослідження вбачається в розширенні обсягу і поглибленні аналізу французької безеквівалентної лексики, фразеологічних одиниць, фактів невербальної комунікації французів. Отримані результати дозволять тим, хто вивчає французьку мову, краще пізнати французьку культуру, сприятимуть підвищенню лінгвокультурної компетентності особистості перекладача.

Література

1. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов.* – [изд. 6-е]. – М. : URSS : ЛКИ, 2007. – 261 с.
2. Митусова О.А. *Компетентностный подход к обучению и языковая личность / О.А. Митусова // Высшее образование сегодня.* – 2008. – № 6. – С. 26–28.
3. Оберемко О.Г. *Учебно-методические материалы по теории обучения иностранным языкам: для студ. филолог. фак-та / О.Г. Оберемко, Т.А. Трубицина.* – Нижний Новгород : Изд-во НГЛУ, 2003. – 56 с.
4. Плехов А.Н. *Психологические условия развития вторичной языковой личности преподавателя-лингвиста: автореф. дис. канд. психол. наук.* – Нижний Новгород, 2007. – 23 с.
5. Mounin Georges. *Linguistique et traduction / Georges Mounin.* – Mardaga, 1976. – P. 181.

УДК 378.016:81 243

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЕМОТИВНОСТІ АНГЛОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО ЛЕКСИКОНУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Яценко І. М. Федоренко С. В. (канд. пед. наук)

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
(факультет лінгвістики)*

У статті розглядається явище молодіжного сленгу, емотивність як складова лексикону та закономірності і прийоми перекладу цього явища.

Ключові слова: *емотивність, сленг, молодіжний сленг, категорія, трансформація, модуляція, описовий переклад.*

Яценко И. Н., Федоренко С. В. Особенности передачи эмотивности англоязычного молодежного лексикона средствами украинского языка. *В статье рассматривается явление молодежного сленга, эмотивность как составляющая лексикона, закономерности и приемы перевода данного явления.*

Ключевые слова: *эмотивность, сленг, молодежный сленг, категория, трансформация, модуляция, описательный перевод.*

Yatsenko I. M., Fedorenko S. V. Peculiarities of Rendering the Emotive Component of English Youth Lexicon into Ukrainian. *The paper represents such linguistic phenomenon as youth slang, emotiveness as part of lexicon, regularities and means of translating this phenomenon.*

Key words: *emotiveness, slang, youth slang, category, transformation, modulation, descriptive translation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією із важливих складових, що формують лексичну базу сучасної мови, є молодіжний лексикон, який особливим чином впливає на розвиток спілкування на побутовому рівні та на сучасну літературну мову. Молодіжний лексикон або молодіжний сленг, є також показником інтелектуального, культурного та духовного розвитку певного прошарку та групи молоді. **Актуальність** дослідження емотивності молодіжного лексикону в англійській мові визначається важливістю вивчення вираження емоцій мовними засобами, особливо серед молоді, яка бере безпосередню участь у формуванні як побутової мови, так і літературної. Актуальність обраної теми також зумовлюється постійною мінливістю та нестабільністю молодіжного лексикону,

розвиток якого перебуває під впливом різних факторів та потребує дослідження протягом тривалого періоду часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. За допомогою емоційної лексики можна передати емоційний стан мовця, його ставлення до ситуації, об'єкта тощо. Проблеми емоційної лексики на сучасному етапі достатньо розроблені лінгвістами (В. О. Дорда, В. О. Маслова, В. О. Хомяков, В. І. Шаховський), проте немає єдиної теорії щодо емотивності. Складність її утворення зумовлена вивченням прийомів і засобів вираження емотивності в мові. Адже емоції людини є настільки багатограничними, що постійно потребують дослідження, різні галузі науки намагаються встановити їхню сутність: психологія, соціологія, лінгвістика тощо.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у вивченні молодіжного сленгу сучасної англійської мови на основі емотивно-типологічної класифікації та особливостей його перекладу українською мовою. **Об'єктом** дослідження є емотивний молодіжний сленг сучасної англійської мови. **Предметом** дослідження є особливості функціонування емотивних одиниць молодіжного лексикону та засоби їх перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідники розмежовують поняття емоційність та емотивність, відносячи емоційність до психологічної характеристики особистості, стану та рівня розвитку її емоційної сфери, а емотивність до лінгвістичної характеристики слова, речення, яка допомагає здійснити емоціогенний ефект, викликати у мовної особистості відповідні емоції [4, с. 227]. В. Шаховський визначає категорію емотивності як іманентно притаманну мові семантичну властивість виражати системою своїх засобів емоційність та як факт психіки. Емотивність, на думку вченого, має два плани: план змісту та план вираження, через які маніфестуються емоційні відношення, стани мовців [7, с. 24].

Емотивом може виявитись не лише афікс, слово, фразеологізм, а й речення, текст, оскільки емотивність є ізоморфною рисою як слова, так і тексту [3, с. 87]. Тому, можна розглядати мовну та мовленнєву властивість емотивності, оскільки вона реалізується як за допомогою узуальних, так і оказіональних одиниць, емоційний потенціал яких можна зрозуміти лише в певній мовленнєвій ситуації.

Молодіжний сленг — дуже цікавий лінгвістичний феномен, існування якого обмежено не тільки певними віковими рамками, але й соціальними, просторовими рамками. Етимологія терміну сленг — одне з найсуперечливіших і найзаплутаніших питань англійської

лексикографії. Проблема розкриття походження терміну поглиблюється його багатозначністю та різноманітною трактовкою сленгу авторами словників та спеціальних досліджень.

Під поняттям «сленг» розуміють емоційно забарвлені слова розмовного типу, переважно жаргонного характеру, які в сучасних умовах мають тенденцію легко переходити в літературну мову [5, с. 34]. Сленг – продукт «духовної» творчості (у тому числі й індивідуальної) представників окремих соціальних і професійних угруповань та слугує вираженням певного «духу» або «свідомості» людей, що належать до того або іншого суспільного середовища [1, с. 236].

Вчений В.І. Карабан дає таке тлумачення терміну «сленг» як квін-тесенція розмовної мови, що пов'язана з життєвими зручностями, а не з науковими законами, граматичними правилами чи філософськими ідеями. Слова і фрази перетворюються у сленг тоді, коли починають вживатись у межах професійних груп, змінюючи своє значення в мові [2, с. 185–188].

Чіткого розмежування між молодіжним сленгом та загальним американським чи британським сленгом, що вживають студенти, практично не існує. Використання сленгізмів у спілкуванні з випадковими знайомими та незнайомцями не схвалюється. Значну частину одиниць студентського сленгу представляють лексеми, які є дублетами нейтральних або розмовних одиниць.

Повернемося до емотивності сленгу. Відповідно до класифікації Т. С. Шавловської, емотивні одиниці молодіжного сленгу можна поділити на такі категорії: *аніمالістична, артефактна та ботанічна* [6, с. 45].

До аніمالістичної категорії відносяться сленгові слова, які у літературній мові позначають назви тварин. За допомогою експресивного забарвлення дані сленгові слова набули іншого значення. Використання метафори забезпечило збереження похідного значення слова, тобто ознаки тварини перейшли на позначення характеристики людини. Здебільшого характеристика особи є негативною. Наприклад, *bear – негарна дівчина, dodo – дурень, бовдур*. До ботанічної категорії належать слова, які позначають овочі та фрукти. в літературній мові. Наприклад, *cherry – новий, в гарному стані, potato – долар*. До артефактної категорії відносяться сленгові слова, значення яких в літературній та звичайній мові означають предмети, які були створені людиною, та які є предметами повсякденного вжитку. Наприклад, *needle – критика, alarm clock – літній чоловік, який залицяється до молодої дівчини*.

Більшість емотивних одиниць виконують декілька функцій одночасно, що спричиняє поєднання функцій. Варто виокремити 200

такі функції як номінативно-оцінна, номінативно-характеризуюча, демонстративно-регулятивна, оцінно-характеризуюча, демонстративно-оцінна та демонстративно-характеризуюча [6, с. 47].

Що ж до перекладу емотивних сленгових слів, то тут можна зауважити, що вдале використання перекладацьких трансформацій є запорукою адекватного перекладу, який точно передає інформацію, що міститься в тексті оригіналу. Тому при перекладі сленгових лексичних одиниць часто використовують прийом компенсації. За допомогою цього способу, у тексті перекладу створюється інший образ, але він містить у собі ту ж саму стилістичну особливість тексту оригіналу. Основним завданням є забезпечення стилістичної адекватності тексту. Наприклад: *silly bogger* – *поганець*.

Переклад молодіжного сленгу за допомогою знаходження семантичного аналогу також займає провідне місце в дослідженні. Наприклад: *goat* – *бабій*; *goldbrick* – *лінтяй*; *goof* – *дурень*; *gooeu* – *бамбіна, буся*; *gunner* – *ботан*; *four-eyes* – *бінокль*. Також при перекладі емотивних сленгових конструкцій використовується модуляція. Наприклад: *name of the game* – *суть справи*; *neat trick* – *спритний трюк*; *old stuff* – *стара історія*; *pipe dream* – *нереальна мрія*; *piss-ant*; *poop sheet* – *розклад занять*; *foul play* – *нечесна гра*; *high jinks* – *бурхливі веселощі*; *double-dealing* – *подвійна гра*. Описовий переклад одиниць молодіжної лексики становить значну частину, оскільки якщо в мові перекладу відсутній певний семантичний аналог, то дуже просто вдатися до прийому описового перекладу. Наприклад: *brain* – *інтелегентний студент*; *bummer* – *поганий, безглуздий досвід*; *boobs* – *жіночі груди*; *bummer* – *поганий, нульовий студент*; *digithead* – *той, хто багато працює з комп'ютером*; *dreamboat* – *гарна дівчина або хлопцев*; *finger wave* – *непристойний жест пальцем*. Нейтралізація та декомпресія становить найменшу частину трансформацій, які були використані при перекладі молодіжного сленгу. Наприклад: *to chicken out* – *злякатися*; *to conk out* – *стомитися*; *nosy* – *допитливий*; *testy* – *дратівливий*; *fella* – *старий друг*; *fixer* – *охоронний пост*; *fundamentals* – *основні предмети*.

Висновки даного дослідження і майбутні перспективи цього напрямку. Згідно з вищезазначеною інформацією, можна зробити висновки, що молодіжний лексикон (сленг) є цікавим лінгвістичним феноменом, вживання якого обмежене не лише певними віковими рамками, але й соціальними, часовими і просторовими. Емотивний компонент молодіжного лексикону є чітко вираженим і становить певні труднощі для адекватного перекладу, але завдяки визначенню аналогів, підбору відповідних трансформацій, перекладач може до-

сягнути еквівалентності, передаючи основну емотивність молодіжних сленгізмів.

Отже, майбутньою перспективою цього напрямку дослідження є систематизація знань про молодіжний лексикон та класифікація емотивного сленгу у відповідності з особливостями його перекладу.

Література

1. Дорда В. О. Аксиологічні аспекти студентського сленгу США / В. О. Дорда // Вісник СумДУ. – Суми: СумДУ, 2006. – №11. – С. 236–239.
2. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В. І. Карабан. – Вінниця, 2003. – 606 с.
3. Коростова С.В. Эмотивность как функционально-семантическая категория: к вопросу о терминологии / С. В. Коростова // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. СПб. – 2009. – № 103. – С. 85–93.
4. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: [учеб. пособие] / Валентина Абрамовна Маслова. – 2-е изд. – Мн.: ТетраСистемс, 2005. – 256 с.
5. Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия / В. А. Хомяков. – Вологда, 1971 – 104 с.
6. Шавловська Т. С. Емотивність молодіжного лексикону (на матеріалі сучасної німецької мови): дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. С. Шавловська. – Херсон, 2011. – 197 с.
7. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Книжный дом Либроком, 2009. – 208 с.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей

Випуск 13

Українською, російською, англійською, німецькою
та французькою мовами

Відповідальний за випуск: Черноватий Л. М.

Технічний редактор: Макеєва Н.В.

Художнє оформлення: Карпенко Н.П.

Підписано до друку 01.09.2011 р. Формат 60x84¹/₁₆
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7С
Ум. др. арк. 12,75. Зам. № 156/11-12
Наклад 100 пр.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61022, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.